YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (viides jaosto)

7 päivänä tammikuuta 2004 *

Yhdistetyissä asioissa C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P,

Aalborg Portland A/S, kotipaikka Aalborg (Tanska), edustajinaan advokat K. Dyekjær-Hansen ja advokat K. Høegh (C-204/00 P),

Irish Cement Ltd, kotipaikka Dublin (Irlanti), edustajanaan P. Sreenan, SC, solicitor J. Glackinin valtuuttamana, prosessiosoite Luxemburgissa (C-205/00 P),

Ciments français SA, kotipaikka Pariisi (Ranska), edustajanaan avocat A. Winckler, prosessiosoite Luxemburgissa (C-211/00 P),

Italcementi — Fabbriche Riunite Cemento SpA, kotipaikka Bergamo (Italia), edustajinaan avvocato A. Predieri, avvocato M. Siragusa, avvocato M. Beretta, avvocato C. Lanciani ja avvocato F. Moretti, prosessiosoite Luxemburgissa (C-213/00 P),

* Oikeudenkäyntikielet: englanti, italia, ranska ja tanska.

Buzzi Unicem SpA, aiemmin Unicem SpA, kotipaikka Casale Monferrato (Italia), edustajinaan avvocato C. Osti ja avvocato A. Prastaro, prosessiosoite Luxemburgissa (C-217/00 P),

ja

Cementir– Cementerie del Tirreno SpA, kotipaikka Rooma (Italia), edustajinaan avvocato G. M. Roberti ja avvocato P. Criscuolo Gaito (C-219/00 P),

valittajina,

joissa valittajat vaativat muutoksenhaussaan Euroopan yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen (laajennettu neljäs jaosto) yhdistetyissä asioissa T-25/95, T-26/95, T-30/95-T-32/95, T-34/95-T-39/95, T-42/95-T-46/95, T-48/95, T-50/95-T-65/95, T-68/95-T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 ja T-104/95, Cimenteries CBR ym. vastaan komissio, 15.3.2000 antaman tuomion (Kok. 2000, s. II-491) osittaista kumoamista

ja joissa valittajien vastapuolena on

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään asiassa C-204/00 P R. Lyal ja H. P. Hartvig, ja muissa asioissa R. Lyal, avustajinaan avocat N. Coutrelis (asia C-211/00 P) ja avvocato A. Dal Ferro (asiat C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P), prosessiosoite Luxemburgissa,

vastaajana ensimmäisessä oikeusasteessa

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN (viides jaosto),

toimien kokoonpanossa: tuomarit P. Jann, joka hoitaa viidennen jaoston puheenjohtajan tehtäviä, sekä D. A. O. Edward (esittelevä tuomari) ja A. La Pergola,

julkisasiamies: D. Ruiz-Jarabo Colomer,
kirjaajat: apulaiskirjaaja H. von Holstein ja johtava hallintovirkamies H. A. Rühl,

ottaen huomioon suullista käsittelyä varten laaditun kertomuksen,

kuultuaan asianosaisten Aalborg Portland A/S:n, edustajanaan K. Dyekjær-Hansen, Irish Cement Ltd:n, edustajanaan P. Sreenan, Ciments français SA:n, edustajinaan A. Winckler ja avocat F. Brunet, Italcementi — Fabbriche Riunite Cemento SpA:n, edustajinaan M. Siragusa, C. Lanciani ja F. M. Moretti, Buzzi Unicem SpA:n, edustajanaan C. Osti, Cementir — Cementerie del Tirreno SpA:n, edustajinaan G. M. Roberti ja avvocato G. Bellitti, ja komissio, asiamiehinään asiassa C-204/00 P R. Lyal ja H. P. Hartvig ja muissa asioissa R. Lyal, avustajinaan N. Coutrelis (asia C-211/00 P) ja A. Dal Ferro (C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P), 4.7.2002 pidetyssä istunnossa esittämät suulliset huomautukset,

kuultuaan julkisasiamiehen 11.2.2003 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

1 Aalborg Portland A/S (jäljempänä Aalborg), Irish Cement Ltd (jäljempänä Irish Cement), Ciments français SA (jäljempänä Ciments français), Italcementi — Fabbriche Riunite Cemento SpA (jäljempänä Italcementi), Buzzi Unicem SpA, joka on perustettu Fratelli Buzzi SpA:n ja Unicem SpA:n (jäljempänä Unicem) fuusion yhteydessä ja joka valvoo tässä oikeusasteessa vain viimeksi mainitun etuja, sekä Cementir — Cementerie del Tirreno SpA (jäljempänä Cementir) ovat yhteisöjen tuomioistuimeen 24.–31.5.2000 toimittamillaan valituksilla kukin hakeneet muutosta EY:n tuomioistuimen perussäännön 49 artiklan nojalla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen yhdistetyissä asioissa T-25/95, T-26/95, T-30/95–T-32/95, T-34/95–T-39/95, T-42/95–T-46/95, T-48/95, T-50/95–T-65/95, T-68/95–T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 ja T-104/95, Cimenteries CBR ym. vastaan komissio, 15.3.2000 annettuun tuomioon (Kok. 2000, s. II-491; jäljempänä valituksenalainen tuomio), jossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on muun muassa pysyttänyt useimmat EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan mukaisesta menettelystä (asiat IV/33.126 ja 33.322 — Sementti) 30 päivänä marraskuuta 1994 tehdyssä komission päätöksessä 94/815/EY (EYVL L 343, s. 1, jäljempänä sementtipäätös) niitä vastaan huomioon otetut EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta) rikkomiset mutta todennut niiden keston lyhyemmäksi kuin kyseisessä päätöksessä oli katsottu.

I Tosiseikat

2 Komissio teki 6 päivänä helmikuuta 1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17, perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus (EYVL 1962, 13, s. 204), 14 artiklan nojalla huhtikuusta 1989 heinäkuuhun 1990 tutkimuksia eurooppalaisten sementintuottajien ja alan järjestöjen tiloissa.

Väitetiedoksianto

3 Komissio osoitti 25.11.1991 väitetiedoksiannon 76:lle asianomaiselle yritykselle ja yritysten yhteenliittymälle asetuksen N:o 17 19 artiklan 1 ja 2 kohdassa säädetyistä kuulemisista 25 päivänä heinäkuuta 1963 annetun komission asetuksen N:o 99/63/ETY (EYVL 1963, 127, s. 2268) 2 artiklan 1 kohdan mukaisesti.

4 Väitetiedoksiannossa oli kahdenlaisia väitteitä eli väitteitä, jotka koskivat toimintaa kansainvälisellä tasolla, ja väitteitä, jotka koskivat toimintaa kansallisella tasolla tietyissä jäsenvaltioissa. Väitetiedoksiannon teksti sisältyi yhteen ainoaan asiakirjaan, jota ei kuitenkaan lähetetty kokonaisuudessaan kaikille menettelyn kohteena olleille yrityksille ja yhteenliittymille. Kukin sai vain sen osan väitetiedoksiannosta, jossa esitettiin niiden osalta huomioon otetut kilpailusääntöjen rikkomiset. Toimintaa kansainvälisellä tasolla koskevat luvut annettiin tiedoksi vain 61 yritykselle ja yhteenliittymälle. Toimintaa kansallisella tasolla koskevat luvut lähetettiin ainoastaan kyseiseen jäsenvaltioon sijoittautuneille yrityksille ja yhteenliittymille.

5 Komissio ei liittänyt väitetiedoksiantoon asiakirjoja, joihin se oli johtopäätöksensä perustanut, eikä muita asiakirjoja, joita se piti asian kannalta merkityksellisinä. Koska kyseessä olleiden asiakirjojen lukumäärä oli suuri, se otti käyttöön asiakirjalaatikon, johon sisältyivät "tärkeimmät kansainvälisiä kartelleja koskevat asiakirjat" (jäljempänä laatikko) ja joka annettiin kunkin väitetiedoksiannon adressaatin saataville vuoden 1991 lopulla.

6 Komissio laati luettelon kaikista asiakirjoista, jotka numeroitiin asiakirjanumeroilla IV/33.126, IV/33.322 ja IV/27.997, ja mainitsi kunkin väitetiedoksiannon adressaatin osalta asiakirjat, jotka olivat sen saatavilla (jäljempänä luettelo).

Oikeudesta tutustua hallinnollisen menettelyn asiakirjoihin (jäljempänä tutkinta-aineisto) todettakoon, että jokaisella yrityksellä tai yhteenliittymällä oli oikeus tutustua niihin asiakirjoihin, jotka komissio oli ottanut haltuunsa kyseisestä yrityksestä tai yhteenliittymästä, sekä niihin väitetiedoksiannon lukuihin liittyviin asiakirjoihin, jotka oli annettu sille tiedoksi. Vastaanottajat saivat tutustua ainoastaan sen jäsenvaltion kansalliseen asiakirja-aineistoon, jonka alueella ne sijaitsivat.

7 Koska komissio kieltäytyi hyväksymästä adressaattien vaatimusta siitä, että niille toimitettaisiin väitetiedoksiannon ne luvut, joita ne eivät olleet saaneet, ja että ne saisivat tutustua tutkinta-aineiston kaikkiin asiakirjoihin sisäisiä ja luottamuksellisia asiakirjoja lukuun ottamatta, tietyt yritykset ja yhteenliittymät nostivat yhtäältä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa kanteen komission päätöksestä olla toimittamatta vaadittuja asiakirjoja ja toisaalta vaativat välitoimien määräämistä niitä vastaan aloitetun menettelyn lykkäämiseksi. Välitoimia koskeneet hakemukset hylättiin yhdistetyissä asioissa T-10/92 R–T-12/92 R, T-14/92 R ja T-15/92 R, Cimenteries CBR ym. vastaan komissio, 23.3.1992 annetulla määräyksellä (Kok. 1992, s. II-1571, Kok. Ep. XIII, s. II-99).

8 Kaikki asianomaiset yritykset ja yhteenliittymät esittivät huomautuksensa komission niille osoittamasta väitetiedoksiannosta viimeistään 31.3.1992. Niitä kuultiin 1.3.–1.4.1993. Kuulemistilaisuudet järjestettiin kolmena tilaisuuksien jaksona: ensimmäisessä jaksossa käsiteltiin sementtimarkkinoita, ja kaikki yritykset ja yritysten yhteenliittymät saattoivat osallistua siihen; toisessa jaksossa käsiteltiin väitetiedoksiannon kansainvälistä osaa, ja vain ne yritykset ja yritysten yhteenliittymät, joille tämä väitetiedoksiannon osa oli toimitettu, saattoivat osallistua siihen; kolmannessa jaksossa käsiteltiin kansallisia osia erikseen, ja vain kulloinkin käsittelyn kohteena olevan jäsenvaltion yritykset ja yritysten yhteenliittymät saattoivat olla läsnä siinä.

9 Väitetiedoksiantoon annettujen kirjallisten vastausten ja kuulemistilaisuuksissa annettujen suullisten selitysten perusteella komissio päätti 23.9.1993 hylätä valtionsisäisiin kartelleihin liittyneet väitteet (jäljempänä valtionsisäistä tilannetta

koskevista väitteistä luopumisesta tehty päätös). Lisäksi se päätti luopua väitetiedoksiannon kansainväliseen osaan liittyneistä väitteistä kahdentoista saksalaisen yrityksen osalta sekä kuuden espanjalaisen yrityksen osalta ja lopettaa siten asian käsittelyn niiden osalta.

10 Komissio kuuli kartelleja ja määräävää markkina-asemaa käsittelevää neuvoa-antavaa komiteaa 5.10.1994 ja 23.11.1994.

Sementtipäätös

11 Komissio teki hallinnollisen menettelyn päätteeksi 30.11.1994 sementtipäätöksen, jolla se määräsi sakkoja 42:lle tavallisen sementin markkinoilla toimivalle yritykselle ja yhteenliittymälle. Sakkojen suuruus vaihteli 40 000 ja 32 492 000 ecun välillä, ja niiden yhteissumma oli 242 420 000 ecua. Lisäksi kyseisessä päätöksessä määrättiin kuudelle valkosementtimarkkinoilla toimivalle yritykselle sakkoja, joiden suuruus vaihteli 554 000 ja 1 088 000 ecun välillä yhteissumman ollessa 5 546 000 ecua.

12 Tavallisen sementin markkinoiden osalta sementtipäätöksen 1 artiklassa todettiin sellaisen yleissopimuksen (jäljempänä Cembureau-sopimus) olemassaolo, jonka tavoitteena oli kotimarkkinoiden rauhoittaminen ja maasta toiseen suuntautuvien sementtitoimitusten sääntöleminen perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan vastaisesti. Nyt käsiteltävien asioiden kuuden valittajan osalta komissio vahvisti kilpailusääntöjen rikkomisen alkamisen ajankohdaksi 14.1.1983, jolloin pidettiin Cembureau — Association européenne du cimentin (jäljempänä Cembureau) jäseninä olleiden eurooppalaisten sementintuottajien valtuuskuntien johtajien kokous. Ciments français'ta lukuun ottamatta kaikki nyt käsiteltävien asioiden valittajat olivat kyseisen järjestön jäseniä.

13 Komissio piti Cembureau-sopimusta yhtenä jatkuvana sopimuksena, koska se oli pantu täytäntöön sementtipäätöksen 2–6 artiklassa todettujen kahdenvälisten tai monenvälisten yhteistoimintajärjestelyjen yhteydessä (jäljempänä täytäntöönpanotoimenpiteet). Kyseiset toimenpiteet sisältävät kyseisen päätöksen mukaan lähinnä seuraavaa:

— Cembureaun ja sen jäsenten välisiä sopimuksia, jotka koskivat hintatietojen vaihtamista Cembureau-sopimuksen täytäntöönpanon helpottamiseksi (sementtipäätöksen 2 artiklan 1 kohta);

— Cembureaun ja sen jäsenten välisiä yhdenmukaistettuja menettelytapoja, jotka koskivat hintatietojen vaihtamista ja joilla pyrittiin Cembureau-sopimuksen täytäntöönpanon helpottamiseen (sementtipäätöksen 2 artiklan 2 kohta);

— ranskalaisten yritysten ja yhden italialaisyrityksen välisiä yhdenmukaistettuja menettelytapoja (sementtipäätöksen 3 artiklan 1 kohta); Espanjan ja Portugalin markkinoita koskevan sopimuksen (sementtipäätöksen 3 artiklan 2 kohta); Ranskan ja Saksan markkinoita koskevia sopimuksia ja yhdenmukaistettuja menettelytapoja (sementtipäätöksen 3 artiklan 3 kohta);

— useiden eurooppalaistuottajien välisen yhteistoimintajärjestelyn, joka oli reaktio siihen, että jäsenvaltioihin tuotiin kreikkalaista sementtiä ja klinkkeriä 1980-luvun puolivälissä. Tämä yhteistoimintajärjestely johti European Task Forcen (jäljempänä ETF) perustamiseen (sementtipäätöksen 4 artiklan 1 kohta), Interciment SA -yhtiön (jäljempänä Interciment) perustamiseen tavoitteena toteuttaa suostuttelutoimenpiteitä ja ennalta ehkäiseviä toimenpiteitä niitä vastaan, jotka uhkasivat markkinoiden vakautta (sementtipäätöksen 4 artiklan 2 kohta), ja sellaisiin sopimuksiin

ja yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin osallistumiseen, jotka sisälsivät toimenpiteitä, joiden tavoitteena oli estää ja/tai vähentää kreikkalaisen sementin ja klinkkerin tuontia jäsenvaltioihin, erityisesti Italian markkinoille (sementtipäätöksen 4 artiklan 3 ja 4 kohta) ja

— sellaisia yhdenmukaistettuja menettelytapoja kahdessa komiteassa eli European Cement Export Committeessa (jäljempänä ECEC) (sementtipäätöksen 5 artikla) ja European Export Policy Committeessa (jäljempänä EPC) (sementtipäätöksen 6 artikla), jotka koskivat muun muassa hintoihin ja tarjonta- ja kysyntätilanteeseen kolmansissa tuojamaissa ja sisämarkkinoilla liittyvien tietojen vaihtoa ja joilla pyrittiin estämään kilpailijoiden pääsy eri kansallisille markkinoille yhteisössä.

14 Valkosementtimarkkinoiden osalta sementtipäätöksen 7 artiklassa todetaan kuuden yrityksen osallistuneen erityisesti kotimarkkinoiden rauhoittamista koskeneisiin sopimuksiin ja yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin White Cement Committeen välityksellä.

15 Sementtipäätöksen määräysosan mukaan kaikki nyt käsiteltävien asioiden valittajat osallistuivat joko suoraan tai välillisesti Cembureau-sopimukseen tavallisen sementin markkinoilla. Kyseisessä päätöksessä kuvataan niiden osallistumista täytäntöönpanotoimenpiteisiin muun muassa seuraavalla tavalla:

— kaikki nyt käsiteltävien asioiden valittajat Ciments français'ta lukuun ottamatta ovat osallistuneet kyseisen päätöksen 2 artiklassa tarkoitettuun hintatietojen vaihtamiseen;

— Ciments français on osallistunut kyseisen päätöksen 3 artiklan 1 kohdan b alakohdassa ja 3 kohdan a alakohdassa tarkoitettuihin yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin;

— kaikki nyt käsiteltävien asioiden valittajat ovat osallistuneet kyseisen päätöksen 4 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuun ETF:n perustamiseen;

— Ciments français, Italcementi, Unicem ja Cementir ovat osallistuneet kyseisen päätöksen 4 artiklan 2 kohdassa tarkoitettuun Intercimentin perustamiseen;

— kaikki nyt käsiteltävien asioiden valittajat ovat osallistuneet yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, joiden tavoitteena oli Calcestruzzi SpA:n (jäljempänä Calcestruzzi) poistaminen kreikkalaisten tuottajien asiakkaiden joukosta päätöksen 4 artiklan 3 kohdan a alakohdassa tarkoitetulla tavalla, mutta ainoastaan Italcementi, Unicem ja Cementir ovat osallistuneet sopimukseen, jonka tavoitteena oli sen estäminen, että Calcestruzzi toisi maahan kreikkalaista sementtiä, kuten kyseisen päätöksen 4 artiklan 3 kohdan b alakohdassa todetaan;

— kaikki nyt käsiteltävien asioiden valittajat Ciments français'ta lukuun ottamatta ovat osallistuneet kyseisen päätöksen 5 artiklassa tarkoitettuihin yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin ECEC:n välityksellä ja

— Ciments français on osallistunut kyseisen päätöksen 6 artiklassa tarkoitettuihin yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin EPC:n välityksellä.

16 Sementtipäätöksessä on asetettu kullekin yritykselle kokonaissakko, jossa otetaan huomioon kunkin yrityksen osuus Cembureau-sopimuksen tekemisessä tai täytäntöönpanotoimenpiteiden toteuttamisessa sekä kilpailusääntöjen rikkomisten kesto.

17 Sementtipäätöksen 9 artiklassa asetetaan nyt käsiteltävien asioiden valittajille "1 artiklassa todetusta kilpailusääntöjen rikkomisesta, joka on pantu täytäntöön erityisesti 2, 3, 4, 5 ja 6 artiklassa kuvatuilla toimenpiteillä", tavallisen sementin markkinoilla seuraavan suuruiset sakot:

— Aalborgille 4 008 000 ecua;

— Irish Cementille 3 524 000 ecua;

— Ciments français'lle 24 716 000 ecua;

— Italcementille 32 492 000 ecua;

— Unicemille 11 652 000 ecua ja

— Cementirille 8 248 000 ecua.

18 Valkosementtimarkkinoiden osalta Ciments français'lle määrättiin 1 052 000 ecun ja Italcementille 1 088 000 ecun suuruiset sakot osallistumisesta sementtipäätöksen 7 artiklassa tarkoitettuihin yhteistoimintajärjestelyihin.

II Oikeudenkäynti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa ja valituksenalainen tuomio

19 Sementtipäätöksen kohteina olleet 41 yritystä ja yhteenliittymää, joihin myös nyt käsiteltävien asioiden valittajat kuuluivat, nostivat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen 14.2. ja 12.4.1995 välisenä aikana toimittamillaan kannekirjelmillä kanteita ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa.

20 Ne vaativat erityisesti sementtipäätöksen kumoamista kokonaan tai osittain ja toissijaisesti niille kyseisellä päätöksellä asetetun sakon kumoamista tai sen määrän alentamista.

21 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin määräsi vuosina 1996 ja 1997 hallinnollisen menettelyn aikana tehtyjä olennaisten menettelymääräyksien rikkomisia koskeneiden kantelujen perusteella erilaisia prosessinjohtotoimia (jäljempänä prosessinjohtotoimet), jotta ensimmäisen oikeusasteen kantajilla olisi ollut mahdollisuus yksilöidä väitetiedoksiannon kohdat ja asiaa koskevat asiakirjat, joita ei ollut annettu niille tiedoksi hallinnollisen menettelyn aikana.

22 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kehotti erityisesti

— komissiota esittämään eri asiakirjoja, muun muassa väitetiedoksiannon sellaisena kuin se oli annettu tiedoksi kullekin asianomaiselle yritykselle tai yhteenliittymälle, kunkin yrityksen tai yhteenliittymän kuulemistilaisuuden pöytäkirjan, luettelon, laatikon sekä komission ja asianomaisen yrityksen tai yhteenliittymän välillä hallinnollisen menettelyn aikana käydyn kirjeenvaihdon (jäljempänä 19.1. ja 2.2.1996 välisenä aikana toteutetut toimet);

— komissiota antamaan asianomaisille ensimmäisen oikeusasteen kantajille luvan tutustua sen tiloissa väitetiedoksiannon kansallisiin lukuihin ja antamaan kunkin valtionsisäisen kartellin osalta niille mahdollisuuden tutustua samaan kansalliseen asiakirja-aineistoon, johon kyseisen jäsenvaltion alueella sijaitsevat väitetiedoksiannon adressaatit olivat saaneet tutustua hallinnollisessa menettelyssä (jäljempänä 2.10.1996 toteutettu toimi);

— ensimmäisen oikeusasteen kantajia yksilöimään väitetiedoksiannon kohdat ja asian kannalta merkitykselliset asiakirjat, joita ei ollut annettu niille tiedoksi hallinnollisessa menettelyssä, ja selittämään syyt, joiden vuoksi hallinnollisessa menettelyssä olisi voitu päätyä eri lopputulokseen, jos niillä olisi ollut mahdollisuus tutustua kyseisiin asiakirjoihin hallinnollisen menettelyn aikana;

— 27.2.1997 tiedoksi annetulla päätöksellä komissiota täsmentämään tarkasti asiakirjat, joihin ensimmäisen oikeusasteen kantajille oli annettu tilaisuus tutustua 2.10.1996 toteutetun toimen perusteella, ja luetteloimaan ne. Komission 8. ja 17.4.1997 päivätystä vastauksesta ilmenee tältä osin, että se oli antanut niiden tutustua vain noin neljännekseen kaikista asiakirjavihkoihin IV/33.126 ja IV/33.322 kuuluvista asiakirjoista;

— 18. ja 19.6.1997 tiedoksi annetulla päätöksellä komissiota toimittamaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjaamoon viimeistään 30.9.1997 alkuperäiskappaleet kaikista asiakirjoista, joka oli merkitty luetteloon asiakirjavihkojen IV/33.126 ja IV/33.322 osalta, lukuun ottamatta asiakirjoja, joihin sisältyisi liikesalaisuuksia tai muita luottamuksellisia tietoja, ja komission sisäisiä asiakirjoja. Lisäksi komissiota kehotettiin täsmentämään kunkin luettelossa esiintyvän sisäisen asiakirjan osalta sen laatu. Sitä kehotettiin myös lisäämään tutkinta-aineistoon luottamuksellisten asiakirjojen sijaan niistä sellaiset versiot, jotka eivät olisi luottamuksellisia, tai yhteenvedot niistä;

— kyseisiä 39:ää ensimmäisen oikeusasteen kantajaa tutustumaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjaamossa komission toimittamien asiakirjojen alkuperäisiin versioihin, jotka eivät olleet luottamuksellisia. Niille annettiin lupa esittää kirjelmä, jossa vain yksilöitäisiin tarkasti kaikki ne asiakirjat, joihin kantajille ei ollut annettu tutustumisoikeutta hallinnollisen menettelyn aikana ja jotka olisivat voineet vaikuttaa niiden puolustukseen, ja selittää lyhyesti ne syyt, joiden vuoksi kyseisessä hallinnollisessa menettelyssä olisi voitu päätyä eri lopputulokseen, jos niillä olisi ollut mahdollisuus tutustua kyseiseen asiakirjaan. Komissiota kehotettiin jättämään vastauskirjelmä kyseisissä asioissa.

23 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen istunnot pidettiin 16., 18., 23., 25. ja 30.9.1998 sekä 2., 7., 9., 14., 16. ja 21.10.1998.

24 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin antoi 15.3.2000 valituksenalaisen tuomion, jossa se yhdisti kaikki sementtipäätökseen liittyneet asiat ratkaisun antamista varten.

25 Asiassa T-39/95, Ciments français vastaan komissio, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi valituksenalaisen tuomion tuomiolauselman 12 kohdassa seuraavaa:

"— [sementti]päätöksen — — 1 artikla kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen 17.2.1989 jälkeen ja siltä osin kuin siinä todetaan kantajan panneen täytäntöön Cembureau — — -sopimuksen osallistumalla 3 artiklan 1 kohdan b alakohdassa tarkoitettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen;

— [sementti]päätöksen — — 3 artiklan 3 kohdan a alakohta kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen Saarlandin markkinoiden jakamista koskevaan sopimukseen ja siltä osin kuin siinä todetaan kantajan osallistuneen perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomiseen 12.8.1987 jälkeen;

— [sementti]päätöksen — — 4 artiklan 1 kohta kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen 31.5.1987 jälkeen;

— [sementti]päätöksen — — 4 artiklan 2 kohta kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen 7.11.1988 jälkeen;

— [sementti]päätöksen — — 4 artiklan 3 kohdan a alakohta kumotaan kantajan osalta;

— [sementti]päätöksen — — 6 artikla kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen ennen 18.11.1983;

— [sementti]päätöksen — — 9 artiklassa kantajalle asetetun sakon määräksi vahvistetaan 12 519 000 euroa;

— [sementti]päätöksen — — 10 artiklassa kantajalle asetetun sakon määräksi vahvistetaan 1 051 000 euroa;

— kanne hylätään muilta osin;

— kantaja velvoitetaan vastaamaan omista oikeudenkäyntikuluistaan ja yhdestä kolmanneksesta komission oikeudenkäyntikuluista;

— komissio velvoitetaan vastaamaan kahdesta kolmanneksesta omista oikeudenkäyntikuluistaan."

26 Asiassa T-44/95, Aalborg Portland vastaan komissio, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi valituksenalaisen tuomion tuomiolauselman 15 kohdassa seuraavaa:

"— [sementti]päätöksen — — 1 artikla kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen 31.12.1988 jälkeen;

— [sementti]päätöksen — — 2 artiklan 1 kohta kumotaan siltä osin kuin siinä todetaan Cembureau[n] hallituksen kokouksissa syntyneen hintatietojen vaihtoa koskevia sopimuksia ja siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen 19.3.1984 jälkeen;

— [sementti]päätöksen — — 2 artiklan 2 kohta kumotaan kantajan osalta siltä osin kuin siinä todetaan, että Cembureau[n] ja sen jäsenten välinen säännöllinen tietojenvaihto on koskenut Belgian ja Alankomaiden hintojen osalta näiden kahden maan tuottajien kuorma-autoilla suorittamien sementtitoimitusten vähimmäishintoja sekä Luxemburgin osalta tämän maan tuottajahintoja alennuksineen;

— [sementti]päätöksen — — 4 artiklan 1 kohta kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen ennen 9.9.1986 ja 31.5.1987 jälkeen;

— [sementti]päätöksen — — 4 artiklan 3 kohdan a alakohta kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen ennen 9.9.1986;

— [sementti]päätöksen — — 5 artikla kumotaan kantajan osalta;

— [sementti]päätöksen — — 9 artiklassa kantajalle asetetun sakon määräksi vahvistetaan 2 349 000 euroa;

— kanne hylätään muilta osin;

— kantaja velvoitetaan vastaamaan omista oikeudenkäyntikuluistaan ja yhdestä kolmanneksesta komission oikeudenkäyntikuluista;

— komissio velvoitetaan vastaamaan kahdesta kolmanneksesta omista oikeudenkäyntikuluistaan."

27 Asiassa T-50/95, Unicem vastaan komissio, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi valituksenalaisen tuomion tuomiolauselman 19 kohdassa seuraavaa:

"— [sementti]päätöksen — — 1 artikla kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen ennen 9.9.1986 ja 3.4.1992 jälkeen;

— [sementti]päätöksen — — 2 artiklan 1 kohta kumotaan kantajan osalta;

— [sementti]päätöksen — — 2 artiklan 2 kohta kumotaan kantajan osalta siltä osin kuin siinä todetaan, että Cembureau[n] ja sen jäsenten välinen säännöllinen tietojenvaihto on koskenut Belgian ja Alankomaiden hintojen osalta näiden kahden maan tuottajien kuorma-autoilla suorittamien sementtitoimitusten vähimmäishintoja sekä Luxemburgin osalta tämän maan tuottajahintoja alennuksineen, sekä toisaalta siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen ennen 9.9.1986;

— [sementti]päätöksen — — 4 artiklan 1 kohta kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen ennen 9.9.1986 ja 31.5.1987 jälkeen;

— [sementti]päätöksen — — 4 artiklan 2 kohta kumotaan kantajan osalta;

— [sementti]päätöksen — — 4 artiklan 3 kohdan a alakohta kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen ennen 9.9.1986;

— [sementti]päätöksen — — 5 artikla kumotaan kantajan osalta;

— [sementti]päätöksen — — 9 artiklassa kantajalle asetetun sakon määräksi vahvistetaan 6 399 000 euroa;

— kanne hylätään muilta osin;

— kantaja velvoitetaan vastaamaan omista oikeudenkäyntikuluistaan ja yhdestä kolmanneksesta komission oikeudenkäyntikuluista;

— komissio velvoitetaan vastaamaan kahdesta kolmanneksesta omista oikeudenkäyntikuluistaan."

28 Asiassa T-60/95, Irish Cement vastaan komissio, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi valituksenalaisen tuomion tuomiolauselman 29 kohdassa seuraavaa:

"— [sementti]päätöksen — — 1 artikla kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen 31.12.1988 jälkeen;

— [sementti]päätöksen — — 2 artiklan 1 kohta kumotaan siltä osin kuin siinä todetaan Cembureau[n] — — hallituksen kokouksissa syntyneen hintatietojen vaihtoa koskevia sopimuksia ja siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen 19.3.1984 jälkeen;

— [sementti]päätöksen — — 2 artiklan 2 kohta kumotaan kantajan osalta siltä osin kuin siinä todetaan, että Cembureau[n] ja sen jäsenten välinen säännöllinen tietojenvaihto on koskenut Belgian ja Alankomaiden hintojen osalta näiden kahden maan tuottajien kuorma-autoilla suorittamien sementtitoimitusten vähimmäishintoja sekä Luxemburgin osalta tämän maan tuottajahintoja alennuksineen;

— [sementti]päätöksen — — 4 artiklan 1 kohta kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen ennen 9.9.1986 ja 31.5.1987 jälkeen;

— [sementti]päätöksen — — 4 artiklan 3 kohdan a alakohta kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen ennen 9.9.1986;

— [sementti]päätöksen — — 5 artikla kumotaan kantajan osalta;

— [sementti]päätöksen — — 9 artiklassa kantajalle asetetun sakon määräksi vahvistetaan 2 065 000 euroa;

— kanne hylätään muilta osin;

— kantaja velvoitetaan vastaamaan omista oikeudenkäyntikuluistaan ja yhdestä kolmanneksesta komission oikeudenkäyntikuluista;

— komissio velvoitetaan vastaamaan kahdesta kolmanneksesta omista oikeudenkäyntikuluistaan."

29 Asiassa T-65/95, Italcementi — Fabbriche Riunite Cemento vastaan komissio, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi valituksenalaisen tuomion tuomiolauselman 34 kohdassa seuraavaa:

"— [sementti]päätöksen — — 1 artikla kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen ennen 19.3.1984 ja 3.4.1992 jälkeen;

— [sementti]päätöksen — — 2 artiklan 1 kohta kumotaan kantajan osalta siltä osin kuin siinä todetaan Cembureau[n] hallituksen kokouksissa syntyneen hintatietojen vaihtoa koskevia sopimuksia ja siltä osin kuin siinä katsotaan

kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen ennen 19.3.1984 sekä kyseisen päivämäärän jälkeen;

— [sementti]päätöksen — — 2 artiklan 2 kohta kumotaan kantajan osalta siltä osin kuin siinä todetaan, että Cembureau[n] ja sen jäsenten välinen säännöllinen tietojenvaihto on koskenut Belgian ja Alankomaiden hintojen osalta näiden kahden maan tuottajien kuorma-autoilla suorittamien sementtitoimitusten vähimmäishintoja sekä Luxemburgin osalta tämän maan tuottajahintoja alennuksineen, sekä toisaalta siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen ennen 19.3.1984;

— [sementti]päätöksen — — 4 artiklan 1 kohta kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen 31.5.1987 jälkeen;

— [sementti]päätöksen — — 4 artiklan 2 kohta kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen 7.11.1988 jälkeen;

— [sementti]päätöksen — — 5 artikla kumotaan kantajan osalta;

— [sementti]päätöksen — — 9 artiklassa kantajalle asetetun sakon määräksi vahvistetaan 25 701 000 euroa;

— kanne hylätään muilta osin;

— kantaja velvoitetaan vastaamaan omista oikeudenkäyntikuluistaan ja yhdestä kolmanneksesta komission oikeudenkäyntikuluista;

— komissio velvoitetaan vastaamaan kahdesta kolmanneksesta omista oikeudenkäyntikuluistaan."

30 Asiassa T-87/95, Cementir — Cementerie del Tirreno vastaan komissio, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi valituksenalaisen tuomion tuomiolauselman 39 kohdassa seuraavaa:

"— [sementti]päätöksen — — 1 artikla kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen 3.4.1992 jälkeen;

— [sementti]päätöksen — — 2 artiklan 1 kohta kumotaan kantajan osalta siltä osin kuin siinä todetaan Cembureau[n] hallituksen kokouksissa syntyneen hintatietojen vaihtoa koskevia sopimuksia ja siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen 14.1.1983 jälkeen;

— [sementti]päätöksen — — 2 artiklan 2 kohta kumotaan kantajan osalta siltä osin kuin siinä todetaan, että Cembureau[n] ja sen jäsenten välinen säännöllinen tietojenvaihto on koskenut Belgian ja Alankomaiden hintojen

osalta näiden kahden maan tuottajien kuorma-autoilla suorittamien sementtitoimitusten vähimmäishintoja sekä Luxemburgin osalta tämän maan tuottajahintoja alennuksineen;

— [sementti]päätöksen — — 4 artiklan 1 ja 2 kohta kumotaan kantajan osalta;

— [sementti]päätöksen — — 4 artiklan 3 kohdan a alakohta kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen ennen 9.9.1986;

— [sementti]päätöksen — — 5 artikla kumotaan kantajan osalta;

— [sementti]päätöksen — — 9 artiklassa kantajalle asetetun sakon määräksi vahvistetaan 7 471 000 euroa;

— kanne hylätään muilta osin;

— kantaja velvoitetaan vastaamaan omista oikeudenkäyntikuluistaan ja yhdestä kolmanneksesta komission oikeudenkäyntikuluista;

— komissio velvoitetaan vastaamaan kahdesta kolmanneksesta omista oikeudenkäyntikuluistaan."

III Muutoksenhaun yhteydessä esitetyt vaatimukset

31 Aalborg vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin

— ensisijaisesti kumoaa valituksenalaisen tuomion kyseisen yhtiön osalta siltä osin kuin siinä pysytetään sementtipäätös sen osalta ja palauttaa asian ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen, jotta tämä ratkaisisi asian uudelleen;

— toissijaisesti kumoaa valituksenalaisen tuomion osittain Aalborgin osalta siltä osin kuin siinä pysytetään sementtipäätös sen osalta ja palauttaa asian ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen, jotta tämä ratkaisisi asian uudelleen;

— ensisijaisesti kumoaa sakon kokonaan ja toissijaisesti kumoaa sen osittain sekä

— velvoittaa komission korvaamaan Aalborgille ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa ja yhteisöjen tuomioistuimessa aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

32 Irish Cement vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin

— kumoaa valituksenalaisen tuomion kokonaan tai osittain siltä osin kuin siinä pysytetään sementtipäätös kyseisen yhtiön osalta;

— toissijaisesti toteaa sementtipäätöksen mitättömäksi ja/tai alentaa Irish Cementille asetettua sakkoa ja

— velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

33 Ciments français vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin

— kumoaa valituksenalaisen tuomion osittain EY 225 artiklan ja EY:n tuomioistuimen perussäännön 54 artiklan nojalla;

— kumoaa sementtipäätöksen EY 230 artiklan nojalla;

— toissijaisesti alentaa Ciments français'lle asetettua sakkoa EY 229 artiklan ja asetuksen N:o 17 17 artiklan nojalla ja

— velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

34 Italcementi vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin

— ensisijaisesti kumoaa valituksenalaisen tuomion kokonaan;

— toissijaisesti kumoaa kyseisen tuomion osittain;

— kumoaa sementtipäätöksen osittain siltä osin kuin yhteisöjen tuomioistuin hyväksyy kyseisestä tuomiosta tehdyn valituksen;

— alentaa sakkoa yhteisöjen tuomioistuimen asianmukaisena pitämään määrään;

— palauttaa asian ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen, mikäli se katsoo, että se ei miltään osin tai joiltain osin kykene tässä tilanteessa antamaan asiassa lopullista ratkaisua ja

— velvoittaa komission korvaamaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa ja yhteisöjen tuomioistuimessa aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

35 Buzzi Unicem vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin

— ensisijaisesti kumoaa valituksenalaisen tuomion ja sementtipäätöksen sekä velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut;

— toissijaisesti, siinä tapauksessa että yhteisöjen tuomioistuin päättäisi olla kumoamatta valituksenalaista tuomiota, alentaa Unicemille määrättyä seuraamusta ja

— joka tapauksessa toteuttaa kaikki muut toimenpiteet, jotka ovat tarpeen tai joita yhteisöjen tuomioistuin pitää tarkoituksenmukaisina tai kohtuullisina.

36 Cementir vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin

— ensisijaisesti kumoaa valituksenalaisen tuomion kokonaan tai osittain ja näin ollen kumoaa sementtipäätöksen kokonaan tai osittain ja/tai kumoaa Cementirille asetetun sakon tai ainakin alentaa sitä;

— toissijaisesti kumoaa valituksenalaisen tuomion kokonaan tai osittain ja palauttaa asian ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen, jotta tämä ratkaisee asian niiden seikkojen valossa, joita yhteisöjen tuomioistuin sille esittää, ja

— velvoittaa komission korvaamaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa ja yhteisöjen tuomioistuimessa aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

37 Komissio vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin

— Ciments français'n tekemän valituksen osalta ensisijaisesti jättää sementtipäätöksen kumoamisvaatimuksen tutkimatta sekä hylkää kanteen muilta osin perusteettomana ja toissijaisesti hylkää kanteen kokonaan perusteettomana;

— muiden valitusten osalta jättää ne tutkimatta siltä osin kuin niissä esitettyjä valitusperusteita ei voida tutkia muutoksenhaun yhteydessä ja hylkää ne muilta osin perusteettomina ja

— velvoittaa kaikki nyt käsiteltävien asioiden valittajat korvaamaan komissiolle näiden valitusten käsittelyn yhteydessä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

IV Asian käsittely yhteisöjen tuomioistuimessa ja valitusperusteet

38 Yhteisöjen tuomioistuin hylkäsi 5.6.2002 antamillaan perustelluilla määräyksillä yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 119 artiklan nojalla tietyt nyt käsiteltävien asioiden valittajien esittämät valitusperusteet ja perustelut heti sillä perusteella, että tutkittavaksi ottamisen edellytykset selvästi puuttuivat ja/tai että ne olivat selvästi perusteettomia.

39 Ne Aalborgin valitusperusteet, joita ei hylätty heti asiassa C-204/00 P, Aalborg Portland vastaan komissio, 5.6.2002 annetulla määräyksellä (ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa), koskevat seuraavia seikkoja:

— puolustautumisoikeuksien loukkaamista sillä, että valittaja ei ole saanut tutustua asiakirjoihin, joihin saattaa sisältyä sen puolesta puhuvia seikkoja;

— perustamissopimuksen 85 artiklan rikkomisia koskevan vastuun virheellistä kohdistamista;

— sakkojen vahvistamiseen sovellettavien perusperiaatteiden loukkaamista;

— vanhentumisajoista liikennettä ja kilpailua koskeviin Euroopan talousyhteisön sääntöihin liittyvissä menettelyissä ja niiden nojalla määrättyjen seuraamusten täytäntöönpanossa 26 päivänä marraskuuta 1974 annetun neuvoston asetuksen (ETY) N:o 2988/74 (EYVL L 319, s. 1) rikkomista.

40 Ne Irish Cementin valitusperusteet, joita ei heti täysin hylätty asiassa C-205/00 P, Irish Cement vastaan komissio, 5.6.2002 annetulla määräyksellä (ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa), koskevat seuraavia seikkoja:

— ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toimivallan puuttumista;

— menettelyvirhettä;

— yhteisön oikeuden rikkomista ja ilmeisiä arviointivirheitä puolustautumisoikeuksia suojelevien menettelysääntöjen ja tiettyjen asiakirjatodisteiden asiaankuuluvuuden osalta;

— perustelujen puutteellisuutta sekä valittajan perusteluihin vastaamatta jättämistä.

41 Ne Ciments français'n valitusperusteet, joita ei heti hylätty asiassa C-211/00 P, Ciments français vastaan komissio, 5.6.2002 annetulla määräyksellä (ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa), koskevat seuraavia seikkoja:

— arviointivirhettä sille asetetun sakon laskemisessa käytetyn liikevaihdon osalta;

— suhteellisuusperiaatteen loukkaamista tämän sakon määrän osalta.

42 Ne Italcementin valitusperusteet, joita ei heti hylätty asiassa C-213/00 P, Italcementi — Fabbriche Riunite Cemento vastaan komissio, 5.6.2002 annetulla määräyksellä (ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa), koskevat seuraavia seikkoja:

— puolustautumisoikeuksien loukkaamista sillä, että vastaaja ei ole saanut tutustua kaikkiin tutkinta-aineistoon sisältyviin asiakirjoihin;

— puolustautumisoikeuksien loukkaamista sillä, että perustelut ovat olleet riittämättömiä ja ristiriidassa valtionsisäistä tilannetta koskevista väitteistä luopumisesta aiemmin tehdyn päätöksen kanssa;

— yhteisön oikeuden virheellistä soveltamista sekä perustelujen ristiriitaisuutta siltä osin kuin ne koskevat Calcestruzzin kanssa huhtikuussa 1987 allekirjoitettuihin yleissopimuksiin liittyvän sopimuksen sääntöjenvastaisuuden arviointia;

— kohtuullisuus-, suhteellisuus- ja syrjintäkiellon periaatteiden loukkaamista sakon koskemattomuuden osalta;

— asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan rikkomista sekä riittämättömiä perusteluja Italcementin osalta todetun kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arvioinnin osalta;

— kyseisen säännöksen rikkomista Italcementin osalta todetun kilpailusääntöjen rikkomisen keston arvioinnin osalta.

43 Ne Buzzi Unicemin valitusperusteet, joita ei heti täysin hylätty asiassa C-217/00 P, Buzzi Unicem vastaan komissio, 5.6.2002 annetulla määräyksellä (ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa), koskevat seuraavia seikkoja:

— puolustautumisoikeuksien loukkaamista, oikeussääntöjen virheellistä soveltamista sekä virheellisiä ja ristiriitaisia perusteluja siltä osin kuin kyseessä on

— väitetiedoksiantoon ja tutkinta-aineistoon sisältyviin asiakirjoihin tutustumisen epääminen;

— valtionsisäistä tilannetta koskevista väitteistä luopuminen;

— Calcestruzzin ja italialaistuottajien välillä tehdyt sopimukset;

— Unicemin osallistuminen ETF:ään;

— ETF:n ja Cembureau-sopimuksen välinen yhteys;

— ne bis in idem -periaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen väitettyä loukkaamista;

— oikeuden olla todistamatta itseään vastaan loukkaamista;

— todisteina käytettyjen asiakirjojen ilmeisen virheellistä arviointia;

— oikeudellista virhettä ja riittämättömiä perusteluja, jotka liittyvät Unicemin määrittelemiseen Cembureaun "välittömäksi jäseneksi";

— EY:n perustamissopimuksen 190 artiklan (josta on tullut EY 253 artikla) ja asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan väitettyä rikkomista sekä yhdenvertaisen kohtelun periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen väitettyä loukkaamista siltä osin kuin kyseessä on

— yhden sakon määrääminen kaikista tavallisen sementin markkinoilla todetuista kilpailusääntöjen rikkomisista;

— Cembureau-sopimukseen osallistumiseen liittyvää kilpailusääntöjen rikkomista koskevien vastuiden arvioiminen;

— kilpailusääntöjen rikkomisen keston laskeminen.

44 Ne Cementirin valitusperusteet, joita ei heti täysin hylätty asiassa C-219/00 P, Cementir — Cementerie del Tirreno vastaan komissio, 5.6.2002 annetulla määräyksellä (ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa), koskevat seuraavia seikkoja:

— puolustautumisoikeuksien loukkaamista siltä osin kuin kyseessä on tilaisuus tutustua tutkinta-aineistoon;

— oikeudellista virhettä, perustelujen puuttumista ja puolustautumisoikeuksien loukkaamista siltä osin kuin kyseessä on

— Cembureau-sopimuksen olemassaolo;

— hintatietojen vaihtaminen;

— sementtipäätöksen 4 artiklan 3 ja 4 kohdassa tarkoitetut toimenpiteet;

— oikeudellinen virhe ja perustelujen puutteellisuus yhden jatkuvan kilpailusääntöjen rikkomisen käsitteen osalta;

— oikeudellinen virhe ja perusteiden virheellinen arvioiminen laskettaessa Cementirille asetettua sakkoa.

45 Nämä toisiinsa liittyvät asiat on yhdistettävä yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 43 artiklan nojalla tuomion antamista varten.

V Yhteisöjen tuomioistuimen harjoittama valvonta nyt käsiteltävien valitusten yhteydessä

46 On asianmukaista esittää alustavia huomautuksia tuomioistuinvalvonnasta, jota harjoitetaan muutoksenhaun yhteydessä sekä siinä oikeudellisessa ja tosiasiallisessa asiayhteydessä, jossa tutkitaan kilpailunvastaisia menettelytapoja ja määrätään niistä seuraamuksia. Näillä huomautuksilla pyritään selventämään oikeudellista tilannetta, jossa yhteisöjen tuomioistuin tutkii nyt käsiteltäviä valituksia.

Yhteisöjen tuomioistuimen asema muutoksenhaussa

47 Yhteisöjen tuomioistuimen on muutoksenhaun yhteydessä tutkittava ainoastaan se, onko ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tehnyt laillisuusvalvontaan liittyvää toimivaltaansa käyttäessään oikeudellisen virheen. EY 225 artiklan ja yhteisöjen tuomioistuimen perussäännön 51 artiklan ensimmäisen kohdan nojalla muutosta voidaan hakea vain oikeuskysymysten osalta ja muutoksenhaun perusteena voi olla toimivallan puuttuminen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelta, asian käsittelyssä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa tapahtunut oikeudenkäyntivirhe, joka on muutoksenhakijan edun vastainen, tai ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa tapahtunut yhteisön oikeuden rikkominen.

48 Valituksessa saadaan siten tukeutua vain oikeussääntöjen rikkomista koskeviin perusteisiin eikä valitusta siis miltään osin saa kohdistaa tosiasiakysymysten arviointiin. Ainoastaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on toimivaltainen toisaalta määrittämään ratkaisun perustaksi asetettavan tosiseikaston, lukuun ottamatta sellaisia tapauksia, joissa määritetyn tosiseikaston paikkansapitämättömyys käy ilmi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle toimitetusta aineistosta, ja toisaalta arvioimaan tätä tosiseikastoa (ks. mm. asia C-284/98 P, parlamentti v. Bieber, tuomio 16.3.2000, Kok. 2000, s. I-1527, 31 kohta).

49 Tästä seuraa, että lukuun ottamatta sitä tapausta, että tuomioistuimelle esitetty selvitys on otettu huomioon vääristyneellä tavalla, tosiseikaston arviointi ei ole sellainen oikeuskysymys, että se sinänsä kuuluisi yhteisöjen tuomioistuimen harjoittaman valvonnan piiriin (ks. mm. yhdistetyt asiat C-280/99 P–C-282/99 P, Moccia Irme ym. v. komissio, tuomio 21.6.2001, Kok. 2001, s. I-4717, 78 kohta).

50 EY 225 artiklan sekä yhteisöjen tuomioistuimen perussäännön 51 artiklan ensimmäisen kohdan ja yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 112 artiklan 1 kohdan ensimmäisen alakohdan c alakohdan määräysten mukaan valittajan, joka väittää ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen ottaneen selvitysaineiston huomioon vääristyneellä tavalla, on ilmoitettava täsmällisesti ne seikat, jotka se katsoo ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen ottaneen huomioon vääristyneellä tavalla, ja näytettävä toteen ne arviointivirheet, joiden takia ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valittajan mukaan päätynyt niiden ottamiseen huomioon vääristyneellä tavalla.

51 Näiden määräysten vaatimuksia ei täytä valitus, jossa vain kerrataan tai toistetaan sanasta sanaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa jo esitetyt perusteet ja perustelut, mukaan lukien ne, joissa nojaudutaan tämän nimenomaisesti hylkäämiin tosiseikkoihin, ilman että valitukseen edes sisältyisi perusteluja, joiden tarkoituksena olisi erityisesti osoittaa valituksenalaiseen määräykseen sisältyvä oikeudellinen virhe. Tällaisella valituksella näet pyritään ainoastaan siihen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esitetty kanne tutkitaan uudelleen, mikä ei kuulu yhteisöjen tuomioistuimen toimivaltaan (ks. mm. asia C-317/97 P, Smanor ym. v. komissio, määräys 9.7.1998, Kok. 1998, s. I-4269, 21 kohta, ja asia C-352/98 P, Bergaderm ja Goupil v. komissio, tuomio 4.7.2000, Kok. 2000, s. I-5291, 35 kohta).

52 Erityisesti näiden seikkojen perusteella yhteisöjen tuomioistuin on hylännyt tietyt nyt käsiteltävien asioiden valittajien esittämistä valitusperusteista ja perusteluista heti sillä perusteella, että tutkittavaksi ottamisen edellytykset selvästi puuttuvat (ks. tämän tuomion 38 kohta).

Kilpailunvastaisten menettelytapojen ja sopimusten valvonnan oikeudellinen ja tosiasiallinen asiayhteys

53 Yrityksen osallistuminen kilpailunvastaisiin menettelytapoihin ja sopimuksiin on talousrikos, jolla pyritään maksimoimaan sen voitot yleensä rajoittamalla tarjontaa vapaaehtoisesti, jakamalla markkinat keinotekoisesti ja nostamalla hintoja keinotekoisesti. Tällaisilla sopimuksilla tai menettelytavoilla rajoitetaan vapaata kilpailua ja estetään yhteismarkkinoiden toteutuminen muun muassa yhteisön sisäistä kauppaa vaikeuttamalla. Tällaiset haitalliset vaikutukset siirtyvät suoraan kuluttajille hintojen korotuksina ja tarjonnan yksipuolistumisena. Sementtialan kilpailunvastaisen menettelytavan tai sopimuksen yhteydessä tällaiset vaikutukset tuntuvat koko rakennus- ja asuntoalalla sekä kiinteistöalalla.

54 Komissiolle asetuksella N:o 17 annettujen toimivaltuuksien tarkoituksena on se, että se voi niiden avulla täyttää EY:n perustamissopimuksen 89 artiklassa (josta on muutettuna tullut EY 85 artikla) sille uskotun tehtävän eli huolehtimisen siitä, että yhteismarkkinoilla noudatetaan kilpailusääntöjä. Kuten edellisestä kohdasta näet ilmenee, kilpailunvastaisten menettelytapojen ja sopimusten välttäminen, niiden paljastaminen ja seuraamusten määrääminen niistä on yleisen edun mukaista.

55 Koska kilpailunvastaisiin menettelytapoihin ja sopimuksiin osallistumista koskeva kielto sekä seuraamukset, joita sääntöjen rikkojille saattaa aiheutua, ovat hyvin tiedossa, on tavanomaista, että näihin menettelytapoihin ja sopimuksiin liittyvät toimenpiteet toteutetaan vaivihkaa, että kokoukset pidetään salassa, useimmiten kolmannessa maassa, ja että niihin liittyvien asiakirjojen määrä pidetään mahdollisimman vähäisenä.

56 Vaikka komissio löytää asiakirjoja, jotka osoittavat nimenomaisesti taloudellisten toimijoiden välisen lainvastaisen yhteydenpidon, kuten esimerkiksi kokouksen pöytäkirjat, nämä ovat normaalisti vain hajanaisia ja vähäisiä, joten usein on välttämätöntä muodostaa kuva tietyistä yksityiskohdista päättelemällä.

57 Useimmissa tapauksissa kilpailunvastaisen menettelytavan tai sopimuksen olemassaolo on pääteltävä tietyistä yhteensattumista ja indisioista, jotka yhdessä tarkasteltuina voivat muun johdonmukaisen selityksen puuttuessa olla osoitus kilpailusääntöjen rikkomisesta.

58 Lisäksi komissiolla saattaa olla vaikeuksia, jotka liittyvät tiettyjen yritysten monimutkaisiin rakenteisiin, uudelleenjärjestelyihin ja muutoksiin yritysten asemassa oikeushenkilöinä.

59 Tässä yhteydessä on muistutettava siitä, että perustamissopimuksen 85 artiklassa tarkoitetaan "yritysten" toimenpiteitä. Tämän määräyksen soveltamiseksi yrityksen oikeudellisen muodon ja nimen muuttamisesta ei välttämättä seuraa, että uusi yritys vapautuisi edellisen yrityksen kilpailunvastaisia menettelytapoja koskevasta vastuusta, mikäli nämä kaksi yritystä ovat taloudelliselta kannalta samat (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat 29/83 ja 30/83, CRAM ja Rheinzink v. komissio, tuomio 28.3.1984, Kok. 1984, s. 1679, 9 kohta).

60 Väitetiedoksiannossa on kuitenkin yksiselitteisesti täsmennettävä se oikeushenkilö, jolle sakot mahdollisesti määrätään, ja se on osoitettava tälle oikeushenkilölle (asia C-176/99 P, ARBED v. komissio, tuomio 2.10.2003, Kok. 2003, s. I-10687, 21 kohta).

61 Komissiolle asetuksen N:o 17 11 artiklan 1 ja 5 kohdassa annettujen tutkimusvaltuuksien tehokkaan vaikutuksen toteutumisen turvaamiseksi komissiolla on oikeus velvoittaa, tarvittaessa tekemällään päätöksellä, yritys toimittamaan kaikki tarvittavat mahdollisesti sen tiedossa olevat tosiasioita koskevat tiedot ja sen hallussa olevat kyseisiä seikkoja koskevat asiakirjat, vaikka niiden perusteella voitaisiin osoittaa sellainen kilpailua rajoittava toiminta, jossa kyseinen yritys tai jokin toinen yritys on ollut osallisena.

62 Asetuksessa N:o 17 asetetaan tutkintatoimen kohteena olevalle yritykselle velvollisuus myötävaikuttaa aktiivisesti tutkimuksen suorittamiseen, mikä merkitsee sitä, että sen on annettava komissiolle kaikki tutkimuksen kohdetta koskevat tiedot (ks. asia 374/87, Orkem v. komissio, tuomio 18.10.1989, Kok. 1989, s. 3283, Kok. Ep. X, s. 231, 27 kohta).

63 Tehtäviään hoitaessaan komission on kuitenkin huolehdittava siitä, että puolustautumisoikeuksia ei loukata alustavissa tutkintamenettelyissä, joilla voi olla ratkaiseva merkitys hankittaessa todisteita sellaisista yritysten lainvastaisista toimista, joista ne voivat joutua vastuuseen (yhdistetyt asiat 46/87 ja 227/88, Hoechst v. komissio, tuomio 21.9.1989, Kok. 1989, s. 2859, Kok. Ep. X, s. 145, 15 kohta).

64 Puolustautumisoikeudet ovat perusoikeuksia, jotka ovat olennainen osa yleisiä oikeusperiaatteita, joiden noudattamista yhteisöjen tuomioistuin valvoo (ks. vastaavasti asia C-7/98, Krombach, tuomio 28.3.2000, Kok. 2000, s. I-1935, 25 ja 26 kohta) tukeutuen jäsenvaltioiden yhteiseen valtiosääntöperinteeseen ja kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, joihin jäsenvaltiot ovat vaikuttaneet tai joihin ne ovat liittyneet, kuten Roomassa 4.11.1950 allekirjoitettuun ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojelemiseksi tehtyyn Euroopan yleissopimukseen (jäljempänä Euroopan ihmisoikeussopimus) (ks. asia C-274/99 P, Connolly v. komissio, tuomio 6.3.2001, Kok. 2001, s. I-1611, 37 ja 38 kohta).

65 Komissio ei näin ollen voi tietopyynnön yhteydessä velvoittaa yritystä antamaan sellaisia vastauksia, joiden seurauksena sen olisi myönnettävä sellainen kilpailusääntöjen rikkominen, josta komission on hankittava selvitys (ks. em. asiassa Orkem v. komissio annetun tuomion 35 kohta).

66 Puolustautumisoikeuksien noudattaminen edellyttää myös sitä, että asianomainen yritys saa hallinnollisen menettelyn kuluessa ilmaista asianmukaisesti näkemyksensä esiin tuotujen tosiseikkojen ja olosuhteiden paikkansapitävyydestä ja merkityksestä sekä niistä asiakirjoista, joita komissio on käyttänyt perustamissopimuksen rikkomista koskevan väitteensä tukena (ks. yhdistetyt asiat 100/80–103/80, Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983, Kok. 1983, s. 1825, Kok. Ep. VII, s. 133, 10 kohta, ja asia C-310/93 P, BPB Industries ja British Gypsum v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. I-865, 21 kohta).

67 Vastaavasti asetuksessa N:o 17 säädetään siitä, että osapuolille on lähetettävä väitetiedoksianto, jossa on esitettävä selkeästi kaikki ne olennaiset seikat, joihin komissio menettelyn tässä vaiheessa perustaa näkemyksensä. Tämä voidaan kuitenkin tehdä tiivistelmänomaisesti, eikä päätöksen tarvitse välttämättä täydellisesti vastata väitetiedoksiantoa (ks. em. asiassa Musique Diffusion française ym. v. komissio annetun tuomion 14 kohta), sillä väitetiedoksianto on valmisteleva asiakirja, jossa tosiseikoista ja oikeudellisista seikoista tehdyt arviot ovat täysin väliaikaisia (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat 142/84 ja 156/84, BAT ja Reynolds v. komissio, tuomio 17.11.1987, Kok. 1987, s. 4487, Kok. Ep. IX, s. 249, 70 kohta). Tästä syystä komissio voi ja sen jopa täytyy ottaa huomioon hallinnollisessa menettelyssä esille tulleet seikat muun muassa luopuakseen sellaisista väitteistä, jotka ovat osoittautuneet perusteettomiksi (ks. em. asiassa Musique Diffusion française ym. v. komissio annetun tuomion 14 kohta).

Oikeus tutustua asiakirja-aineistoon

68 Puolustautumisoikeuksien noudattamisen periaatteeseen erottamattomasti liittyvä oikeus tutustua asiakirja-aineistoon merkitsee sitä, että komission on annettava asianomaiselle yritykselle mahdollisuus tutkia kaikki tutkinta-aineistoon sisältyvät asiakirjat, joilla saattaa olla merkitystä sen puolustuksen kannalta (ks. vastaavasti asia T-30/91, Solvay v. komissio, tuomio 29.6.1995, Kok. 1995, s. II-1775, 81 kohta ja asia C-199/99 P, Corus UK v. komissio, tuomio 2.10.2003, Kok. 2003, s. I-11177, 125–128 kohta). Näihin kuuluvat sekä asianomaista vastaan että sen puolesta puhuvat asiakirjat muiden yritysten liikesalaisuuksia, komission sisäisiä asiakirjoja ja muita luottamuksellisia tietoja lukuun ottamatta (ks. asia 85/76, Hoffmann-La Roche v. komissio, tuomio 13.2.1979, Kok. 1979, s. 461, Kok. Ep. V, s. 341, 9 ja 11 kohta; asia C-51/92 P, Hercules Chemicals v. komissio, tuomio 8.7.1999, Kok. 1999, s. I-4235, 75 kohta, ja yhdistetyt asiat C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P–C-252/99 P ja C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 15.10.2002, Kok. 2002, s. I-8375, 315 kohta).

69 On näet mahdollista, että yritys kykenisi kiinnittämään komission huomion asiakirjoihin, jotka saattavat antaa taloudellisen selityksen, joka poikkeaa komission muodostamasta taloudellisesta kokonaisarviosta, erityisesti asiakirjoihin, jotka selventävät relevantteja markkinoita sekä kyseisillä markkinoilla toimivien yritysten merkitystä ja käyttäytymistä (ks. vastaavasti em. asiassa Solvay v. komissio annetun tuomion 76 ja 77 kohta).

70 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin täsmentänyt, että kontradiktorisen periaatteen noudattamisella samoin kuin muiden Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleessa vahvistettujen menettelyllisten takeiden noudattamisella tarkoitetaan ainoastaan oikeudenkäyntiä "tuomioistuimessa", ilman että siihen sisältyisi mitään yleistä ja abstraktia periaatetta, jonka mukaan asianosaisilla on oltava kaikissa tapauksissa mahdollisuus osallistua keskusteluihin tai saada tiedoksi kaikki huomioon otetut muita henkilöitä koskevat asiakirjat (ks. vastaavasti Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, asia Kerojärvi v. Suomi, tuomio 19.7.1995, A-sarja nro 322, 42 § ja asia Mantovanelli v. Ranska, tuomio 18.3.1997, *Recueil des arrêts et décisions,* 1997-II, 33 §).

71 Se, että asiakirjaa ei ole annettu tiedoksi, merkitsee puolustautumisoikeuksien loukkaamista ainoastaan siinä tapauksessa, että asianomainen yritys ensinnäkin osoittaa komission nojautuneen tähän asiakirjaan tukeakseen väitettään, joka koskee kilpailusääntöjen rikkomisen olemassaoloa (ks. vastaavasti asia 322/81, Michelin v. komissio, tuomio 9.11.1983, Kok. 1983, s. 3461, Kok. Ep. VII, s. 339, 7 ja 9 kohta), ja toiseksi tämä väite voidaan näyttää toteen vain kyseisen asiakirjan perusteella (ks. asia 107/82, AEG v. komissio, tuomio 25.10.1983, Kok. 1983, s. 3151, Kok. Ep. II, s. 281, 24–30 kohta, ja em. asiassa Solvay v. komissio annetun tuomion 58 kohta).

72 Mikäli on olemassa muita asiakirjatodisteita, joista asianosaiset ovat saaneet tiedon hallinnollisen menettelyn aikana ja jotka tukevat erityisesti komission päätelmiä, tiedoksi antamatta jätetyn asianomaista vastaan puhuvan asiakirjan poistaminen todisteiden joukosta ei heikennä riidanalaisessa päätöksessä huomioon otettujen väitteiden pätevyyttä (ks. vastaavasti em. asiassa Musique Diffusion française ym. v. komissio annetun tuomion 30 kohta ja em. asiassa Solvay v. komissio annetun tuomion 58 kohta).

73 Näin ollen asianomaisen yrityksen on osoitettava, että lopputulos, johon komissio on päätöksessä päätynyt, olisi ollut erilainen, mikäli asianomaista vastaan puhuva asiakirja, jota ei ole annettu tiedoksi ja johon komissio on nojautunut todetessaan kyseisen yrityksen rikkoneen kilpailusääntöjä, olisi pitänyt poistaa todisteiden joukosta.

74 Mikäli kyseessä on sitä vastoin tilanne, jossa tiedoksi antamatta on jätetty asianomaisen puolesta puhuva asiakirja, kyseisen yrityksen on ainoastaan osoitettava, että sen tiedoksi antamatta jättäminen on saattanut vaikuttaa yrityksen vahingoksi menettelyn kulkuun ja komission päätöksen sisältöön (ks. em. asiassa Solvay v. komissio annetun tuomion 68 kohta).

75 Riittää, että yritys osoittaa, että se olisi kyennyt käyttämään kyseisiä sen puolesta puhuvia asiakirjoja puolustuksessaan (ks. em. asiassa Hercules Chemicals v. komissio annetun tuomion 81 kohta ja em. asiassa Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio annetun tuomion 318 kohta), joten mikäli se olisi kyennyt vetoamaan niihin hallinnollisessa menettelyssä, se olisi voinut tuoda esiin seikkoja, jotka eivät olisi olleet sopusoinnussa komission siinä vaiheessa tekemien päätelmien kanssa, ja olisi siten kyennyt jollain tavoin vaikuttamaan arviointeihin, joita komissio on tehnyt mahdollisessa päätöksessä ainakin sen osalta todetun menettelytavan vakavuuden ja keston osalta ja samalla sakon määrän osalta (ks. vastaavasti em. asiassa Solvay v. komissio annetun tuomion 98 kohta).

76 Se mahdollisuus, että tiedoksi antamatta jäänyt asiakirja olisi saattanut vaikuttaa menettelyn kulkuun ja komission päätöksen sisältöön, voidaan näyttää toteen ainoastaan sen jälkeen, kun on tutkittu alustavasti tietyt todisteet, joista ilmenee, että tiedoksi antamatta jääneillä asiakirjoilla on — näiden todisteiden osalta — saattanut olla merkitystä, jota ei olisi saanut vähätellä (ks. em. asiassa Solvay v. komissio annetun tuomion 68 kohta).

77 Tämän alustavan tutkimuksen yhteydessä ainoastaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tehtävänä on arvioida sitä, mikä merkitys on annettava sille esitetyille seikoille (ks. asia C-19/95 P, San Marco v. komissio, tuomio 17.9.1996, Kok. 1996, s. I-4435, 40 kohta). Kuten tämän tuomion 49 kohdassa on näet muistutettu, lukuun ottamatta sitä tapausta, että tuomioistuimelle esitetty selvitys on otettu huomioon vääristyneellä tavalla, tosiseikaston arviointi ei ole sellainen oikeuskysymys, että se sinänsä kuuluisi yhteisöjen tuomioistuimen harjoittaman valvonnan piiriin.

Yritysten vastuun toteaminen

78 Kuten neuvosto on äskettäin korostanut perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16 päivänä joulukuuta 2002 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1/2003 (EYVL 2003, L 1, s. 1) johdanto-osan viidennessä perustelukappaleessa, osapuolen tai viranomaisen, joka väittää kilpailusääntöjä rikotun, tehtävänä on todistaa rikkominen tapahtuneeksi, ja yrityksen tai yritysten yhteenliittymän, joka vetoaa oikeuteen puolustautua rikkomisväitettä vastaan, tehtävänä on osoittaa, että edellytykset tällaisen puolustautumisen soveltamiselle täyttyvät, joten kyseisen viranomaisen on tällöin turvauduttava muihin todisteisiin.

79 Vaikka lakiin perustuva todistustaakka kuuluu näiden periaatteiden mukaan joko yhtäältä komissiolle tai toisaalta asianomaiselle yritykselle tai yhteenliittymälle, tosiseikat, joihin osapuoli vetoaa, voivat olla sellaisia, että ne velvoittavat toisen osapuolen esittämään selityksen tai perustelun, jonka puuttuessa voidaan päätellä, että todistustaakka on täytetty.

80 Komissio on sementtipäätöksessä päätellyt, että sementtialalla oli ollut kartelli, johon oli sen mukaan osallistunut 42 yritystä ja yhteenliittymää, nyt käsiteltävien asioiden valittajat mukaan lukien. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin pysytti

kyseisen päätöksen olennaisilta osin mutta muutti asetettuja seuraamuksia sen valvonnan yhteydessä, joka kohdistui yritysten osuutta kartellista ja osallistumista siihen koskeviin komission toteamuksiin. Sen lisäksi, että nyt käsiteltävien asioiden valittajat vetoavat valituksenalaisen tuomion oikeudellisiin virheisiin ja perusteluihin liittyviin virheisiin, ne kiistävät olennaisilta osin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen niiden arviointien oikeellisuuden, jotka koskevat niiden osallistumista kartelliin ja tämän osallistumisen astetta tai kestoa.

81 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan riittää, että komissio osoittaa asianomaisen yrityksen osallistuneen kokouksiin, joiden aikana on tehty kilpailunvastaisia sopimuksia, ilman että se olisi selvästi vastustanut niitä, jotta kyseisen yrityksen osallistuminen yhteistoimintajärjestelyyn voidaan osoittaa riittävällä tavalla. Jos osallistuminen tällaisiin kokouksiin on toteennäytetty, kyseisen yrityksen on esitettävä selvitystä siitä, että sen osallistumisella kyseisiin kokouksiin ei ollut kilpailua rajoittavaa tarkoitusta, osoittamalla ilmoittaneensa kilpailijoilleen, että sillä oli näihin kokouksiin osallistuessaan kilpailijoihin nähden eri näkemys (ks. asia C-199/92 P, Hüls v. komissio, tuomio 8.7.1999, Kok. 1999, s. I-4287, 155 kohta, ja asia C-49/92 P, komissio v. Anic Partecipazioni, tuomio 8.7.1999, Kok. 1999, s. I-4125, 96 kohta).

82 Tämän oikeusperiaatteen taustalla on se perustelu, että koska yritys on osallistunut kyseiseen kokoukseen sanoutumatta julkisesti irti sen sisällöstä, se on antanut toisille osallistujille sen vaikutelman, että se hyväksyi sen tuloksen ja noudattaisi sitä.

83 Tämän tuomion 81 kohdassa mainitussa oikeuskäytännössä esitetyt periaatteet pätevät myös, kun kyseessä on osallistuminen yhden sopimuksen täytäntöönpanoon. Osoittaakseen yrityksen osallistuneen tällaiseen sopimukseen, komission on näytettävä toteen, että yritys aikoi omalla toiminnallaan myötävaikuttaa kaikkien osallistujien yhteisten päämäärien tavoittelemiseen ja että yritys tiesi suunnitellusta tai muiden samaan päämäärään pyrkivien yritysten toteuttamasta konkreettisesta käyttäytymisestä tai että se saattoi kohtuudella ennakoida sen ja oli valmis hyväksymään siihen sisältyvän riskin (ks. em. asiassa komissio v. Anic Partecipazioni annetun tuomion 87 kohta).

84 Tältä osin kielletyn aloitteen hiljainen hyväksyminen ilman julkista irtisanoutumista sen sisällöstä tai sen ilmoittamista hallintoviranomaisille rohkaisee muita jatkamaan kilpailusääntöjen rikkomista ja vaarantaa sen paljastumisen. Tämä kumppanuus merkitsee passiivista osallistumista kilpailusääntöjen rikkomiseen ja saattaa siten johtaa siihen, että yritys joutuu vastuuseen, kun kyseessä on yksi sopimus.

85 Myöskään se, että yritys ei noudata kokouksessa, jolla on kilpailunvastainen tavoite, sovittua, ei poista sen vastuuta kartelliin osallistumisesta, ellei se ole julkisesti sanoutunut irti siitä, mitä kokouksissa on sovittu (ks. asia C-291/98 P, Sarrió v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-9991, 50 kohta).

86 Myöskään sillä, että yritys ei ole osallistunut kaikkiin kartellin muodostaviin seikkoihin tai että sen osuus on ollut vähäinen niillä osa-alueilla, joihin se on osallistunut, ei ole merkitystä toteennäytettäessä kilpailusääntöjen rikkomista sen osalta. Nämä seikat on otettava huomioon ainoastaan kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioitaessa ja mahdollisesti sakkoa määritettäessä (ks. vastaavasti em. asiassa komissio v. Anic Partecipazioni annetun tuomion 90 kohta).

87 Kun yritysten vastuu kilpailunvastaisista menettelytavoista johtuu komission mukaan siitä, että ne ovat osallistuneet kokouksiin, joiden kohteena ovat olleet tällaiset menettelytavat, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen on varmistettava, että näillä yrityksillä on ollut sekä hallinnollisessa menettelyssä että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen oikeudenkäynnissä tilaisuus kumota näin tehdyt päätelmät ja tarvittaessa näyttää toteen seikkoja, jotka valottavat eri tavalla komission toteennäyttämiä seikkoja ja joiden nojalla näin ollen voidaan korvata komission tosiasioille antama selitys toisella selityksellä.

88 Muutoksenhaun yhteydessä yhteisöjen tuomioistuimen tehtävänä on varmistaa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt tältä osin oikeudellisia virheitä tai perusteluihin liittyviä virheitä eikä ottanut todistusaineistoa virheellisellä tavalla huomioon.

Sakon määrän vahvistamisen olennaiset perusteet

89 Asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa määritellään ne edellytykset, joiden on täytyttävä, jotta komissio voisi määrätä sakkoja kilpailusääntöjen rikkomisen yhteydessä. Kilpailusääntöjen rikkomisen on oltava tahallinen tai tuottamuksellinen. Lisäksi sakon suuruus määritetään kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja tarvittaessa sen keston perusteella (ks. asia C-219/95 P, Ferriere Nord v. komissio, tuomio 17.7.1997, Kok. 1997, s. I-4411, 32 kohta).

90 Yhteisöjen tuomioistuin on todennut, että kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus on määritettävä useiden seikkojen perusteella, joihin kuuluvat erityisesti asiaan liittyvät erityisolosuhteet, asiayhteys ja sakkojen ennaltaehkäisevä vaikutus (ks. em. asiassa Ferriere Nord v. komissio annetun tuomion 33 kohta).

91 Objektiivisia tekijöitä, kuten kilpailunvastaisten menettelytapojen sisältö ja kesto, niiden lukumäärä ja intensiteetti, asianomaisten markkinoiden laajuus ja talouselämälle aiheutunut vahinko on otettava huomioon. Selvityksessä on otettava huomioon myös vastuussa olevien yritysten suhteellinen merkitys ja markkinaosuus sekä mahdollinen kilpailusääntöjen rikkomisen uusiminen.

92 Silloin kun kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistuu useita henkilöitä, niiden kunkin osallistumisen vakavuus tutkitaan (ks. yhdistetyt asiat 40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73–114/73, Suiker Unie ym. v. komissio, tuomio 16.12.1975, Kok. 1975, s. 1663, 622 ja 623 kohta).

VI Valitusperusteet

A *Perusteet, jotka koskevat väitettyjä menettelyvirheitä ja puolustautumisoikeuksien loukkaamista*

1. Perusteet, jotka koskevat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asemaa prosessin johtamisessa

Asianosaisten lausumat

93 Aalborg, Irish Cement, Italcementi, Buzzi Unicem ja Cementir katsovat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen rikkoneen menettelysääntöjä tai aineellisia oikeussääntöjä, kun se ei ole automaattisesti kumonnut sementtipäätöstä, vaikka se on nimenomaisesti myöntänyt valituksenalaisen tuomion 152 kohdassa, että komissio ei ollut antanut sääntöjenmukaista tilaisuutta tutustua tutkinta-aineistoon, koska se oli evännyt tutustumisen noin kolmeen neljäsosaan siihen sisältyvistä asiakirjoista.

94 Italcementi ja Buzzi Unicem viittaavat edellä mainitussa asiassa Hercules Chemicals vastaan komissio annettuun tuomioon ja väittävät, että asianosaisten oikeus tutustua tutkinta-aineiston muodostaviin asiakirjoihin liittyy erottamattomasti puolustautumisoikeuteen, joka puolestaan liittyy läheisesti oikeuteen tulla kuulluksi, syyttömyysolettamaan, välttämättömyyteen noudattaa audi alteram partem -periaatetta oikeudenkäynnin aikana sekä komission ja asianomaisten yritysten prosessuaalisen yhdenvertaisuuden perusperiaatteeseen. Oikeutta tutustua näihin asiakirjoihin olisi pidettävä Euroopan unionin perustamissopimuksen F artiklassa (josta on muutettuna tullut EU 6 artikla) sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa ja Nizzassa 7 päivänä joulukuuta 2000 julistetun Euroopan unionin perusoikeuskirjan (EYVL C 364, s. 1) 42 artiklassa tarkoitettuna perusoikeutena.

95 Oikeuden tutustua asiakirja-aineistoon olisi siten toteuduttava komissiossa käytävässä hallinnollisessa menettelyssä eikä vasta myöhemmässä vaiheessa. Ei voida hyväksyä sitä, että komissio kaksitahoisessa tehtävässään viranomaisena, joka antaa tiedoksiannon, ja viranomaisena, joka antaa ratkaisun väitettyjen kilpailusääntöjen rikkomisten mahdollisesta olemassaolosta, saisi ratkaista yksipuolisesti hallussaan olevien asiakirjojen hyödyllisyyden ja estää asianomaista yritystä saamasta niistä tiedon puolustautumisstrategiansa laatimista varten kontradiktoriseen menettelyyn, johon se osallistuu komission yksiköiden kanssa. Tämä pätee erityisesti sen vuoksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella ei ole toimivaltaa varata itselleen oikeutta tehdä oikeudenkäynnin yhteydessä arvioita asiakirjojen merkityksestä todistelun vastaanottamisen kannalta, sillä nämä arviot olisi pitänyt tehdä hallinnollisen tutkinnan yhteydessä.

96 Irish Cement, Italcementi, Buzzi Unicem ja Cementir korostavat, että hallinnollisessa menettelyssä tapahtunutta puolustautumisoikeuksien loukkaamista ei voida korjata ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen oikeudenkäynnissä, ja arvostelevat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että se on pyrkinyt prosessinjohtotoimilla korjaamaan sen, että komissio ei ole noudattanut menettelyvaatimuksia. Tämä lähestymistapa on ristiriidassa edellä mainituissa asioissa Hercules Chemicals vastaan komissio ja Solvay vastaan komissio annettujen tuomioiden sekä asiassa T-36/91, ICI v. komissio, 29.6.1995 annetun tuomion (Kok. 1995, s. II-1847) ja asiassa T-37/91, ICI v. komissio, 29.6.1995 annetun tuomion (Kok. 1995, s. II-1901) kanssa samoin kuin julkisasiamies Warnerin asiassa 30/78, Distillers Company vastaan komissio, jossa annettiin tuomio 10.7.1980 (Kok. 1980, s. 2229), antaman ratkaisuehdotuksen kanssa.

97 Tällainen menettelytapa ei kuulu niiden mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toimivaltaan, joten sillä muutetaan perustamissopimuksella käyttöön otettujen valtuuksien ja tehtävien tasapainoa.

98 Komissio myöntää, että tilaisuutta tutustua tutkinta-aineistoon ei järjestetty toivottavan avoimella tavalla, mutta vetoaa siihen, että perustelu, jonka mukaan asiakirjojen tiedoksi antamatta jättäminen hallinnollisessa menettelyssä olisi menettelyvirhe, joka johtaisi automaattisesti tämän menettelyn päätteeksi tehdyn

päätöksen kumoamiseen, on sekä edellisessä kohdassa mainitun oikeuskäytännön että yleisten oikeusperiaatteiden vastainen.

99 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on komission mukaan tutkinut, onko todellisuudessa tapahtunut menettelyvirhe, joka voisi johtaa sementtipäätöksen kumoamiseen. Määrätessään edellä mainituista prosessinjohtotoimista ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole järjestänyt tilaisuutta tutustua asiakirja-aineistoon myöhemmässä vaiheessa siinä tarkoituksessa, että se korjaisi komission järjestämän tilaisuuden mahdolliset puutteet, vaan on halunnut tutkia, oliko komissio todellisuudessa loukannut puolustautumisoikeuksia olemalla antamatta asianosaisten käytettäväksi asiakirjoja, jotka olisivat olleet hyödyllisiä niiden puolustautumisen kannalta. Se ei näin ollen ole ylittänyt toimivaltaansa.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

100 On kiistatonta, että komissio ei ole hallinnollisessa menettelyssä antanut tiedoksi suurinta osaa tutkinta-aineiston asiakirjoista ja että se ei ole antanut nyt käsiteltävien asioiden valittajille sääntöjenmukaista tilaisuutta tutustua tutkinta-aineistoon, joten hallinnollinen menettely on kylläkin ollut tältä osin sääntöjenvastainen.

101 Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut valituksenalaisen tuomion 240 kohdassa, sementtipäätös olisi kuitenkin voitu kumota kokonaan tai osittain ainoastaan, jos olisi todettu, että asianomaisille yrityksille hallinnollisen menettelyn aikana annettu sääntöjenvastainen tutustumisoikeus tutkinta-aineistoon on estänyt niitä tutustumasta asiakirjoihin, joita olisi voitu käyttää niiden puolustuksessa, ja että niiden puolustautumisoikeuksia on näin ollen loukattu.

102 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin saa hallinnollisen menettelyn päätteeksi tehdystä päätöksestä nostetun kanteen tutkimisen yhteydessä määrätä prosessinjohtotoimista ja järjestää tilaisuuden tutustua kaikkeen asiakirja-aineistoon kyetäkseen arvioimaan, voiko komission kieltäytyminen antamasta tilaisuutta tutustua asiakirjaan tai toimittamasta asiapaperia heikentää asianomaisen yrityksen puolustusta.

103 Koska tämä tutkimus rajoittuu esitettyjen perusteiden laillisuusvalvontaan, sillä ei pyritä korvaamaan asian täysimääräistä tutkimista hallinnollisessa menettelyssä eikä sillä ole tällaista vaikutusta (ks. em. asiassa Solvay v. komissio annetun tuomion 98 ja 103 kohta). On kiistatonta, että jos yritys, joka on nostanut kanteen komission päätöksestä, saa jotkin asiakirjavihkoon liitetyt asiakirjat myöhemmin tietoonsa, yritys ei saa takaisin sitä asemaa, jossa se olisi ollut, jos se olisi voinut vedota samoihin asiakirjoihin esittääkseen kirjalliset ja suulliset huomautuksensa komissiolle (ks. em. asiassa Hercules Chemicals v. komissio annetun tuomion 79 kohta).

104 On lisäksi kiistatonta, että hallinnollisessa menettelyssä tapahtunut puolustautumisoikeuksien loukkaaminen ei muutu lainmukaiseksi pelkästään sillä perusteella, että tutustumisoikeus on annettu myöhemmässä vaiheessa, kuten riidanalaisen päätöksen kumoamiseksi mahdollisesti nostettua kannetta koskevan oikeudenkäynnin aikana (ks. em. asiassa Hercules Chemicals v. komissio annetun tuomion 78 kohta ja em. asiassa Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio annetun tuomion 318 kohta).

105 Toisin kuin nyt käsiteltävien asioiden valittajat väittävät, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tässä tapauksessa millään tavoin pyrkinyt korvaamaan komissiota sen tutkintatehtävässä eikä korjaamaan sen tekemiä menettelyvirheitä, kun se on määrännyt prosessinjohtotoimista. Se on sille annettuja tehtäviä hoitaessaan ainoastaan tutkinut todisteet alustavasti määrittääkseen, oliko puolustautumisoikeuksia loukattu.

106 Koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt oikeudellista virhettä määrätessään prosessinjohtotoimista sen sijaan että se olisi heti määrännyt sementtipäätöksen kumoamisesta, valitusperusteet, jotka koskevat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asemaa prosessin johtamisessa, eivät ole perusteltuja.

2. Perusteet, jotka koskevat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointia asiakirjojen hyödyllisyydestä asianomaisten yritysten puolustautumisen kannalta

Asianosaisten lausumat

107 Nyt käsiteltävien asioiden valittajat esittävät useita perusteluja, joilla ne riitauttavat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 241–248 kohdassa esittämän selvityksen.

— "Objektiivista yhteyttä" koskeva edellytys

108 Italcementi ja Cementir väittävät, että vaatimus, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on esittänyt ja jonka mukaan tiedoksi antamatta jätettyjen asiakirjojen ja asianomaista yritystä vastaan sementtipäätöksessä huomioon otetun väitteen välillä on oltava objektiivinen yhteys, on täysin mielivaltainen ja perusteeton. Sen soveltaminen merkitsisi asiallisesti sitä, että tutkinta-aineistoon tutustumista koskevalla perusoikeudella ei olisi enää mitään merkitystä.

109 Tässä vaatimuksessa jätetään ensinnäkin huomiotta tutkinta-aineistoon tutustumista koskevan oikeuden yleinen sovellettavuus, sillä se ulottuu kaikkiin aineistoon sisältyviin asiakirjoihin. Se merkitsee esimerkiksi sitä, että melko vakavakaan puolustautumisoikeuksien käyttämisen rajoittaminen tutkimuksen aikana ei välttämättä ole menettelyvirhe, jonka vuoksi lopullinen päätös voisi olla pätemätön. Toisaalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on poissulkiessaan asiakirjoja, jotka eivät ole välittömässä yhteydessä asianomaista yritystä vastaan erityisesti huomioon otettuihin väitteisiin mutta jotka saattavat asettaa markkinatilanteen sekä asianomaisen yrityksen käyttäytymisen ja riidanalaisiin tekoihin osallistumisen asteen eri valoon, jättänyt huomiotta periaatteen, jonka mukaan kaikkia kilpailusääntöjen rikkomisia on arvioitava niihin liittyvässä taloudellisessa ja tosiasiallisessa asiayhteydessä.

110 Tämä pätee erityisesti sen vuoksi, että näihin asiakirjoihin saattaa sisältyä asianomaisen puolesta puhuvia seikkoja ja että ne saattavat näin ollen olla olennaisen tärkeitä tiettyä yritystä vastaan huomioon otettujen väitteiden perusteltavuuden kannalta. Koska ne antavat hyödyllisiä tietoja markkinoista, ne saattavat vaikuttaa niidenkin asiakirjojen merkitykseen ja todistusarvoon, joiden on katsottu sisältävän näytön kilpailusääntöjen rikkomisesta.

111 Komissio hyväksyy sen sijaan kaikilta osin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisessa tuomiossa soveltaman objektiivista yhteyttä koskevan edellytyksen. Asiakirja, jolla ei ole yhteyttä sementtipäätöksessä esiin tuotuihin väitteisiin, ei näet voi kuulua kyseisessä päätöksessä todetun kilpailusääntöjen rikkomisen piiriin, ja on vaikeaa ymmärtää, miten asiakirja, jolla ei ole yhteyttä yritystä vastaan huomioon otettuihin väitteisiin, voisi olla sen kannalta hyödyllinen.

— Edellytys, jonka mukaan asiakirjojen tiedoksi antamatta jättämisellä ei ole ollut vaikutuksia

112 Irish Cement, Italcementi, Buzzi Unicem ja Cementir kiistävät ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 247 kohdassa esittämän

väitteen, jonka mukaan asiakirjan tiedoksi antamatta jättäminen voi merkitä puolustautumisoikeuksien loukkaamista ainoastaan siinä tapauksessa, että komission sementtipäätöksessä tarkoitettujen väitteiden tueksi esittämien todisteiden valossa olisi ollut edes pieni mahdollisuus, että hallinnollisessa menettelyssä olisi päädytty eri lopputulokseen, mikäli yritys olisi voinut vedota tähän asiakirjaan hallinnollisessa menettelyssä.

113 Italcementi arvostelee aluksi tämän periaatteen soveltamista tähän tapaukseen. Sen mielestä sen teoreettisen tutkimuksen, johon ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on nimenomaisesti väittänyt haluavansa rajoittaa omat selvityksensä, ja sen tutkimuksen, jonka se on käytännössä suorittanut suuressa osassa valituksenalaista tuomiota niiden eri asiakirjojen hyödyllisyyden osalta, joita ei ollut annettu tiedoksi, välillä on ilmeinen ja mielivaltainen poikkeama.

114 Italcementin ja Cementirin mielestä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on sekoittanut valittajien ensimmäisessä oikeusasteessa esittämien muotovirheitä koskeneiden kanneperusteiden arvioinnin asiakirjojen todellista hyödyllisyyttä koskevaan aineelliseen arviointiin komission huomioon ottamien väitteiden perusteltavuutta tutkiessaan. Se on näin ollen loppujen lopuksi korvannut omalla arvioinnillaan sen arvioinnin, joka komission olisi pitänyt tehdä hallinnollisen menettelyn aikana. Näin menetellessään ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on toiminut ylimmän — ja ainoan — oikeusasteen tuomioistuimena eväten asianomaisilta yrityksiltä oikeuden siihen, että niiden tilanteen tutkisi hallintoviranomainen ensimmäisessä vaiheessa ja tuomioistuin toisessa vaiheessa.

115 Irish Cementin mielestä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole ollut toimivaltainen tekemään niitä päätelmiä, joihin se on päätynyt, koska sen oli käytännössä mahdotonta asettua samaan tilanteeseen ja samalle tiedon ja ymmärryksen tasolle, joka komissiolla oli vuosina 1992 ja 1993.

116 Tämän jälkeen Irish Cement, Italcementi, Buzzi Unicem ja Cementir väittävät, että omaksuessaan tämän mielivaltaisen edellytyksen ensimmäisen oikeusasteen

tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen ja jättänyt edellä mainituissa asioissa Hercules Chemicals vastaan komissio, Solvay vastaan komissio ja asiassa T-36/91, ICI vastaan komissio, 29.6.1995 annetuissa tuomioissa kehitetyt periaatteet huomiotta. Irish Cementin mukaan erottelu, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt hylätessään tämän oikeuskäytännön, perustuu kehäpäätelmään, joka merkitsee riidan ratkaisun ennakoimista.

117 Sekä Italcementi että Buzzi Unicem vetoavat siihen, että yhteisöjen tuomioistuin on edellä mainitussa asiassa Hercules Chemicals vastaan komissio antamassaan tuomiossa täsmentänyt, että ei ollut tarpeen, että yritykset osoittaisivat jälkikäteen, että jos ne olisivat mahdollisesti olleet tietoisia asiakirja-aineistosta hallinnollisen menettelyn aikana, komissio olisi tehnyt täysin erilaisen päätöksen kuin se on kyseisessä tapauksessa tehnyt. Riittää, että ne osoittavat, että tiedoksi antamatta jätetyt asiakirjat olisivat saattaneet olla jollain tavalla hyödyksi niiden puolustuksessa.

118 Tällä — vähemmän rajoittavalla — arviointisäännöllä voitaisiin välttää myös se, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin arvioi harjoittamansa laillisuusvalvonnan yhteydessä analyyttisesti sellaisten eri asiakirjojen merkitystä ja vaikutuksia, joihin ei ole saatu tutustua tutkintavaiheen aikana.

119 Italcementi, Buzzi Unicem ja Cementir väittävät lopuksi, että sen periaatteen vastaisesti, jonka mukaan komission on esitettävä näyttö siitä, että kilpailusääntöjä on rikottu, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen lähestymistavasta seuraa, että tehtävät käännetään päinvastaisiksi ja asianomaiset yritykset velvoitetaan osoittamaan, että asiakirjat, joihin niillä ei siihen mennessä ollut ollut tilaisuutta tutustua, ovat sellaisia, että niillä voidaan kumota komission päätöksessä esitetyt päätelmät.

— Tiettyjen yksittäisten asiakirjatodisteiden merkitys

120 Sekä Irish Cement että Italcementi vetoavat komission Cembureau-sopimuksen olemassaolon tueksi esittämien todisteiden heikkouteen ja kiistävät ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 260 kohdassa esittämän sen väitteen oikeellisuuden, jonka mukaan komissio olisi perustanut väitetiedoksiannossa ja sementtipäätöksessä kilpailusääntöjen rikkomista koskevan kantansa "ainoastaan suoriin asiakirjatodisteisiin". Cementirin mukaan tällä perusteella, joka johtaa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen suorittamaan eräänlaisen myöhäisempään ajankohtaan jätetyn tutkimuksen tiedoksi antamatta jätettyjen asiakirjojen merkityksestä ja vaikutuksista, ei ole perustaa yhteisön tuomioistuinten oikeuskäytännössä.

121 Italcementi katsoo, että kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on päätellyt sen hyväksyneen Cembureau-sopimuksen tarkoituksen vain sillä perusteella, että se oli osallistunut 19.3.1984 pidettyyn Cembureaun jäseninä olleiden eurooppalaisten sementintuottajien valtuuskuntien johtajien kokoukseen (jäljempänä 19.3.1984 pidetty kokous) ilmaisematta julkisesti erimielisyyttään, se on nojautunut suoran todisteen käsitteen laajentavaan tulkintaan ja hyväksynyt olettamien suhteettoman suuren käytön, minkä perusteella valituksenalaisen tuomion kumoaminen on perusteltua.

122 Tämän jälkeen Irish Cement, Italcementi ja Cementir väittävät ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tulkinneen virheellisesti edellä mainitussa asiassa T-37/91, ICI vastaan komissio, 29.6.1995 annettua tuomiota vaatiessaan ensimmäisen oikeusasteen kantajia osoittamaan, että ne tutkinta-aineiston asiakirjat, joihin ei ollut annettu tilaisuutta tutustua, olisivat olleet ristiriidassa komission huomioon ottamien suorien todisteiden kanssa. Se on näin ollen poissulkenut jo ensi arviolta sellaisten asiakirjojen hyödyllisyyden, jotka olisivat saattaneet antaa toisen taloudellisen selityksen sementintuottajien käyttäytymiselle markkinoilla. Tällä menettelytavalla on rajoitettu niiden puolustautumismahdollisuuksia vakavalla tavalla.

123 Lisäksi Cementir toteaa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on edellä mainitussa asiassa T-37/91, ICI vastaan komissio, 29.6.1995 antamassaan tuomiossa rajoittunut selvästi yleiseen etukäteisarviointiin eikä ole arvioinut jälkikäteen kunkin sellaisen asiakirjan erityistä sisältöä ja merkitystä todisteena, jota ei ole annettu tiedoksi.

124 Buzzi Unicem vetoaa lopuksi siihen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen perustelut ovat ristiriitaisia. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on ilmoittanut selvästi valituksenalaisen tuomion 264 kohdassa kyseisen tuomion edellisessä kohdassa ilmaistujen periaatteiden vastaisesti, että muiden taloudellisten selitysten esittäminen ei olisi missään tapauksessa voinut johtaa hallinnollisessa menettelyssä eri lopputulokseen nimenomaan sen vuoksi, että komission näkemyksen hyväksyttävyys perustui suoriin asiakirjatodisteisiin.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

125 Se, onko ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin soveltanut asianmukaisia perusteita arvioidessaan, onko se, että komissio on poissulkenut tietyn asiakirjan, loukannut asianomaisen yrityksen puolustautumisoikeuksia, on oikeuskysymys, joka voi olla yhteisöjen tuomioistuimen valvonnan kohteena. Sama pätee siihen, onko asiakirjaa pidettävä "asianomaisen puolesta puhuvana asiakirjana", joka saattaa olla hyödyllinen yrityksen puolustautumisen kannalta (ks. vastaavasti em. asiassa Corus UK v. komissio annetun tuomion 131 kohta).

126 Todettakoon aluksi objektiivista yhteyttä koskevan edellytyksen osalta, että asianomaisen yrityksen puolustautumisen kannalta hyödyllisten asiakirjojen yksilöinti ei voi kuulua yksinomaan komissiolle, joka antaa väitteet tiedoksi ja tekee päätöksen, jolla määrätään seuraamus (ks. em. asiassa Solvay v. komissio annetun tuomion 81 ja 83 kohta). Se saa kuitenkin jättää hallinnollisen

menettelyn ulkopuolelle seikkoja, joilla ei ole mitään yhteyttä väitetiedoksiantoon sisältyviin tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja koskeviin väitteisiin ja joilla ei näin ollen ole mitään merkitystä tutkimuksen kannalta. Kantaja ei voi vedota menestyksellisesti kumoamisperusteena sellaisten asiakirjojen tiedoksi antamatta jättämiseen, jotka ovat merkityksettömiä.

127 Tässä yhteydessä on muistutettava siitä, että puolustautumisoikeuksien loukkausta on tutkittava kuhunkin yksittäistapaukseen liittyvien erityisten olosuhteiden perusteella, sikäli kuin loukkaukseen vaikuttavat olennaisesti komission väitetiedoksiannossa ja päätöksessä esittämät väitteet, joilla asianomaisen yrityksen syyllisyys pyritään todistamaan (ks. em. asiassa Solvay v. komissio annetun tuomion 60 kohta).

128 Toisin kuin Italcementi ja Cementir väittävät, objektiivista yhteyttä koskevalla edellytyksellä ei poissuljeta asiakirjoja, joihin sisältyy puolesta puhuvia seikkoja tai edes viitteitä markkinatilanteesta tai kyseisillä markkinoilla toimivien menettelytavoista, kunhan ne liittyvät objektiivisesti väitteisiin, joita mahdollisesti on otettu huomioon asianomaista yritystä vastaan.

129 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei siten ole tehnyt oikeudellista virhettä katsoessaan valituksenalaisen tuomion 241 kohdassa, että oli tutkittava, liittyivätkö asiakirjat, joihin asianomaisilla ei ollut ollut tilaisuutta tutustua hallinnollisessa menettelyssä, objektiivisesti johonkin sementtipäätöksessä kyseistä yritystä vastaan huomioon otettuun väitteeseen.

130 Todettakoon tämän jälkeen arviointiperusteista, joita ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on käyttänyt tässä tapauksessa arvioidessaan sitä, onko asiakirjan tiedoksi antamatta jättäminen voinut heikentää asianomaisen yrityksen puolustautumista hallinnollisen menettelyn aikana, että kuten ensimmäisen oikeusasteen

tuomioistuin on tehnyt valituksenalaisen tuomion 237–248 ja 281–379 kohdassa, on erotettava toisistaan tilaisuus tutustua asiakirjoihin, jotka saattavat puhua yrityksen puolesta, ja tilaisuus tutustua asiakirjoihin, jotka osoittavat todetun kilpailusääntöjen rikkomisen olemassaolon (ks. em. asiassa T-37/91, ICI v. komissio, 29.6.1995 annetun tuomion 60 kohta).

131 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt oikeudellista virhettä todetessaan valituksenalaisen tuomion 241 ja 247 kohdassa, että sen oli arvioitava komission sementtipäätöksessä väitteidensä tueksi esittämät todisteet huomioon ottaen, olisiko olemassa edes pieni mahdollisuus, että hallinnollisessa menettelyssä olisi päädytty eri lopputulokseen tämän asiakirjan vuoksi, jos asianomainen yritys olisi voinut vedota siihen hallinnollisessa menettelyssä. Siinä on näin ollen ainoastaan ilmaistu edellytys, jonka mukaan kyseisen yrityksen on osoitettava, että asiakirja olisi voinut olla hyödyllinen sen puolustautumisen kannalta.

132 Tällainen tutkimus edellyttää välttämättä sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin vertailee alustavasti tiedoksi antamatta jätettyjen asiakirjojen sekä todisteiden, joita komissio pitää riittävinä sementtipäätöksessä esitettyjen päätelmien tekemiseksi, todistusarvoa. Kun komissio osoittaa, että asianomainen yritys on osallistunut kilpailunvastaiseen toimenpiteeseen, kyseisen yrityksen on esitettävä erilainen selitys käyttäytymiselleen turvautumalla paitsi asiakirjoihin, joihin ei ole annettu tilaisuutta tutustua, myös kaikkiin käytettävissään oleviin keinoihin. Tästä seuraa, että väitteet, jotka koskevat todistustaakan kääntämistä ja syyttömyysolettaman loukkaamista, ovat perusteettomia.

133 Lopuksi on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt oikeudellista virhettä todetessaan valituksenalaisen tuomion 260–264 kohdassa, että koska komissio on nojautunut sekä väitetiedoksiannossa että sementtipäätöksessä ainoastaan suoriin asiakirjatodisteisiin näyttääkseen toteen eri kilpailusääntöjen rikkomiset ja yritysten osallistumisen niihin, kyseisten yritysten on näytettävä toteen, että ne asiakirjat, joihin ei ollut annettu oikeutta tutustua hallinnollisen menettelyn aikana, ovat ristiriidassa näiden todisteiden kanssa tai ainakin asettavat ne eri valoon. Lisäksi toisin kuin Buzzi Unicem väittää, nämä kohdat eivät ole millään tavalla ristiriidassa keskenään.

134 Edellä esitetyn perusteella valitusperusteet, jotka koskevat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tekemää arviointia asiakirjojen hyödyllisyydestä asianomaisten yritysten puolustautumisen kannalta, on hylättävä.

3. Perusteet, jotka koskevat tapaa, jolla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on soveltanut nyt käsiteltävään tilanteeseen tiedoksi antamatta jätettyjen asiakirjojen todistusarvoon liittyviä perusteita

Asianosaisten lausumat

135 Aalborg, Irish Cement ja Cementir arvostelevat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä on soveltanut tässä tapauksessa liian ankarasti valituksenalaisen tuomion 247 kohdassa esittämiään periaatteita tiedoksi antamatta jätettyjen asiakirjojen todistusarvoa arvioidessaan.

— Todisteet, jotka koskevat Cembureau-sopimuksen olemassaoloa (sementtipäätöksen 1 artiklassa tarkoitettu kilpailusääntöjen rikkominen)

136 Cementir arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta ensinnäkin siitä, että tämä on kieltäytynyt aloittamasta suullista käsittelyä uudelleen siitä huolimatta, että komissio oli nimenomaisesti myöntänyt kyseisen tuomioistuimen istunnoissa, että asianomaisilla yrityksillä olisi pitänyt olla hallinnollisessa menettelyssä tilaisuus tutustua 17.2.1983 päivättyyn Toscanon muistioon (jäljempänä Toscanon muistio), joka koski 14.1.1983 pidettyä Cembureaun jäseninä olleiden eurooppalaisten sementintuottajien valtuuskuntien johtajien kokousta (jäljempänä 14.1.1983 pidetty kokous) ja jonka mukaan kyseisessä kokouksessa olisi käsitelty polkumyyntiin liittyneitä ongelmia. Nämä ilmoitukset ovat Cementirin mukaan perustavanlaatuisen tärkeitä, jotta olisi kyetty arvioimaan asianmukaisesti Toscanon muistion merkitystä ja siten niitä seurauksia, joita aiheutuu siitä, että hallinnollisessa menettelyssä ei ole ollut tilaisuutta tutustua kyseiseen asiakirjaan.

137 Toiseksi Aalborg, Irish Cement ja Cementir pitävät ilmeisen virheellisenä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 1122–1132 kohdassa esittämää arviointia, jonka mukaan ei olisi ollut pienintäkään mahdollisuutta, että hallinnollisessa menettelyssä olisi päädytty eri lopputulokseen, mikäli Toscanon muistiota olisi käytetty niiden puolustuksessa.

138 Irish Cementin mielestä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole vastannut sen perusteluun, jonka mukaan kyseisellä muistiolla kumottiin komission 14.1.1983 pidetyn kokouksen tavoitteesta tai sisällöstä esittämä tulkinta. Cementirin mukaan kyseinen muistio, jossa viitataan ainoastaan muista Euroopan maista peräisin olevaan polkumyynnillä tapahtuvaan tuontiin liittyneisiin keskusteluihin, antaa toisenlaisen tulkinnan kyseisen kokouksen esityslistasta. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen olisi näin ollen pitänyt katsoa, että kyseessä oli puolustautumisen kannalta "hyödyllinen" asiakirja ja että sen tiedoksi antamatta jättämisellä loukattiin puolustautumisoikeuksia.

139 Aalborgin mukaan Toscanon muistiolla, joka oli sisäinen asiakirja ja johon oli suoraan kirjattu 14.1.1983 pidetyn kokouksen tapahtumat, ilman että siinä olisi millään tavoin viitattu kilpailunvastaiseen sopimukseen, olisi selvästi voinut olla ratkaiseva vaikutus hallinnollisen menettelyn lopputulokseen.

140 Irish Cement katsoo ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen menetelleen virheellisesti pitäessään 14.1.1983 pidetyn kokouksen valmisteluasiakirjoja, joihin komissio oli vedonnut, tärkeämpinä kuin kyseisen kokouksen aitoa pöytäkirjaa. Se ei ole selittänyt millään tavoin sitä, miksi se on hylännyt väitteen, jonka mukaan yksi Toscanon muistion kappale vahvisti sen, että kyseisen kokouksen osallistujien aikomuksena oli yhteisön kilpailusääntöjen noudattaminen.

141 Irish Cementin mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on niin ikään erehtynyt päätellessään, että Toscanon muistio ei ilmeisesti kuvannut tyhjentävästi kokousta. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on näin ollen syyllistynyt kehäpäätelmään ja todellisuudessa kääntänyt todistustaakan komissiolta kyseiselle yritykselle.

142 Cementir lisää, että Toscanon muistion todistusarvoa vahvistavat kaksi muuta asiakirjaa, jotka on mainittu valituksenalaisen tuomion 1131 kohdassa ja joihin ei sisälly mitään viitteitä siitä, että kotimarkkinoiden rauhoittamista koskevasta säännöstä olisi keskusteltu. Näin ollen on olemassa todisteiden kokonaisuus, joka kumoaa selvästi komission näkemyksen, jonka mukaan se, että 14.1.1983 pidetyssä kokouksessa käsiteltiin yhteisön sisäistä kauppaa, merkitsi väistämättä sitä, että kyseiseen kokoukseen osallistujat aikoivat tehdä kilpailunvastaisen sopimuksen.

143 Aalborg katsoo, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on menetellyt virheellisesti päätellessään valituksenalaisen tuomion 1209–1213 kohdassa, että useat polkumyyntiä ja vertailulukujärjestelmää koskeneet asiakirjat eivät olleet sellaisia, että ne olisivat asettaneet väitetiedoksiannossa ja sementtipäätöksessä mainitut suorat asiakirjatodisteet uuteen valoon.

144 Aalborg viittaa ensinnäkin siihen, että se olisi kyennyt vetoamaan hallinnollisessa menettelyssä Yhdistyneen kuningaskunnan Cement Makers' Federationin (jäljempänä CMF) jättämiin tiedoksiantoasiakirjoihin sekä siihen, että Euroopan sementtiteollisuus oli ottanut komissioon yhteyttä hinnanmuodostusjärjestelmän (jäljempänä BPS) käyttöönottamisesta, osoittaakseen sen, että Van Hoven esitys 14.1.1983 pidetyssä kokouksessa koski lainmukaista vertailulukujärjestelmää ja että käytyjen keskustelujen tavoitteena oli ottaa kahdenvälisesti tai Euroopan tasolla käyttöön yhteisön kilpailuoikeutta noudattaen hinnanmuodostusjärjestelmä, joka vastaisi BPS:ää.

145 Toisaalta Aalborg väittää, että se olisi kyennyt nojautumaan useisiin muihin asiakirjoihin (mukaan lukien 18.2.1983 päivätty Van Hoven kirje ja asiakirja nro 33.126/6162, jossa viitataan "pelisääntöihin") tukeakseen väitettään, jonka mukaan polkumyynti oli se aihe, jota riidanalaiset vuoden 1983 ja 1984 kokoukset todellisuudessa koskivat.

146 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on siten soveltanut ankarampaa perustetta kuin yhteisön tuomioistuinten oikeuskäytännössä on omaksuttu. Aalborgin mielestä tämän oikeudellisen virheen on johdettava valituksenalaisen tuomion kumoamiseen kokonaisuudessaan.

— Todisteet, jotka liittyvät hintatietojen vaihtoon (sementtipäätöksen 2 artiklassa tarkoitetut kilpailusääntöjen rikkomiset)

147 Cementir arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä on kieltäytynyt ottamasta huomioon asiakirjoja, jotka olisivat vahvistaneet, että erään yhtiön noudattamat hinnat vaihtelivat voimakkaasti eri tekijöiden perusteella. Sen mielestä näistä asiakirjoista olisi ollut objektiivista hyötyä puolustautumisen kannalta, koska ne osoittivat, että hintatietojen vaihto ei voinut millään tavoin edistää väitetyn Cembureau-sopimuksen täytäntöönpanoa. Ne olisivat siis asettaneet komission huomioon ottamat seikat uuteen valoon.

— Todisteet, jotka koskevat kokousta, jonka aikana ETF perustettiin (sementtipäätöksen 4 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu kilpailusääntöjen rikkominen)

148 Aalborgin mukaan useat sen puolesta puhuvia seikkoja sisältävät asiakirjat, mukaan lukien CMF:n kokousten pöytäkirjat, Blue Circle Industries plc -yhtiön

(jäljempänä Blue Circle) sisäinen muistio ja muut lobbaustoimintaa koskevat asiakirjat olisivat voineet tukea sen väitettä, jonka mukaan sen osallistuminen Baden-Badenissa (Saksa) 9.9.1986 pidettyyn Cembureaun jäseninä olleiden eurooppalaisten sementintuottajien kokoukseen (jäljempänä 9.9.1986 pidetty kokous), jonka aikana ETF perustettiin, ei ollut merkki sen osallistumisesta ETF:ään liittyvään kiellettyyn yhteistoimintajärjestelyyn. Aalborg oli osallistunut ainoastaan kokoukseen, jossa valmisteltiin lobbaustoimintaan liittynyttä seuraavaksi päiväksi Strasbourgiin (Ranska) sovittua toimenpidettä, jonka yhteydessä Euroopan parlamentin jäsenille selvitettiin ongelmaa, jonka olivat aiheuttaneet Helleenien tasavallan sementtiteollisuudelleen myöntämät lainvastaiset avustukset.

149 Aalborg korostaa erityisesti näiden asiakirjojen merkitystä sen puolesta puhuvina seikkoina, koska ne osoittavat sen olleen passiivinen lyhyessä kokouksessa, jonka yhteydessä muut osallistujat olivat tienneet, että se oli läsnä muussa, laillisessa tarkoituksessa. Näin ollen näiden asiakirjojen olisi pitänyt vaikuttaa sen ETF:ää koskevan vastuun määrään ja sille asetetun sakon suuruuteen.

150 Aalborg katsoo ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tehneen valituksenalaisen tuomion 2888–2898 kohdassa virheellisen päätelmän todetessaan, ettei ollut pientäkään mahdollisuutta, että yksikään Aalborgin huomautuksista olisi voinut vaikuttaa siten, että hallinnollisessa menettelyssä olisi päädytty eri lopputulokseen. Sen mielestä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole käytännössä soveltanut valituksenalaisen tuomion 241 kohdassa esittämäänsä edellytystä. Sen lähestymistapa edellyttäisi näet asianomaiselta yritykseltä sitä, että se osoittaisi varmuudella, että toinen, eri todisteiden arviointiin perustuva päätös olisi tehty, mikäli tilaisuus tutustua asianomaisiin asiakirjoihin olisi annettu. Todellisuudessa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on antanut kyseiselle edellytykselle niin suppean soveltamisalan, että jäljelle ei jää yhtään tapausta, jossa erittäin vakavillakaan oikeutta tutustua asiakirja-aineistoon ja siten yritysten puolustautumisoikeuksia koskevilla loukkaamisilla voisi olla seurauksia.

151 Näin ollen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen soveltaessaan asiakirjojen hyödyllisyyttä puolustautumista varten koske-

vaa edellytystä, sellaisena kuin se ilmenee yhteisöjen tuomioistuinten oikeuskäytännöstä, mikä merkitsee sitä, että valituksenalainen tuomio on kumottava kokonaisuudessaan tai ainakin osittain siltä osin kuin siinä vahvistetaan ETF:ään liittyvät kilpailusääntöjen rikkomiset.

— Todisteet, jotka koskevat Calcestruzzin kanssa tehtyjä sopimuksia (sementtipäätöksen 4 artiklan 3 kohdan a alakohdassa tarkoitettu kilpailusääntöjen rikkominen)

152 Cementir väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole ilmoittanut perusteluja, joiden vuoksi se ei ole ottanut huomioon seuraavia asiakirjoja, jotka vahvistavat, että sen osallistuminen Calcestruzzin kanssa tehtyihin sopimuksiin johtui yksinomaan kaupallisista seikoista:

— 23.7.1986 pidetyn Heracles General Cement Companyn (jäljempänä Heracles) hallituksen kokouksen pöytäkirjaa (asiakirjat nro 33.126/19878–19880), joka Cementirin mukaan osoittaa, että Heracles ja Titan Cement Company SA (jäljempänä Titan) olivat tehneet keskinäisiä sopimuksia kyetäkseen tekemään yhteistoimituksen Italiaan, ja vahvistaa oikeaksi sen esittämän väitteen, jonka mukaan Calcestruzzin kysyntä oli niin suuri, että Cementirin piti osallistua sopimukseen, jossa olisi mukana muitakin tuottajia ja joka allekirjoitettiin yksinomaan kaupallisista syistä;

— asiakirjoja nro 33.126/2945–2951, 2934, 2935, 3065–3068 ja 2954–2966, jotka Cementirin mukaan osoittavat, että tietyt italialaistuottajat olivat toteuttaneet "paikallisia" toimenpiteitä suojellakseen markkinoitaan Kreikasta peräisin olevilta tuotteilta ja että nämä toimenpiteet eivät liittyneet Cembureau-sopimukseen millään tavoin;

— asiakirjoja nro 33.126/19369–19377, 19387, 19389 ja 19412 sekä 20275–20282, 20294, 19889, 19781, 20124–20137, 20140–20156, 19433, 20001, 19401 ja 19410, jotka Cementirin mukaan tukevat sen väitettä, jonka mukaan Calcestruzzin kanssa tehdyt sopimukset eivät vahingoittaneet millään tavoin Italian ja Kreikan sementtikauppaa, koska Italian markkinoille tuotiin niiden perusteella runsaasti sementtiä Kreikasta.

153 Cementir muistuttaa, että ei ole olemassa suoria todisteita siitä, että sen liittyminen Calcestruzzin kanssa tehtyihin sopimuksiin olisi liittynyt ETF:n piirissä käytyihin keskusteluihin, ja väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole arvioinut asianmukaisesti kyseisten asiakirjojen merkitystä varmistaakseen puolustautumisoikeuksien täysimääräisen käyttämisen ja että se on jättänyt huomiotta muun muassa merkittäviä seikkoja, jotka olisivat asettaneet kyseisen yrityksen kaupallisen käyttäytymisen täysin uuteen valoon.

— Todisteet, jotka koskevat italialaisten sementintuottajien välistä sopimusta (sementtipäätöksen 4 artiklan 3 kohdan b alakohdassa tarkoitettu kilpailusääntöjen rikkominen)

154 Italcementin mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on esittänyt virheellisen tulkinnan, kun se on katsonut valituksenalaisen tuomion 118 kohdassa, että valtionsisäisten kartellien ja kansainvälisten kartellien erottamaton yhteys oli olemassa ainoastaan yhdessä suhteessa, koska Cembureau-sopimus ja sen täytäntöönpanotoimenpiteet kansainvälisellä tasolla eivät olleet millään tavalla riippuvaisia valtionsisäisten kartellien olemassaolosta.

155 Italcementi arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että se on virheellisten päätelmien perusteella katsonut, että kansallisen tason kiellettyjen kartellien olemassaoloa koskeneella näytöllä ei ollut merkitystä eikä sillä ollut vaikutusta yhteisön sisäisiin suhteisiin. Näin ollen se on puolustautumisoikeuksia loukaten pidättäytynyt tutkimasta asiakirjoja, joita Italcementi oli hallinnollista asiakirja-aineistoa tutkittuaan esittänyt tukeakseen monitahoista ja yksityiskohtaista selvitystään sementintuottajien välisistä suhteista kansallisella tasolla.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

— Cembureau-sopimuksen olemassaoloa koskevat todisteet

156 Siitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kieltäytynyt suostumasta Cementirin pyyntöön saada suullinen käsittely aloitetuksi uudelleen, on todettava, että kyseinen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 1123 kohdassa perustellusti todennut, että Toscanon muistiolla oli merkitystä puolustautumisen kannalta siinä mielessä, että se liittyi suoraan komission esittämiin väitteisiin ja että kyseinen tutkinta-aineiston asiakirja olisi tästä syystä pitänyt antaa tiedoksi tutkimuksen kohteena olleille yrityksille.

157 Tämän muistion tiedoksi antamatta jättäminen ei kuitenkaan automaattisesti merkitse sitä, että puolustautumisoikeuksia olisi loukattu. Komission ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen istunnoissa antamilla lausumilla on pyritty ainoastaan toistamaan tämä näkemys, eivätkä ne missään tapauksessa merkitse minkäänlaista tunnustusta. Niillä ei ole ollut mitään ratkaisevaa vaikutusta oikeudenkäynnin kulkuun.

158 Arvioinnista, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on esittänyt Toscanon muistion hyödyllisyydestä asianomaisten yritysten puolustautumisen kannalta niiden puolesta puhuvana asiakirjana, on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole missään vaiheessa kiistänyt, että kyseinen muistio osoitti, että 14.1.1983 pidetyssä kokouksessa oli keskusteltu polkumyynnin kohteena olevaan sementintuontiin liittyneestä ongelmasta (ks. valituksenalaisen tuomion 1130 kohta). Kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointia luetaan muiden todisteiden valossa, kyseisen muistion ei kuitenkaan voida katsoa kuvastavan orjallisesti ja tyhjentävästi kyseisessä kokouksessa käytyjä keskusteluja, eikä sillä saatettu uuteen valoon niitä suoria asiakirjatodisteita, joihin komissio oli tukeutunut (ks. valituksenalaisen tuomion 1129 ja 1130 kohta).

159 Nyt käsiteltävien asioiden valittajat eivät ole ilmoittaneet tarkasti seikkoja, jotka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi ottanut vääristyneellä tavalla huomioon, eivätkä osoittaneet virheitä, jotka olisivat johtaneet tällaiseen vääristymään.

160 Toisin kuin Irish Cement väittää, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole myöskään virheellisesti pitänyt 14.1.1983 pidetyn kokouksen valmisteluasiakirjoja, joihin komissio on vedonnut, tärkeämpinä kuin kyseisen kokouksen pöytäkirjaa, vaan se on katsonut, että Toscanon muistiolla ei ollut merkitystä komission esittämiin todisteisiin verrattuna.

161 Myöskään väitteitä, jotka Irish Cement on perustanut siihen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei olisi vastannut sen Toscanon muistioihin liittyviin perusteluihin, ei voida hyväksyä. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on vastannut kyseisiin perusteluihin yksityiskohtaisesti valituksenalaisen tuomion 1126–1130 kohdassa ennen niiden hylkäämistä perusteettomina, eikä Irish Cement voi riitauttaa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päätelmiä yksinomaan sillä perusteella, että se olisi pitänyt toisenlaista tulkintaa parempana.

162 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen mukaan väitetiedoksiannon 9 ja 61 kohdassa sekä sementtipäätöksen 18, 19 ja 45 perustelukappaleessa mainitut eri asiakirjatodisteet osoittivat oikeudellisesti riittävällä tavalla, että valtuuskuntien johtajat olivat 14.1.1983 pidetyssä kokouksessa sopineet kotimarkkinoiden rauhoittamista koskeneesta periaatteesta. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen näkemyksen mukaan asianomaisten puolesta puhuvat asiakirjat, joihin ensimmäisen oikeusasteen kantajat olivat vedonneet, osoittivat enintään sen, että kyseisessä kokouksessa oli käsitelty myös polkumyyntikysymyksiä ja BPS:ää. Niillä ei kyetty asettamaan eri valoon suoria asiakirjatodisteita, joihin komissio oli nojautunut (ks. valituksenalaisen tuomion 1183 ja 1211 kohta).

163 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on päätellyt, että millään näistä asiakirjoista ei ollut merkitystä komission esittämiin todisteisiin verrattuna.

164 Aalborg tyytyy toistamaan sanasta sanaan perustelut, joihin se vetosi jo ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa, ilmoittamatta täsmällisesti seikkoja, jotka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi ottanut vääristyneellä tavalla huomioon, tai osoittamatta virheitä, jotka olisivat johtaneet tähän vääristymiseen. Tämän tuomion 47–52 kohdassa esitetyistä syistä nämä perustelut on näin ollen hylättävä.

— Hintatietojen vaihtoa koskevat todisteet

165 Cementirin esittämällä valitusperusteella, joka koskee puolustautumisoikeuksien loukkaamista, pyritään kumoamaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen sen päätelmän perusteltavuus, jonka mukaan riidanalainen hintatietojen vaihto oli Cembureau-sopimuksen täytäntöönpanotoimi. Toisin kuin Cementir väittää, valituksenalaisen tuomion 1772 ja 1773 kohdasta ilmenee selvästi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut, että komissio oli ottanut kyseiset asiakirjat huomioon hallinnollisessa menettelyssä, mutta se ei ollut pitänyt niitä muihin käytettävissään oleviin todisteisiin nähden riittävän vakuuttavina. Lisähuomautukset, joita Cementir olisi kyennyt tuolloin esittämään osoittaakseen vaihdettujen hintatietojen vaihtelevuuden, eivät siten olisi kumonneet komission esittämiä arviointeja. Tästä seuraa, että puolustautumisoikeuksia ei ole loukattu.

— 9.9.1986 pidettyä kokousta koskevat todisteet

166 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut valituksenalaisen tuomion 2890 kohdassa 9.9.1986 pidettyä kokousta koskevien todisteiden osalta, että komissio oli ottanut sementtipäätöksessä asianmukaisesti huomioon poliittisen ja taloudellisen asiayhteyden, joka liittyi Kreikasta peräisin olevaa tuontia koskeneeseen ongelmaan. Sen näkemyksen mukaan asiakirjat, joihin Aalborg oli vedonnut, eivät kuitenkaan olleet sellaisia, että niiden perusteella olisi voitu sivuuttaa ne asiakirjat, joiden perusteella komissio oli päätellyt, että samalla kun

oli ryhdytty poliittisiin toimenpiteisiin, tätä tuontia koskevan kysymyksen esiintulo oli johtanut ETF:n perustamiseen siinä tarkoituksessa, että se tutkisi ennalta ehkäiseviä toimenpiteitä ja suostuttelutoimenpiteitä Länsi-Euroopan markkinoille suuntautuvan sementin halpatuonnin (lähinnä Kreikasta peräisin olevan tuonnin) estämiseksi.

167 Toisin kuin Aalborg väittää, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole todellisuudessa vaatinut, että Aalborg osoittaisi, että sementtipäätös olisi ollut erilainen, mikäli kyseinen yritys olisi kyennyt nojautumaan puolestaan puhuviin asiakirjoihin. Se on tässä tapauksessa kuullut perustelut, joihin Aalborg on vedonnut esittääkseen todellisen syyn edustajansa Larsenin osallistumiselle 9.9.1986 pidettyyn kokoukseen ja vaikutukset, joita sen puolesta puhuvilla asiakirjoilla olisi saattanut olla siihen, miten komissio olisi arvioinut kyseisen yrityksen ETF:ään osallistumisen vakavuutta ja kestoa.

168 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kuitenkin hylännyt nämä perustelut komission esittämien todisteiden vuoksi. Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on ensinnäkin todennut valituksenalaisen tuomion 2891 kohdassa, asianomaisen puolesta puhuvat asiakirjat, joihin oli vedottu, eivät olleet sellaisia, että niiden perusteella olisi voitu sivuuttaa komission objektiivinen toteamus, jonka mukaan Larsen oli osallistunut 9.9.1986 pidettyyn kokoukseen, jonka aikana käsiteltiin peräjälkeen ETF:n perustamista, sen kilpailunvastaisia tavoitteita, sen kokoonpanoa, sen töiden järjestämistä ja erilaisia toimenpiteitä, jotka oli annettu sen tutkittaviksi.

169 Toisaalta, kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut valituksenalaisen tuomion samassa kohdassa, huomautukset, joita Aalborg olisi kyennyt esittämään hallinnollisessa menettelyssä väitettyjen sen puolesta puhuvien asiakirjojen perusteella pyrkiessään osoittamaan osallistuneensa kyseiseen kokoukseen vain poliittisten toimenpiteiden vuoksi, eivät olisi voineet korjata sitä, ettei ole olemassa mitään näyttöä siitä, että Aalborg olisi 9.9.1986 pidetyssä kokouksessa nimenomaisesti ilmoittanut muille osallistujille osallistuvansa kokoukseen täysin eri tarkoituksessa kuin ne.

170 Todellisuudessa tässä väitteessä ainoastaan toistetaan jo ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esitetyt perusteet, ja sillä pyritään yksinomaan siihen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa nostettu kanne tutkittaisiin uudelleen.

— Calcestruzzin kanssa tehtyjä sopimuksia koskevat todisteet

171 Kuten valituksenalaisen tuomion 3390 ja 3391 kohdasta selvästi ilmenee, Cementir ainoastaan toistaa Calcestruzzin kanssa tehtyjä sopimuksia koskevien todisteiden osalta yhteisöjen tuomioistuimessa perustelut, jotka se on jo esittänyt ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa ja jotka tämä on jo hylännyt perusteettomina yksityiskohtaisten perustelujen jälkeen. Cementir ei voi tältä osin arvostella ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta perustelujen puutteellisuudesta.

172 Toisin kuin Cementir väittää, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 3392 kohdassa myöntänyt 11.2.1987 pidetystä ETF:n kokouksesta (jäljempänä 11.2.1987 pidetty kokous) ja 15.3.1987 pidetystä kokouksesta, joissa Italian edustaja oli esittänyt kertomuksen italialaisten sementintuottajien ja Calcestruzzin emoyhtiön, Ferruzzin, välisen sopimuksen kehityksestä (ks. sementtipäätöksen 27 perustelukappaleen 5 kohta), laadittujen pöytäkirjojen todistusarvon. Näitä todisteita vahvistaa lisäksi se, että Cementir allekirjoitti 3. ja 15.4.1987 Calcestruzzin, Italcementin ja Unicemin kanssa yleissopimuksia ja sopimuksia, joilla se sitoutui yhteisvastuullisesti tyydyttämään kaikki Calcestruzzi-konsernin sementtitarpeet ja tekemään yhteistyötä kyseisten italialaisten sementintuottajien kanssa (ks. sementtipäätöksen 27 perustelukappaleen 6 kohta). Lisäksi Cementir osallistui aktiivisesti Luxemburgissa toukokuussa 1987 (jäljempänä Luxemburgin kokous) Titanin ja muiden italialaistuottajien kanssa käytyihin neuvotteluihin (ks. sementtipäätöksen 27 perustelukappaleen 7–10 kohta).

173 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on näin ollen katsonut, että tämä asiakirjakokonaisuus muodosti vakuuttavan näytön Italcementin, Unicemin ja

Cementirin välisestä sopimuksesta, jolla pyrittiin välttämään se uhka, että Calcestruzzi toisi sementtiä Kreikasta. Sen mielestä Cementirin väitteet, jotka koskivat sen kaupallisia perusteluja ja Italian markkinoiden taloudellista tilannetta Kreikan viennin voimakkaasti vahvistuessa, eivät olleet sellaisia, että niiden perusteella olisi voitu kumota päätelmät, joihin oli päädytty komission mainitsemien asiakirjojen perusteella.

174 Koska Cementir on riitauttanut ainoastaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen näytön osalta tekemän arvioinnin, sen väitteet jäävät yhteisöjen tuomioistuimen harjoittaman valvonnan ulkopuolelle ja ne on hylättävä.

— Todisteet, jotka koskevat italialaisten sementintuottajien välisiä sopimuksia

175 Väitetiedoksiannossa erotettiin italialaisten sementintuottajien välisiä sopimuksia ja yhdenmukaistettuja menettelytapoja koskevien todisteiden osalta selkeästi toisistaan kansallisella tasolla Italiassa toteutetut yhteistoimintajärjestelyt eli Calcestruzzin kanssa tehdyt sopimukset, joiden perusteella perustettiin Società Italiana per le Promozioni ed Applicazioni del Calcestruzzo SpA (jäljempänä SIPAC), ja kyseisten sementintuottajien väliset sopimukset, joilla oli vaikutuksia kansainvälisellä tasolla, eli Italcementin, Unicemin ja Cementirin väliset yhdenmukaistetut menettelytavat, joilla pyrittiin viemään kreikkalaistuottajilta merkittävä asiakas, jonka avulla nämä olisivat kyenneet tunkeutumaan Italian markkinoille.

176 On ilmeistä, että kansainvälisen tason kartellit eivät olleet millään tavalla riippuvaisia valtionsisäisten kartellien olemassaolosta. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päättelyyn ei näin ollen liity tältä osin mitään ristiriitaisuuksia.

177 Väite, joka koskee niiden asiakirjojen merkitystä, jotka liittyvät italialaisten sementintuottajien välisiin suhteisiin kansallisella tasolla, ei sisällä mitään viittausta, jonka perusteella voitaisiin yksilöidä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esitettyjä perusteluja, niiden tueksi esitettyjä asiakirjoja tai edes

valituksenalaisen tuomion kiistettyjä kohtia. Tarkemmin sanottuna, koska Italcementi ei ole esittänyt näitä tietoja, se ei ole osoittanut virheitä, joiden vuoksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on sen mielestä ottanut todisteet vääristyneellä tavalla huomioon.

178 Edellä esitetyn perusteella valitusperusteet, jotka koskevat sitä, miten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on soveltanut tiedoksi antamatta jätettyjen asiakirjojen todistusarvoon liittyviä perusteita nyt käsiteltäviin asioihin liittyvään tilanteeseen, on hylättävä.

4. Perusteet, jotka koskevat puolustautumisoikeuksien loukkaamista siltä osin kuin kyseessä on valtionsisäistä tilannetta koskevista väitteistä luopumisesta tehty päätös

Italcementin lausumat

179 Italcementi arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta ensinnäkin siitä, että se on kieltäytynyt määräämästä seuraamuksia puolustautumisoikeuksien loukkaamisesta, joka on tapahtunut siten, että valtionsisäistä tilannetta koskevista väitteistä luopumisesta tehtyä päätöstä ei ole annettu etukäteen tiedoksi, ja toiseksi siitä, että se ei ole ottanut huomioon kyseisen päätöksen ja sementtipäätöksen välistä ristiriitaa.

180 Se väittää, että mikäli päätös valtionsisäistä tilannetta koskevista väitteistä luopumisesta olisi annettu sille tiedoksi ennen päätöksen lopullista tekemistä, se olisi kyennyt ainakin vakuuttamaan komission siitä, että sen olisi rajoitettava väitteensä koskemaan Cembureau-sopimukseen välittömästi liittyvien italialaisten sementintuottajien välisen sopimuksen tekemistä koskevia vaikutuksia. Sen mielestä Cembureau-sopimuksen tavoitteen ja italialaisten sementintuottajien ja Calcestruzzin välillä tehtyjen toimitussopimusten täytäntöönpanon välillä ei ole minkäänlaista yhteyttä.

181 Italcementi vetoaa myös siihen, että valtionsisäistä tilannetta koskevista väitteistä, sellaisena kuin ne oli kuvattu väitetiedoksiannon 3–9 ja 13–19 kohdassa, luopumisesta tehdyn komission päätöksen ja sementtipäätöksen 4 artiklan 3 kohdan b alakohdan välillä on ristiriita, sillä jälkimmäisessä päätöksessä italialaistuottajien toteuttamaksi väitetty kilpailusääntöjen rikkominen sijoitetaan kansainväliselle tasolle sen vuoksi, että ne ovat osallistuneet sopimukseen, jonka tarkoituksena oli välttää se, että Calcestruzzi tuo Kreikasta sementtiä.

182 Italcementin mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on menetellyt virheellisesti todetessaan, että kyseistä sopimusta tarkoitettiin myös siinä väitetiedoksiannon osassa, joka koski kansainvälisiä väitteitä, antaen tällä tavoin ymmärtää, että valtionsisäistä tilannetta koskevista väitteistä luopumisesta tehdyn päätöksen ja sementtipäätöksen välillä ei ollut mitään ristiriitaa. Italcementi vetoaa siihen, että kansainvälisiä väitteitä käsittelevissä väitetiedoksiannon 2 ja 10 luvussa ei viitata millään tavoin italialaisten sementintuottajien väliseen sopimukseen, jolla pyrittäisiin estämään tuonti Kreikasta. Näiden tuottajien välisiä suhteita käsitellään sen sijaan väitetiedoksiannon 13 luvussa olevassa 70 kohdassa, joka on otsikoitu "3 luvussa kuvatut sopimukset ja menettelytavat — Italia".

183 Italcementi täsmentää, että valtionsisäistä tilannetta koskevista väitteistä luopumisesta tehdyssä päätöksessä mainitaan kuitenkin nimenomaisesti 3 ja 13 luvut sellaisina, jotka kuuluvat lukuihin, joista on luovuttu. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on analysoinut sementtipäätöstä ylimalkaisesti väitetiedoksiannon ja valtionsisäistä tilannetta koskevista väitteistä luopumisesta tehdyn päätöksen kannalta, kun se on jättänyt toteamatta sementtipäätöksen 4 artiklan 3 kohdan b alakohdan lainvastaisuuden ja tuomitsematta komission menettelytapoja tämän yhteyden kannalta.

184 Se väittää erityisesti, että mikäli sillä olisi ollut mahdollisuus esittää näkemyksensä komission aikomuksista, jotka koskivat valtionsisäistä tilannetta koskevista väitteistä luopumista, se ei olisi jättänyt tätä omituisuutta ilmoittamatta ja se olisi ehkä kyennyt vakuuttamaan komission siitä, että sen pitäisi muuttaa näkemystään tai luopua väitteistään, jotka koskivat italialaisten sementintuottajien ja Calcestruzzin välisiä suhteita.

185 Italcementi kiistää tässä yhteydessä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen sen arvioinnin paikkansapitävyyden, jonka mukaan ei olisi ollut pienintäkään mahdollisuutta, että ne perustelut, joihin Italcementi olisi kyennyt vetoamaan valtionsisäistä tilannetta koskevista väitteistä luopumisen seurausten osalta, olisivat voineet johtaa siihen, että komissio ei olisi määrännyt seuraamusta italialaisten sementintuottajien ja Calcestruzzin välisestä sopimuksesta Cembureau-sopimuksen ilmentymänä. Se katsoo, että koska ensin mainittu sopimus on ainoa valtionsisäistä tilannetta koskevien väitteiden osatekijä, jonka osalta komissio ei ole luopunut väitteistä, ei ole johdonmukaista päätellä, että sen perustelut eivät olisi kyenneet vakuuttamaan komissiota.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

186 Todettakoon aluksi väitetystä valtionsisäistä tilannetta koskevista väitteistä luopumisesta tehdyn päätöksen ja sementtipäätöksen välisestä ristiriidasta, että pitää paikkansa, että väitetiedoksiannon Italiaan liittyvistä 3 ja 13 luvuista luopumisesta on ollut se seuraus, että on luovuttu väitteistä, jotka liittyivät siihen, että Italcementin, Unicemin, Cementirin ja Calcestruzzin välisillä yleissopimuksilla perustettiin tytäryhtiö SIPAC, jonka välityksellä kyseiset kolme italialaista sementintuottajaa toimivat yhteistyössä tyydyttääkseen yhteisvastuullisesti Calcestruzzi-konsernin kaikki sementintarpeet ja alentaakseen hintoja.

187 Tästä luopumisesta huolimatta komissio on edelleen tutkinut samoihin Calcestruzzin kanssa tehtyihin yleissopimuksiin liittyneen Italcementin, Unicemin ja Cementirin välisen sopimuksen kansainvälisiä vaikutuksia, ennen kuin se on todennut niiden osalta sementtipäätöksen 4 artiklan 3 kohdan a alakohdassa tarkoitetun kilpailusääntöjen rikkomisen.

188 Toisin kuin Italcementi väittää, tämä tutkimus ja tämä komission langettava ratkaisu eivät ole missään tapauksessa ristiriidassa sen valtionsisäistä tilannetta koskevista väitteistä luopumisesta tekemän päätöksen kanssa. Komissio on ainoastaan erottanut toisistaan toimenpiteet, joilla oli pelkästään valtionsisäisiä vaikutuksia, ja toimenpiteet, joilla oli kansainvälisiä vaikutuksia.

189 Todettakoon tämän jälkeen väitteestä, jonka mukaan väitetiedoksiannossa ei olisi mainittu mitään Italcementin, Unicemin ja Cementirin välisestä sopimuksesta, että kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut valituksenalaisen tuomion 443 kohdassa, väitetiedoksiannon kansainvälisen osan 10 lukuun kuuluvasta 61 kohdan h alakohdan iv alakohdasta, jonka sisältö on toistettu sementtipäätöksen 55 perustelukappaleen a kohdan 1 alakohdassa, ilmenee selvästi, että "Calcestruzzia kohtaan harjoitettu painostus ja se, ettei Calcestruzzi pannut täytäntöön sopimustaan ostaa sementtiä Titanilta, ovat seurausta italialaistuottajien Italcementin, Unicemin ja Cementirin välisistä ja niiden ja muiden Cembureau Task Forcen osallistujien välisistä sopimuksista ja/tai yhdenmukaistetuista menettelytavoista, joilla on pyritty viemään kreikkalaistuottajilta merkittävä asiakas, jonka avulla nämä olisivat kyenneet tunkeutumaan Italian markkinoille".

190 Tässä väitetiedoksiannon kohdassa erotetaan selvästi toisistaan yhtäältä "italialaistuottajien Italcementi, Unicem ja Cementir väliset yhdenmukaistetut menettelytavat" (jotka olivat sementtipäätöksen 4 artiklan 3 kohdan b alakohdassa esitettyjen väitteiden kohteena) ja toisaalta näiden samojen italialaistuottajien ja muiden ETF:n osallistujien väliset yhdenmukaistetut menettelytavat (jotka olivat sementtipäätöksen 4 artiklan 3 kohdan a alakohdassa esitettyjen väitteiden kohteena).

191 Näin ollen Italcementin perusteluja, joiden mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi jättänyt virheellisesti huomiotta sen, että kansainvälisiä väitteitä koskeneessa väitetiedoksiannon osassa ei ollut lainkaan mainittu yksinomaan näiden italialaistuottajien välistä sopimusta, ei voida hyväksyä.

192 Todettakoon lopuksi siitä, olisiko ollut välttämätöntä antaa Italcementille tilaisuus ilmaista näkemyksensä valtionsisäistä tilannetta koskevista väitteistä luopumisesta, että yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan täydentävän väitetiedoksiannon tiedoksi antaminen niille, joita asia koskee, on tarpeen ainoastaan siinä tapauksessa, että selvitysten tulokset ovat sellaisia, että komissio

asettaa yritysten vastuulle uusia toimia tai muuttaa kiistettyjen kilpailusääntöjen rikkomisten todisteita merkittävällä tavalla (ks. asia 53/69, Sandoz v. komissio, tuomio 14.7.1972, Kok. 1972, s. 845, 14 kohta).

193 Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on perustellusti todennut valituksenalaisen tuomion 439 ja 440 kohdassa, valtionsisäistä tilannetta koskevista väitteistä luopuminen ei ole tässä tapauksessa millään tavalla muuttanut Italcementiä vastaan huomioon otettujen väitteiden tosiseikkoihin perustuvaa tai oikeudellista asiayhteyttä. Luopuminen oli jopa sen etujen mukaista. Näin ollen puolustautumisoikeuksien kunnioittaminen ei edellyttänyt sitä, että Italcementille annettaisiin oikeus esittää myöhemmin huomautuksiaan.

194 Lisäksi Italcementillä oli jo ollut tilaisuus yrittää vakuuttaa komissio siitä, että sen pitäisi rajoittaa väitteitään, jotka koskivat yhteyttä italialaisten sementintuottajien tekemän sopimuksen ja Cembureau-sopimuksen välillä, ensinnäkin silloin, kun se esitti huomautuksensa väitetiedoksiannosta (jonka kansainvälisiä väitteitä koskeneessa osassa viitattiin näiden sementintuottajien välisiin yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin), ja toiseksi silloin, kun komissio kuuli sitä maalis-huhtikuussa 1993.

195 Kun otetaan lisäksi huomioon se, että kansainvälisiin väitteisiin liittyneessä väitetiedoksiannon osassa viitattiin nimenomaisesti italialaisten sementintuottajien välisiin yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, perustelut, joissa kiistetään ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 447 kohdassa esittämän sen arvioinnin paikkansapitävyys, jonka mukaan huomautukset, joita Italcementi olisi voinut esittää valtionsisäistä tilannetta koskevista väitteistä luopumisen johdosta, eivät selvästikään olisi johtaneet siihen, että komissio olisi luopunut kansainvälistä tilannetta koskevasta väitteestä, joka koski italialaisten sementintuottajien välistä sopimusta, ovat tehottomia.

196 Edellä esitetyn perusteella valitusperusteet, jotka koskevat puolustautumisoikeuksien loukkaamista valtionsisäistä tilannetta koskevista väitteistä luopumisesta tehdyllä päätöksellä, on hylättävä perusteettomina.

5. Peruste, joka koskee oikeutta kuulustella komission esittämien asiakirjojen laatijoita

Irish Cementin lausumat

197 Irish Cement katsoo, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on menetellyt valituksenalaisen tuomion 1399 kohdassa virheellisesti hylätessään sen väitteen, jonka mukaan Blue Circlen sisäisiin muistioihin (asiakirjat nro 33.126/11332–11337) ja Kalogeropoulosin tekemään ilmoitukseen (asiakirjat nro 33.126/19875–19877) ei olisi saanut vedota sitä vastaan sen vuoksi, ettei sillä ollut ollut tilaisuutta kuulustella näiden asiakirjojen laatijoita.

198 Irish Cementin mielestä se, että näitä asiakirjoja, jotka eivät ole peräisin siltä ja joiden laatijoita sillä ei ole ollut tilaisuutta kuulustella, on käytetty sitä vastaan, merkitsee oikeudenmukaisuutta koskevien perusperiaatteiden loukkaamista ja menettelysääntöjen rikkomista.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

199 Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut valituksenalaisen tuomion 1399 kohdassa, Blue Circlen sisäiset muistiot ja Kalogeropoulosin ilmoitus eivät olleet yksinomainen tai ratkaiseva perusta sille, että Irish Cementin todettiin osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen, koska muutkin asiakirjat, joihin Irish Cementillä on ollut tilaisuus tutustua ja esittää niistä huomautuksensa, osoittavat sen, että Cembureau-sopimus tehtiin ja vahvistettiin valtuuskuntien johtajien kokouksissa ja että Irish Cement osallistui näihin kokouksiin.

200 Koska komissiossa käytävä menettely on yksinomaan hallinnollinen, sen tehtävänä ei ole antaa asianomaiselle yritykselle mahdollisuutta kuulustella tiettyä todistajaa ja tutkia tämän lausumia tutkintavaiheessa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei sinänsä anna sääntöjä näytön arvioimisesta (ks. em. asiassa Mantovanelli v. Ranska annetun tuomion 34 §).

201 Näin ollen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt oikeudellista virhettä hylätessään Irish Cementin väitteet sillä perusteella, että asetusten N:o 17 ja 99/63/ETY asiaa koskevissa säännöksissä ei ole säädetty siitä, että yritys, jota vastaan vedotaan tiettyihin asiakirjoihin, voisi kuulustella niiden laatijaa, ja että puolustautumisoikeuksia ei ollut loukattu tältä osin.

202 Tämä valitusperuste on näin ollen hylättävä perusteettomana.

6. Peruste, jonka mukaan oikeutta olla todistamatta itseään vastaan on loukattu

Buzzi Unicemin lausumat

203 Buzzi Unicem katsoo ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen jättäneen huomiotta edellä mainitun asiassa Orkem vastaan komissio annetun tuomion, kun se on kieltäytynyt toteamasta, että komissio oli loukannut Unicemin puolustautumisoikeuksia nojautuessaan perusteluissaan asianosaisten menettelyn aikana antamiin lausumiin sen periaatteen vastaisesti, jonka mukaan asianomaisen ei tarvitse todistaa itseään vastaan.

204 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on yhtäältä valituksenalaisen tuomion 733 kohdassa virheellisesti päätellyt, että komissiolla oli oikeus nojautua Unicemiä vastaan siihen, että kilpailusääntöjen rikkominen oli tunnustettu muiden asianosaisten kuin Unicemin taholta. Mikäli tällaista lausumaa ei voida käyttää sitä asianosaista vastaan, joka sen antaa, tästä seuraa väistämättä, että sitä ei voida esittää todisteena toisen yrityksen lainvastaisesta käyttäytymisestä, koska muussa tapauksessa loukattaisiin yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ja puolustautumisen periaatetta.

205 Toisaalta valituksenalaisen tuomion 735 kohdassa esitetyt perustelut ovat virheelliset. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen väite, jonka mukaan yritysten ei olisi tarvinnut vastata asetuksen N:o 17 11 artiklan 1 kohdan nojalla osoitettuun tietopyyntöön, ei ole asiaankuuluva Unicemin osalta, koska sitä koskevat tiedot oli annettu kyseisen asetuksen 14 artiklan 2 kohdan nojalla.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

206 Buzzi Unicem ei missään tapauksessa väitä, että komissio olisi esittänyt Unicemille tietyistä menettelytavoista tai toimenpiteistä sellaisia kysymyksiä, jotka olisivat voineet pakottaa sen myöntämään kilpailusääntöjen rikkomiset. Puolustautumisoikeuksia on Buzzi Unicemin mukaan loukattu ainoastaan vastauksilla, joita Cembureau antoi asetuksen N:o 17 14 artiklan 2 kohdan nojalla tehdyn tutkimuksen yhteydessä, sekä vastauksilla, joita Cembureau antoi väitetiedoksiantoon.

207 Kun komissio täyttää perustamissopimuksen 89 artiklassa sille annettua tehtävää, sillä on oikeus kuulla tutkinnan kohteena olevaa yritystä kaikkien muiden asianomaisten yritysten toimenpiteistä. Lisäksi asetuksessa N:o 17 asetetaan yritykselle velvoite tehdä aktiivisesti yhteistyötä, ja komissio voi alentaa kyseiselle

yritykselle mahdollisesti asetettavaa sakkoa sillä perusteella, että se on tehnyt yhteistyötä tutkimuksen aikana (ks. vastaavasti asia T-13/89, ICI v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok. 1992, s. II-1021, Kok. Ep. XII, s. II-175, 393 kohta).

208 Nämä näkemykset pätevät myös tilanteessa, jossa yritysten yhteenliittymiä kuullaan niiden yksittäisten jäsenten käyttäytymisestä. Vaikenemisoikeuden myöntämisestä Buzzi Unicemin kuvaamalla tavalla seuraisi, että yritysten yhteenliittymän jäseniä suojeltaisiin, kun tämä ei voisi todistaa jäseniään vastaan, mikä ylittäisi sen, mikä on tarpeen yritysten puolustautumisoikeuksien turvaamiseksi, ja se estäisi perusteettomasti komission tehtävää valvoa kilpailusääntöjen noudattamista yhteismarkkinoilla.

209 Tästä seuraa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt oikeudellista virhettä katsoessaan valituksenalaisen tuomion 733 kohdassa, että komissio ei ollut hallinnollisessa menettelyssä loukannut Unicemin oikeutta olla todistamatta itseään vastaan, koska riidanalaiset vastaukset olivat peräisin Cembureaulta eikä kyseiseltä yritykseltä.

210 Näin ollen tämä valitusperuste on hylättävä perusteettomana.

211 Kaiken edellä olevan perusteella valitusperusteet, jotka koskevat väitettyjä menettelyvirheitä ja puolustautumisoikeuksien loukkaamista, on hylättävä kokonaisuudessaan.

B *Asiakysymystä koskevat valitusperusteet*

212 Nyt käsiteltävien asioiden valittajat ovat esittäneet eri valitusperusteita, joissa ne katsovat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tehneen oikeudellisia virheitä, perusteluihin liittyviä virheitä ja todisteina käytettyihin asiakirjoihin liittyviä arviointivirheitä vahvistaessaan niiden osallistuneen Cembureau-sopimukseen ja sopimuksen täytäntöönpanotoimenpiteisiin.

213 Komissio väittää, että kyseiset valittajat tyytyvät tietyillä näillä perusteilla lähinnä arvostelemaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tosiseikkoja koskevia päätelmiä tai vaatimaan yhteisöjen tuomioistuinta toteamaan tosiseikaston erilaiseksi kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toteama tosiseikasto.

1. Perusteet, jotka koskevat väitettyjä oikeudellisia virheitä, perustelujen puutteellisuutta ja todisteiden ottamista vääristyneellä tavalla huomioon Cembureau-sopimuksen olemassaolon osalta (sementtipäätöksen 1 artiklassa tarkoitettu kilpailusääntöjen rikkominen)

Asianosaisten lausumat

— Todisteiden oikeudellinen luonnehtiminen "suoriksi asiakirjatodisteiksi"

214 Irish Cement, Italcementi, Buzzi Unicem ja Cementir kiistävät ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 260 kohdassa esittämän sen toteamuksen paikkansapitävyyden, jonka mukaan komissio on nojautunut niitä vastaan "ainoastaan suoriin asiakirjatodisteisiin" osoittaessaan Cembureau-sopimuksen olemassaolon.

215 Italcementi korostaa erityisesti sitä, että ne ainoat suorat asiakirjatodisteet, joita komissio on esittänyt tukeakseen Cembureau-sopimuksen olemassaoloa, eli asiakirjat, jotka koskevat asianomaisten yritysten luonnehtimista Cembureaun jäseniksi, tiettyjen näiden yritysten osallistumista 14.1.1983 ja 19.3.1984 pidettyihin kokouksiin sekä 7.11.1983 pidettyyn Cembureaun jäseninä olleiden eurooppalaisten sementintuottajien valtuuskuntien johtajien kokoukseen (jäljempänä 7.11.1984 pidetty kokous) sekä näiden kokousten esityslistoja, ovat heikkoja. Sen mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut, että jo yksinomaan Italcementin osallistuminen 19.3.1984 pidettyyn kokoukseen, ilman että se oli avoimesti ilmaissut erimielisyyttään, oli peruste päätellä, että se oli suostunut hyväksymään Cembureau-sopimuksen tarkoituksen. Tällainen päätelmä ei perustu suoraan todisteeseen vaan olettamaan.

216 Cementir lisää, että tiettyjen yritysten välinen yhteisymmärrys Cembureau-sopimuksen tekemisestä olisi pitänyt näyttää toteen sellaisten varmojen ja selvien todisteiden perusteella, jotka eivät jättäisi mitään sijaa järkevälle epäilylle. Sen mielestä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämät päätelmät, joissa vahvistetaan komission arvioinnit, jotka liittyvät Cembureaun piirissä pidettyihin valtuuskuntien johtajien kokouksiin sekä väitetyn Cembureau-sopimuksen tekemiseen, ovat oikeudellisen johdonmukaisuuden näkökulmasta perusteettomia, ja niissä otetaan olennaiset todisteet vääristyneellä tavalla huomioon. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on siten päätynyt oikeudelliseen luonnehdintaan Cementirin käyttäytymisestä todistustaakkaa ja syyttömyysolettamaa koskevien periaatteiden vastaisesti. Tätä luonnehdintaa ei ole myöskään perusteltu asianmukaisesti.

217 Buzzi Unicem toteaa, että yhdessäkään asiakirjassa, johon komissio on tässä yhteydessä vedonnut, ei mainita Unicemiä, ja katsoo, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on päätellyt Cembureau-sopimuksen lainvastaisuuden olettamien ja puhtaan tulkinnan avulla. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on esittänyt virheelliset perustelut, kun se ei ole ottanut kantaa siihen, että Unicemiä ei ollut mainittu kyseisissä asiakirjoissa. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päätelmät ovat sen mielestä monin paikoin sekavia, epätäsmällisiä ja ristiriitaisia.

— Kalogeropoulosin ilmoitus

218 Irish Cementin, Buzzi Unicemin ja Cementirin mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt ilmeisen virheen arvioidessaan Kalogeropoulosin ilmoituksen merkitystä valituksenalaisen tuomion 904 kohdassa. Koska kyseinen ilmoitus on peräisin vuodelta 1986, sen perusteella ei voida arvioida komission väitettä, jonka mukaan sopimus olisi tehty 14.1.1983 pidetyssä kokouksessa. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole myöskään vastannut niiden perusteluun, jonka mukaan Kalogeropoulosin ilmoitus oli poliittinen julkilausuma, jolla pyrittiin selittämään Heraclesin vaikeuksia ja jonka tarkoituksena oli perustella ja pitkittää kyseiselle yritykselle myönnettyjä valtiontukia.

— Blue Circlen sisäiset muistiot

219 Irish Cement väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole vastannut perusteluihin, joissa kiistettiin Blue Circlen sisäisten muistioiden todistusarvo. Nämä muistiot eivät osoita sitä, että Cembureau-sopimus tai kyseiseen sopimukseen liittyvä periaate olisi hyväksytty 14.1.1983 pidetyssä kokouksessa.

220 Buzzi Unicemin mukaan nämä muistiot, joissa ei mainita Unicemiä, eivät ole suora todiste Cembureau-sopimuksen toteuttamisesta eikä Unicemin osallistumisesta kyseiseen sopimukseen. Ne eivät missään tapauksessa osoita, että Cembureau-sopimus olisi koskenut koko Eurooppaa.

221 Cementir vetoaa siihen, että sitä ei mainita lainkaan Blue Circlen sisäisissä muistioissa, jotka on laatinut sille tuntematon kolmas henkilö. Lisäksi se arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointia, jonka mukaan

näitä muistioita ei voitu tulkita siten, että ne koskisivat polkumyyntituontia kolmansista maista. Cementirin mukaan kyseisiä muistioita ei voida sellaisenaan pitää varmana indisiona — ja vielä vähemmän suorana todisteena — sen vastuusta.

— Cembureaun myöntäminen

222 Buzzi Unicem väittää, että Cembureaun myöntämiseen (asiakirjat nro 33.126/11525 ja 13568–13573) ei sisälly mitään viittausta siihen, että Unicem olisi mahdollisesti osallistunut Cembureau-sopimukseen, eikä se näin ollen voi olla suora todiste sen sekaantumisesta kyseiseen sopimukseen. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt arviointivirheen, kun se ei ole lausunut mitään siltä osin.

— 14.1.1983 pidetyn kokouksen kutsukirjeet

223 Irish Cement, Buzzi Unicem ja Cementir arvostelevat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä on antanut valituksenalaisen tuomion 934–940 kohdassa todistusarvon 14.1.1983 pidetyn kokouksen kutsukirjeille.

224 Irish Cement arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä ei ole tutkinut sen perustelua, jonka mukaan Braz de Oliveiran kirje ei ollut kutsukirje valtuuskuntien johtajien kokoukseen, koska sen laatija ei toiminut Cembureaun virallisena edustajana vaan ainoastaan sen hallituksen jäsenenä. Kyseisen kirjeen ainoana tarkoituksena oli ilmoittaa kahdelle muulle hallituksen jäsenelle eli Tanskan ja Irlannin edustajille siitä, että kokous pitäisi järjestää.

225 Buzzi Unicem arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä on jättänyt toteamatta, että kyseisessä kutsukirjeessä mainittu esimerkki "asianmukaisista toimenpiteistä" koski yksinomaan Belgian ja Alankomaiden välistä kauppaa.

226 Cementir arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 935 ja 936 kohdassa esittämää päätelmää, jonka mukaan kutsukirjeen kaksi versiota (eli yhtäältä Braz de Oliveiran allekirjoittama kirje, jossa viitataan Cembureaun jäsenten kotimaiden välisiin sementtitoimituksiin, ja toisaalta 14.1.1983 pidetyn kokouksen "virallinen" kokouskutsu, jossa tällaista mainintaa ei ole) eivät olleet millään tavoin ristiriidassa keskenään. Cementirin mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on päätynyt tähän deduktion perusteella.

227 Lisäksi Cementir vetoaa siihen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 940 kohdassa esittämä päätelmä, jonka mukaan kyseinen "virallinen" kokouskutsu on olennainen todiste sitä vastaan, perustuu asiaankuulumattomiin seikkoihin. Se väittää tässä yhteydessä, että se ei koskaan saanut Braz de Oliveiran kirjettä, jossa viitattiin sementtitoimituksiin. Se ei myöskään osallistunut 5.11.1982 pidettyyn Cembureaun hallituksen kokoukseen, johon ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen mukaan tässä kutsussa viitattiin ja jonka aikana katsotaan käydyn keskusteluja tarpeesta suojella sementtiteollisuutta "asianmukaisilla toimenpiteillä" "vakavilta ongelmilta".

— 14.1.1983 pidetyn kokouksen puheenjohtajan alustus

228 Cementirin mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on päätellyt 14.1.1983 pidetyn kokouksen puheenjohtajan alustuksen täysin luonnosvaiheessa olleen tekstin perusteella virheellisesti, että se, että taloudelliset toimijat vahvistaisivat "pelisääntöjä", merkitsi kilpailunvastaista sopimusta. Koska

kyseisessä asiakirjassa ilmaistiin ainoastaan toive mahdollisten sääntöjen vahvistamisesta, se ei voi olla varma ja selvä osoitus siitä, että Cementir olisi antanut suostumuksensa kilpailunvastaiseen kartelliin, joka kaiken lisäksi ulottui lähes 10 vuoden ajalle. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päätelmä on siten ilmeisen epäjohdonmukainen ja huonosti perusteltu. Se perustuu siihen, että kyseinen asiakirja on otettu täysin vääristyneellä tavalla huomioon luonnehdittaessa oikeudellisesti kyseisten yritysten käyttäytymistä.

229 Lisäksi Cementir arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä on virheellisesti vahvistanut sen vastuun Cembureau-sopimuksen tekemisestä sen seikan perusteella, että 14.1.1983 pidetyn kokouksen puheenjohtaja oli ilmoittanut, että kokouksesta ei laadittaisi pöytäkirjaa. Kokouksen pöytäkirjan puuttuminen ei voi olla suora ja myöntävä todiste kyseisen sopimuksen tekemisestä. Tämän kokouksen osallistujien tahdolla pitää tiettyjä mahdollisia toimenpiteitään salaisina ei ole merkitystä näytettäessä toteen Cementirin osallistumista kyseiseen sopimukseen.

— 19.3. ja 7.11.1984 pidetyt kokoukset

230 Cementir kiistää ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen sen arvioinnin oikeellisuuden, jonka mukaan 19.3.1984 pidetty kokous oli "vahvistava" kokous, ja vetoaa siihen, että se ei ollut läsnä kyseisessä kokouksessa.

231 Cementir ja Buzzi Unicem arvostelevat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päätelmää, jonka mukaan valtuuskuntien johtajien lausuma, jossa kannatettiin espanjalais- ja kreikkalaistuottajien välisen sopimuksen (jäljempänä espanjalais-kreikkalainen sopimus) tekemistä, tuki päätelmää, jonka mukaan valtuuskuntien johtajat olivat 7.11.1984 pidetyssä kokouksessa ilmaisseet halunsa vahvistaa liittymisensä väitettyyn Cembureau-sopimukseen. Tällaista lausumaa ei voida pitää varmana ja selvänä osoituksena väitetyn Cembureau-sopimuksen olemassaolosta ilman että loukataan syyttömyysolettaman periaatetta.

232 Cementirin mielestä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt virheen todisteita luonnehtiessaan, kun se on pitänyt suorana todisteena seikkaa, joka oli todellisuudessa loogisen deduktion tulosta ja on siten epäsuora todiste. Tämä virhe ilmentää myös ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen perustelujen ristiriitaisuutta.

233 Buzzi Unicem väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on menetellyt virheellisesti hylätessään väitteen, jossa se riitautti komission tulkinnan 12.11.1984 päivätystä asiakirjasta, jossa tehtiin yhteenveto 7.11.1984 pidetyssä kokouksessa käydyistä keskusteluista (jäljempänä Summary Notes -muistiinpanot) ja jonka mukaan siihen sisältyvä ilmaisu "saada aikaan sitova sopimus suurimpien eurooppalaisten tuottajien välillä" ei osoittanut sitä, että eurooppalaistuottajien välillä olisi tehty sopimus. Unicem ei myöskään olisi voinut kuulua suurten sementinviejien ryhmään.

— Muut asianomaisten puolesta puhuvat seikat

234 Cementirin mielestä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kiinnittänyt vain hyvin vähän huomiota sellaisiin tosiseikkoihin kuin siihen, että vuosina 1983–1985 järjestettiin kaksi muuta valtuuskuntien johtajien kokousta, joiden aikana ei käsitelty yhteisön sisäistä kauppaa, siihen toteamukseen, että Cementir osallistui ainoastaan kahteen viidestä riidanalaisesta kokouksesta, ja niistä toinen ei varmasti ollut koskenut yhteisön sisäistä kauppaa, ja siihen seikkaan, että kyseinen yhtiö oli osallistunut vain mahdollisimman vähäisessä määrin Cembureaun toimintaan, koska se oli keskittänyt toimintansa alueellisiin asiakkaisiin.

235 Cementir väittää, että se, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on hylännyt nämä seikat, ei perustu asianmukaiseen arviointiin eri yritysten käyttäytymisestä. Koska todisteet ovat olleet hajanaisia, epävarmoja ja moniselitteisiä ja keskit-

tyneet lähinnä niiden keskustelujen luonteeseen, joita on väitetty käydyn 14.1.1983 pidetyssä kokouksessa, ja koska suorat ja epäsuorat todisteet on sekoitettu keskenään, edellisessä kohdassa mainittujen seikkojen ei olisi voitu katsoa olevan täysin vailla todistusarvoa.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

236 Irish Cement, Italcementi, Buzzi Unicem ja Cementir väittävät ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen jättäneen huomiotta sen, että asiakirjat, joihin komissio nojautui, eivät olleet kiistattomia todisteita Cembureau-sopimuksen tekemisestä ja niiden osallistumisesta kyseiseen yhteistoimintajärjestelyyn. Nämä väitteet näyttävät perustuvan "suorien todisteiden" käsitteen virheelliseen tulkintaan.

237 Toisin kuin Italcementi ja Cementir väittävät, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole kääntänyt perusteettomasti todistustaakkaa eikä loukannut syyttömyysolettamaa. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on ensinnäkin päätellyt, että sementtipäätöksen 18 perustelukappaleessa mainituissa asiakirjoissa eli Blue Circlen sisäisissä muistioissa, Kalogeropoulosin ilmoituksessa ja Cembureaun itsensä lausumissa (asiakirjat nro 33.126/11525 ja 13568–13573) viitattiin nimenomaisesti sellaisen Euroopan sementintuottajien välisen kartellin olemassaoloon, jonka tarkoituksena oli kotimarkkinoiden rauhoittaminen ja maasta toiseen suuntautuvan kaupan sääntelemineen (ks. valituksenalaisen tuomion 920 kohta), ja toiseksi, että sementtipäätöksen 19 ja 45 perustelukappaleessa mainituissa asiakirjoissa todettiin, että 14.1.1983 pidetyssä kokouksessa oli tehty perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu sopimus (ks. valituksenalaisen tuomion 1003 kohta). Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 862 kohdassa perustellusti luonnehtinut kyseisiä asiakirjoja "suoriksi asiakirjatodisteiksi" Cembureau-sopimuksen olemassaolosta.

238 Perusteluissa, jotka koskevat Kalogeropoulosin lausuman merkitystä, ainoastaan toistetaan sanasta sanaan perusteet, jotka on esitetty jo ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa, eikä niissä yksilöidä mitään oikeudellista virhettä, joten ne on hylättävä nyt käsiteltävien valitusten yhteydessä tämän tuomion 51 kohdassa mainittujen periaatteiden mukaisesti.

239 Väitteestä, jonka mukaan valituksenalaisessa tuomiossa ei olisi perusteltu sitä, miksi tämän lausuman luonnetta koskenut perustelu oli hylätty, on riittävää todeta, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on nimenomaisesti maininnut tämän perustelun valituksenalaisen tuomion 902 kohdassa ennen kuin se on hylännyt sen saman tuomion 907 kohdassa sillä perusteella, että se ei ollut uskottava, koska kyseisessä lausumassa ei viitattu millään tavoin valtiontukiin, joita Heracles voisi saada, eikä siinä perusteltu millään tavoin kyseisen yhtiön aikaisempaa toimintaa. Nämä yksityiskohtaiset perustelut eivät voi olla arvostelun kohteena.

240 Blue Circlen sisäisten muistioiden todistusarvon kiistäminen sillä perusteella, että niissä ei mainittu Cembureau-sopimusta eikä tämän sopimuksen osapuolia, perustuu samaan virheeseen kuin tämän tuomion 236 kohdassa on yksilöity "suorien todisteiden" käsitteen ulottuvuuden osalta. Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut valituksenalaisen tuomion 876–878 kohdassa, näissä muistioissa viitataan ensinnäkin eurooppalaisten kotimarkkinoiden rauhoittamista koskevaan sopimukseen, periaatteeseen tai strategiaan, joka yhdisti ne Cembureauhon. Toiseksi Blue Circle toimi aktiivisesti Cembureaussa ja Reiss, kyseisten muistioiden laatija ja Blue Circlen vientiosaston aluejohtaja, osallistui EPC:n kokouksiin. Nämä seikat ovat riittäviä osoittamaan, että nämä kaksi muistiota olivat "suoria todisteita" Cembureau-sopimuksen olemassaolosta.

241 Näiden muistioiden asemaa "suorina todisteina" ei millään tavoin heikennä se, että niissä ei mainita asianomaisia yrityksiä nimenomaisesti. Näiden yritysten osallistuminen Cembureau-sopimukseen ilmenee sen sijaan niiden osallistumisesta valtuuskuntien johtajien kokouksiin tai Unicemin tapauksessa sen osallistumisesta

täytäntöönpanotoimenpiteeseen eli ETF:n perustamiseen, koska sen edustaja Albert oli läsnä 17.3.1987 pidetyssä työryhmän "Puolustautumistoimenpiteet" kokouksessa (jäljempänä 17.3.1987 pidetty kokous).

242 Cementir tyytyy arvostelemaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päätelmiä, ilman että se osoittaisi virheitä, jotka olisivat johtaneet siihen, että se on ottanut todisteet vääristyneellä tavalla huomioon. Se pyrkii arvostelullaan yksinomaan siihen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi korvattaisiin sen versiolla tapahtumien kulusta.

243 Cembureaun lausumien osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on ensin maininnut Cembureaun väitteen, jonka mukaan Blue Circlen sisäisiin muistioihin sisältyneillä Cembureau-sopimusta koskeneilla maininnoilla viitattiin "sellaisten tapoja ja etiikkaa koskevien sääntöjen noudattamiseen, jotka on johdettu asteittain yritysten keskinäisestä kanssakäymisestä ja eri maiden taloudellisesta kehityksestä", ja päätellyt tämän jälkeen valituksenalaisen tuomion 917 kohdassa, että Cembureau ei ollut kiistänyt sitä, että sen ja sen jäsenten välillä vallitsi yhteisymmärrys hyvien naapuruussuhteiden säännöistä tai tapoja ja etiikkaa koskevista säännöistä.

244 Vaikka Cembureaun myöntäminen ei koske Unicemiä nimenomaisesti, sillä on todistusarvoa perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun sopimuksen toteennäyttämiseksi tarpeellisen yhteisymmärryksen olemassaolon osalta. Koska tämä myöntäminen ei koske Unicemin osallistumista sopimukseen, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole perustellut näkemystään virheellisesti, kun se ei ole lausunut perustelusta, jonka mukaan Unicemiä ei ollut mainittu kyseisessä myöntämisessä.

245 Perusteluissa, jotka koskevat 14.1.1983 pidetyn kokouksen kutsukirjeitä, tyydytään arvostelemaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tosiseikkoja koskevien arviointien perusteltavuutta, ja niissä ainoastaan toistetaan tosiseikat, jotka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo hylännyt. Väitteestä, jonka mukaan Braz de Oliveiran kirjeen aseman arviointia ei ole perusteltu, on

todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on esittänyt valituksenalaisen tuomion 933 kohdassa Irish Cementin perustelun, jonka mukaan kokouskutsun laatija oli osoittanut kyseisen kirjeen "omissa nimissään ainoastaan Tanskan (Larsen) ja Irlannin (Dempsey) valtuuskuntien johtajille". Se on kuitenkin hylännyt valituksenalaisen tuomion 934 kohdassa tämän perustelun siitä syystä, että kokouskutsu oli "lähetetty sekä Aalborgille että Irish Cementille — — Cembureun puheenjohtajan Jean Baillyn pyynnöstä". Tätä selvää ja johdonmukaista perustelua ei voida arvostella.

246 Buzzi Unicemin perustelu, joka koskee Belgian ja Alankomaiden välistä kauppaa, on hylättävä, koska siihen ei liity oikeudellisia seikkoja.

247 Perustelusta, joka koskee Braz de Oliveiran kirjeen ja 14.1.1983 pidetyn kokouksen "virallisen" kokouskutsun yhdenmukaisuutta, on todettava, että Cementirin arvostelu koskee ainoastaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tulkintaa todisteista, eikä siinä esitetä, että todisteet olisi otettu vääristyneellä tavalla huomioon. Vaikka kyseisen kokouksen kutsukirjeissä ei mainita Cementiriä nimeltä, ne vahvistavat 14.1.1983 pidetyn kokouksen, johon Cementir osallistui, kilpailunvastaisen tavoitteen, kun otetaan huomioon todisteiden kokonaisuus.

248 Perusteluissa, jotka liittyvät 14.1.1983 pidetyn kokouksen puheenjohtajan alustukseen, on taustalla sama virhe, joka todettiin tämän tuomion 236 kohdassa "suorien todisteiden" käsitteen ulottuvuuden osalta. Vaikka kyseinen puheenjohtaja ei ole ehdottanut virallisen sopimuksen tekemistä Cembureaun piirissä, hän on ilmaissut toiveensa siitä, että kyseisen kokouksen osallistujat sopisivat "pelisäännöistä". Se, että taloudelliset toimijat vahvistavat "pelisääntöjä", joita sovelletaan niiden käyttäytymiseen markkinoilla, merkitsee yhteisön tuomioistuinten oikeuskäytännön valossa kiistatta perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua sopimusta. Tältä osin ei voida todeta, että todisteet olisi otettu vääristyneellä tavalla huomioon tai että perustelut olisivat puutteellisia. Kyseisen kokouksen pöytäkirjan puuttumisen todistusarvoa koskeva arvostelu merkitsee yksinomaan sellaisten perusteiden toistamista, jotka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo hylännyt valituksenalaisen tuomion 976 kohdassa.

249 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut 19.3.1984 pidetyn kokouksen osalta valituksenalaisen tuomion 1353 kohdassa, että Cementirin vastuu Cembureau-sopimuksen tekemisestä johtuu siitä, että olemalla läsnä yhdessä tai useammassa valtuuskuntien johtajien kokouksessa, joissa päästiin yhteisymmärrykseen tai vahvistettiin yhteisymmärrys kotimarkkinoiden rauhoittamisesta tai maasta toiseen suuntautuvan kaupan sääntelyä koskevasta periaatteesta, se hyväksyi tai ainakin antoi muiden osanottajien ymmärtää hyväksyvänsä Cembureau-sopimuksen. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt oikeudellista virhettä päätellessään valituksenalaisen tuomion 1376 kohdassa, että jo pelkästään Cementirin läsnäolo yhdessä niistä valtuuskuntien johtajien kokouksista, joissa Cembureau-sopimus tehtiin tai vahvistettiin, riittää osoittamaan, että se on osallistunut saavutettuun yhteisymmärrykseen. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointia siitä, että 19.3.1984 pidetty kokous oli "vahvistava", ei siten millään tavoin kumoa se, että Cementir ei ollut läsnä kyseisessä kokouksessa.

250 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on 7.11.1984 pidetyn kokouksen osalta tutkinut huolellisesti Summary notes -muistiinpanojen mahdolliset eri tulkinnat ja hylännyt tämän jälkeen Unicemin ja Cementirin perustelut, jotka koskivat muun muassa sitä, että kyseisessä asiakirjassa tarkoitetun espanjalais-kreikkalaisen sopimuksen ainoana tarkoituksena olisi ollut vientihintojen vakauttaminen Euroopan ulkopuolella. Yksin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tehtävänä on arvioida sille esitettyjä todisteita, ja se on katsonut, että valtuuskuntien johtajat pyrkivät kyseistä sopimusta kannattamalla kahteen tavoitteeseen eli ensinnäkin saamaan parhaat mahdolliset vientihinnat ja toiseksi välttämään epävakauden vaaraa Euroopassa. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen mukaan kotimarkkinoiden rauhoittaminen ja viennin kanavointi kulkivat rinnakkain (ks. valituksenalaisen tuomion 1034–1036 kohta).

251 Buzzi Unicemin ja Cementirin perusteluilla, jotka koskevat tältä osin väitettyä todisteiden virheellistä luonnehdintaa ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen perustelujen ristiriitaisuutta, pyritään yksinomaan kyseenalaistamaan tosiseikkoja koskevat arvioinnit, mitä ei voida hyväksyä muutoksenhaun yhteydessä. Erityisesti perusteluissa, jotka koskevat todisteiden väitettyä virheellistä luonnehdintaa, nojaudutaan "suorien todisteiden" käsitteen virheelliseen tulkintaan.

252 Koska 7.11.1984 pidetyn kokouksen aikana ilmaistulla espanjalais-kreikkalaiselle sopimukselle annetulla tuella oli täsmälleen sama tarkoitus kuin Cembureau-sopimuksella eli Euroopan markkinoiden epävakauden estäminen, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kyennyt perustellusti päättelemään valituksenalaisen tuomion 1046 kohdassa, että Summary notes -muistiinpanot olivat asiaankuuluvia todisteita, koska niistä ilmeni, että yhteisymmärrys kotimarkkinoiden rauhoittamista ja maasta toisen suuntautuvan kaupan sääntelyä koskevalle periaatteelle oli vahvistettu kyseisessä kokouksessa. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei siten ole ottanut todisteita vääristyneellä tavalla huomioon eikä myöskään esittänyt epäjohdonmukaisia perusteluja, kun se on valituksenalaisen tuomion 1037 kohdassa vahvistanut, että sementtipäätöksen 45 perustelukappaleen 2 kohdan toisessa alakohdassa esitetty päätelmä, jonka mukaan Cembureau-sopimuksen sisältö oli vahvistettu uudelleen 7.11.1984 pidetyssä kokouksessa, oli oikea.

253 Lisäksi on todettava sellaisten vuosina 1983–1985 pidettyjen muiden valtuuskuntien johtajien kokousten olemassaolosta, joissa ei käsitelty yhteisön sisäistä kauppaa, että arviointi, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt väitettyjen asianomaisten puolesta puhuvien seikkojen todistusarvosta komission esittämiin todisteisiin verrattuna, ei sellaisenaan kuulu yhteisöjen tuomioistuimen valvonnan piiriin ja että mikään Cementirin esittämissä perusteluissa ei anna aihetta kyseenalaistaa tätä arviointia tässä tapauksessa. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole ottanut todisteita vääristyneellä tavalla huomioon, kun se on katsonut valituksenalaisen tuomion 1049 kohdassa, että asiakirjat, jotka osoittivat, että yhteisön sisäisestä kaupasta ei ollut keskusteltu 30.5.1983 ja 10.6.1985 pidetyissä kokouksissa, eivät saattaisi uuteen valoon niitä lukuisia asiakirjatodisteita, joista ilmenee, että kotimarkkinoiden rauhoittamista koskeva sopimus tehtiin ja sen jälkeen vahvistettiin 14.1.1983 sekä 19.3. ja 7.11.1984 pidetyissä kokouksissa.

254 Valitusperusteet, jotka koskevat väitettyjä oikeudellisia virheitä, perustelujen puutteellisuutta ja todisteiden ottamista vääristyneellä tavalla huomioon Cembureau-sopimuksen olemassaolon osalta, on siten hylättävä tutkittavaksi ottamisen edellytysten puuttumisen vuoksi ja/tai perusteettomina.

2. Perusteet, jotka koskevat väitettyjä oikeudellisia virheitä, perustelujen puutteellisuutta ja todisteiden ottamista vääristyneellä tavalla huomioon siltä osin kuin Cembureaun on katsottu olevan yksi jatkuva sopimus

Asianosaisten lausumat

255 Italcementi, Buzzi Unicem ja Cementir arvostelevat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että se on pitänyt Cembureau-sopimusta ja täytäntöönpanotoimenpiteitä virheellisesti "yhtenä sopimuksena" katsoen, että tarkoitus oli kaikissa tapauksissa sama ja että osapuolet olivat samat.

256 Buzzi Unicemin mielestä "yhden sopimuksen" käsite edellyttää yhtä keskeytymätöntä ja ajallisesti jatkuvaa käyttäytymistä. Se väittää, että hallinnollisessa menettelyssä ja oikeudenkäynnissä tutkitut menettelytavat eivät muodosta tällaista käyttäytymistä. Tämän osoittavat valtuuskuntien johtajien kokousten pitkät väliajat. Koska 14.1.1983 ja 19.3.1984 pidettyjen kokousten välillä on kulunut 14 kuukautta, asiassa T-43/92, Dunlop Slazenger vastaan komissio, 7.7.1994 annetun tuomion (Kok. 1994, s. II-441) perusteella ei ole mahdollista katsoa, että nämä kokoukset olisivat ajallisesti riittävän läheisiä, jotta sen perusteella voitaisiin katsoa yhden menettelytavan jatkuneen. Sementtipäätöksessä tarkoitettujen yritysten osalta todettujen menettelytapojen tarkka toistaminen "yhden sääntöjenvastaisen suunnitelman" yhteydessä pikemminkin kuin "yhden sopimuksen" yhteydessä olisi voinut johtaa siihen, että komissio ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisivat vahvistaneet sakon kunkin yrityksen osuuden perusteella.

257 Italcementi katsoo ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen menetelleen virheellisesti sen todetessa, että kun oli päätelty yritysten osallistuneen Cembureau-sopimuksen periaatteeseen, kaikki asianomaisten yritysten menettelytavat markkinoilla saattoivat olla yksinomaan täytäntöönpanotoimenpiteitä, joilla vahvis-

tettiin sen konkreettinen soveltaminen. Koska näillä toimenpiteillä väitetään pyrityn panemaan täytäntöön yhteistoimintajärjestely, jonka olemassaolon katsottiin tulleen toteennäytetyksi suoraan asiakirjatodistein, oletetaan, että suorat asiakirjatodisteet osoittavat niiden olemassaolon.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

258 Perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkominen voi johtua paitsi yksittäisestä toimenpiteestä, myös useista toimenpiteistä tai jopa jatkuvasta käyttäytymisestä. Tämän tulkinnan oikeellisuutta ei voida kiistää sillä perusteella, että yksi tai useampi osatekijä tästä useiden toimenpiteiden sarjasta tai tästä jatkuvasta käyttäytymisestä voisi sellaisenaankin ja erikseen tarkasteltuna merkitä kyseisen määräyksen rikkomista (ks. vastaavasti em. asiassa komissio v. Anic Partecipazioni annetun tuomion 81 kohta). Kun eri toimenpiteet kuuluvat "kokonaissuunnitelmaan", koska niiden yhteisenä tavoitteena on kilpailun vääristäminen yhteismarkkinoiden sisällä, komissiolla on oikeus kohdistaa vastuu näistä toimenpiteistä sen mukaan, miten yritykset ovat osallistuneet kilpailusääntöjen rikkomiseen kokonaisuutena arvioiden.

259 Toisin kuin Buzzi Unicem väittää, tässä tapauksessa on keinotekoista jakaa Cembureau-sopimusta useisiin erillisiin menettelytapoihin, koska siihen kuuluu monia toimenpiteitä, joilla tavoitellaan yhtä taloudellista päämäärää eli kotimarkkinoiden rauhoittamista.

260 Koska kaikki kyseiset menettelytavat kuuluvat perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun kilpailusääntöjen rikkomisen käsitteen piiriin, on katsottava, että edellä mainitussa asiassa Dunlop Slazenger vastaan komissio annettu tuomio ei ole asiaankuuluva tässä tapauksessa, sillä se koski oikeusvarmuutta todistustaakan osalta. Silloin kun on kysymys kokonaisvaltaisesta sopimuksesta, joka ulottuu usealle vuodelle, muutamien kuukausien kulumisella yhteistoimintajärjestelyn ilmenemismuotojen välillä ei ole juurikaan merkitystä. Se, että eri toimenpiteet kuuluvat "kokonaissuunnitelmaan" niiden yhteisen tavoitteen vuoksi, on sitä vastoin ratkaisevaa.

261 Myöskään erolla, jonka Buzzi Unicem tekee "yhden sopimuksen" ja "yhden sääntöjenvastaisen suunnitelman" välillä, ei ole merkitystä. Perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa sovellettaessa sopimuksen konkreettisten vaikutusten huomioon ottaminen on tarpeetonta, kun on ilmeistä, että sen tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla (ks. asia C-277/87, Sandoz prodotti farmaceutici v. komissio, tuomio 11.1.1990, Kok. 1990, s. I-45).

262 Tästä seuraa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt arviointivirhettä vahvistaessaan komission päätelmän, jonka mukaan Cembureau-sopimus on yksi jatkuva sopimus ja että sen muodostavat "kaikki Cembureaun sekä sen eri kokousten ja kahdenvälisten ja monenvälisten kontaktien yhteydessä päätetyt järjestelyt" (sementtipäätöksen 46 perustelukappaleen 1 kohta).

263 Näin ollen valitusperusteet, jotka koskevat väitettyjä oikeudellisia virheitä, perustelujen puutteellisuutta ja todisteiden ottamista vääristyneellä tavalla huomioon siltä osin kuin kyseessä on yksi jatkuva Cembureau-sopimus, on hylättävä perusteettomina.

3. Perusteet, jotka koskevat väitettyjä oikeudellisia virheitä, perustelujen puutteellisuutta ja puolustautumisoikeuksien loukkaamista siltä osin kuin kyseessä on hintatietojen vaihto

Asianosaisten lausumat

264 Aalborg, Buzzi Unicem ja Cementir esittävät useita perusteita, joissa ne väittävät ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen luonnehtineen oikeudellisesti virheelli-

sellä tavalla yhtäältä hintatietojen satunnaista vaihtamista valtuuskuntien johtajien kokouksissa (sementtipäätöksen 2 artiklan 1 kohta; jäljempänä satunnainen tietojenvaihto), ja toisaalta tietojen säännöllistä vaihtamista (sementtipäätöksen 2 artiklan 2 kohdan b alakohta; jäljempänä säännöllinen tietojenvaihto), kun se on pitänyt niitä täytäntöönpanotoimenpiteinä. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on myös liioitellut Cembureau-sopimuksen kestoa.

— Hintatietojen vaihdon kilpailunvastainen tavoite

265 Aalborgin, Buzzi Unicemin ja Cementirin mielestä säännöllinen tietojenvaihto ja Cementirin mukaan satunnainen tietojenvaihto olivat kilpailun kannalta neutraaleja seuraavista syistä:

— sementin myyntihinnat olivat helposti yleisön saatavissa, ja Tanskan markkinoiden osalta ne jopa julkaistiin;

— nämä hinnat olivat useimmiten julkisten valvontatoimenpiteiden kuten Tanskan Monopoltilsynin hyväksymisen kohteena;

— sovellettuihin hintoihin liittyvien tietojen kerääminen kuului perinteisesti alan etujärjestön tehtäviin, eikä sillä ollut vähäisyytensä vuoksi kilpailun kannalta mitään merkitystä ja

— Cembureau oli aina lähettänyt hintatiedot jäsenilleen vuosittaisen päivityksen yhteydessä sen jälkeen kun ilmoitetut hinnat olivat tulleet voimaan.

266 Aalborg väittää, että vaikka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut, että säännöllisellä tietojenvaihdolla ei ollut kilpailun kannalta merkitystä, se on virheellisesti laajentanut Cembureau-sopimuksen soveltamisalan koskemaan sallittua menettelytapaa, jota on sovellettu samojen osapuolten välillä pitkän aikaa ennen kyseisen sopimuksen tekemistä.

267 Buzzi Unicem yhtyy näihin perusteluihin ja vetoaa siihen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arvioinnit ovat ristiriidassa niiden kiistattomien perusteiden kanssa, joita on käytetty vakiintuneesti yhteisön tuomioistuinten tätä alaa koskevassa oikeuskäytännössä ja joiden mukaan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkominen edellyttää sitä, että vaihdettuja tietoja voidaan pitää liikesalaisuuksina.

268 Aalborgin ja Buzzi Unicemin mukaan perustelut, joita ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on esittänyt valituksenalaisen tuomion 1651 ja 1652 kohdassa osoittaakseen sen, että säännöllinen tietojenvaihto helpotti Cembureau-sopimuksen täytäntöönpanoa, ovat epäselviä ja epäjohdonmukaisia. Sen toteaminen, että tämä tietojenvaihto on kilpailunvastaista sen vuoksi, että sillä on sama kilpailunvastainen tavoite kuin Cembureau-sopimuksella, on kehäpäätelmä.

— Virhe valituksenalaisen tuomion italiankielisessä versiossa

269 Buzzi Unicem väittää ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen perustelleen valituksenalaisen tuomion 1680–1682 kohdassa virheellisellä tavalla sitä, että se on hylännyt Buzzi Unicemin perusteen, jonka mukaan tietojenvaihto oli joka tapauksessa sallittua, koska markkinat eivät olleet oligopolistiset. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin näyttää valituksenalaisen tuomion italiankielisessä versiossa toteavan, että Unicem olisi väittänyt, että markkinat olivat oligopolistiset. Vaikka kyseessä on sellainen pelkkä virhe italiankielisen version sanamuodossa, joka ei missään tapauksessa mitätöi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tekemää päätelmää, kuten komissio väittää, Buzzi Unicem katsoo, että sen puolustautumisoikeuksia on loukattu, koska tätä virhettä ei ollut mahdollista huomata eikä se siten voinut esittää perustettaan eri tavalla.

— Väitetty erilainen kohtelu

270 Buzzi Unicem arvostelee perusteluja, joilla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on hylännyt sen kanneperusteen, joka koski erilaista kohtelua ja sen puolustautumisoikeuksien loukkaamista sillä, että tietojenvaihtoon liittyneitä väitteitä ei ollut hylätty Associazione Italiana Tecnico Economico del Cementon (jäljempänä AITEC) osalta, vaikka se oli samassa asemassa kuin Buzzi Unicem. Buzzi Unicem vetoaa siihen, että vaatimus, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on asettanut sille, eli se, että sen on osoitettava, että tämän saman väitteen hylkäämättä jättäminen AITECin osalta on asettanut sen epäedullisempaan asemaan, merkitsee ylivoimaista näyttövelvollisuutta. Ainoastaan siinä tapauksessa, että myös AITEC olisi ollut mukana oikeudenkäynnissä, Unicem olisi kyennyt esittämään konkreettisen ja varman todisteen, jonka perusteella tällainen päätelmä olisi voitu tehdä.

271 Buzzi Unicemin mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on niin ikään tehnyt oikeudellisen virheen, kun se ei ole ottanut huomioon yhteisön tuomioistuinten vakiintunutta oikeuskäytäntöä, jossa on tuomittu ammatillisten järjestöjen menettelytapa, jolla tietojenvaihto on pantu täytäntöön.

— Tietojenvaihdon luonnehtiminen täytäntöönpanotoimenpiteeksi

272 Aalborg, Buzzi Unicem ja Cementir katsovat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tehneen oikeudellisen virheen, ottaneen todisteet vääristyneellä tavalla huomioon ja esittäneen virheelliset perustelut todetessaan, että hintatietojen vaihtaminen kuului olennaisena osana väitettyyn yhteen jatkuvaan monivuotiseen sopimukseen. Niiden mukaan tässä tilanteessa puuttuu tarvittava ajallinen yhteys tietojenvaihdon ja 14.1.1983 pidetyn kokouksen sekä 19.3. ja 7.11.1984 pidettyjen kokousten, joiden aikana Cembureau-sopimus katsottiin tehdyn ja vahvistetun, väliltä, eikä kyseistä tietojenvaihtoa voida pitää kyseisen sopimuksen täytäntöönpanotoimenpiteenä.

273 Cementir vetoaa ensinnäkin siihen, että 14.1.1983 pidetyn kokouksen puheenjohtajan alustuksen mistään kohdasta ei ilmene, että tässä yhteydessä satunnaisesti vaihdetuilla tiedoilla olisi kyetty helpottamaan salaisen yhteistyömekanismin luomista tai toimintaa. Se katsoo, että kyseinen teksti on täysin yleisluonteinen, eikä siitä voida tehdä mitään päätelmiä jaettujen tietojen kilpailunvastaisuudesta.

274 Cementir väittää toiseksi, että kumpaankaan 19.3.1984 pidettyä kokousta koskevaan asiakirjaan, joihin komissio vetoaa, ei voida vedota sitä vastaan, koska se ei ollut läsnä kyseisessä kokouksessa. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on myöntänyt, että sen ei voitu katsoa olevan vastuussa siinä yhteydessä tapahtuneesta tietojenvaihdosta. Näin ollen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen näkemys, jonka mukaan tietojenvaihto olisi mahdollistanut eri kansallisilla markkinoilla sovellettujen hintojen vertailun, on perusteeton.

275 Kolmanneksi Cementir katsoo ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen ottaneen todisteet säännöllisen tietojenvaihdon osalta vääristyneellä tavalla huomioon ja esittäneen puutteelliset perustelut kyseisen tiedonvaihdon oikeudellisen arvioinnin osalta seuraavista syistä:

— Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on menetellyt epäjohdonmukaisesti päätellessään, että 14.1.1983 pidetyn kokouksen puheenjohtajan alustukseen sisältyneet viittaukset kansallisiin hintoihin piti rinnastaa kyseisessä kokouksessa tapahtuneeseen tietojenvaihtoon. Tämä ei riitä perusteeksi sille, että huomattavasti kyseistä kokousta aikaisemmin käyttöön otettua tietojenvaihtojärjestelmää olisi pidettävä lainvastaisena.

— Toisin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut valituksenalaisen tuomion 1645 ja 1646 kohdassa, kansallisiin keskihintoihin liittynyt asiakirja, joka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen mukaan ilmensi

hintatietojen vaihtamista Cembureaun jäsenten välillä, jaettiin 30.5.1983 pidetyssä kokouksessa, johon Cementir ei osallistunut, eikä 14.1.1983 pidetyssä kokouksessa. Tällä asiakirjalla ei siten ole merkitystä näytettäessä kilpailusääntöjen rikkomista toteen Cementirin osalta.

276 Buzzi Unicem vetoaa erityisesti siihen, että valituksenalaisen tuomion 1698 kohdasta ilmenee kehäpäätelmä siltä osin kuin siinä pidetään Unicemin osallistumista tietojenvaihtoon todisteena sen osallistumisesta Cembureau-sopimukseen ja sen osallistumista kyseiseen sopimukseen todisteena sen osallistumisesta tietojenvaihtoon.

277 Sen mielestä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päätelmät, jotka koskevat yhteyttä Cembureau-sopimuksen noudattamisen ja Unicemin säännölliseen tietojenvaihtoon osallistumisen välillä, eivät ole yhteisön tuomioistuinten oikeuskäytännön mukaisesti ainoa uskottava selitys tälle menettelytavalle, vaan ne edustavat pelkkiä olettamuksia ja arvailuja, joilla ei varmasti ole suurempaa todistusarvoa kuin niillä täysin uskottavilla selityksillä, joita Unicem on esittänyt.

— Tietojenvaihdon kesto

278 Aalborg korostaa, että hintatietojen vaihto oli joka tapauksessa sallittua Cembureau-sopimuksen tekemisen jälkeenkin, ja katsoo, että mikään yhteisön tuomioistuinten oikeuskäytännössä tai tietojenvaihdossakaan ei voi olla hyväksyttävä peruste ulottaa Cembureau-sopimuksen kestoa 31.12.1988 saakka. Tästä seuraa, että tosiseikat, joiden perusteella sementtipäätöksessä on asetettu sakko, ovat vanhentuneet sitä koskevilta osin ja sille asetettu sakko olisi näin ollen kumottava tai sitä olisi alennettava.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

279 Aalborg, Buzzi Unicem ja Cementir toistavat hintatietojen vaihdon osalta olennaisilta osin samat perustelut kuin ne ovat jo menestyksettä esittäneet ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa. Valvonta, jota yhteisön tuomioistuimet harjoittavat komission tekemiin monitahoisiin taloudellisiin arviointeihin, on rajattava koskemaan ainoastaan sitä, että menettelysääntöjä ja perusteluvelvollisuutta on noudatettu, että tosiseikat pitävät paikkansa, sekä sitä, ettei asiassa ole tehty ilmeistä arviointivirhettä tai käytetty väärin harkintavaltaa (ks. mm. asia 42/84, Remia ym. v. komissio, tuomio 11.7.1985, Kok. 1985, s. 2545, Kok. Ep. VIII, s. 287, 34 kohta, ja em. asiassa BAT ja Reynolds v. komissio annetun tuomion 62 kohta).

280 Säännöllisen tietojenvaihdon osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 1628–1630 kohdassa nimenomaisesti hylännyt perusteettomina perustelut, jotka koskivat hintatietojen vaihtamisen sallittavuutta, sillä perusteella, että nämä tiedot eivät olleet niin neutraaleja kuin asianomaiset yritykset pyrkivät esittämään.

281 Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on esittänyt valituksenalaisen tuomion 1510, 1511 ja 1634 kohdassa, vaikka tietojenvaihdon kohteena olevat tiedot ovat julkisia tai koskevat aiemmin sovellettuja ja täysin tilastollisia hintoja, niiden vaihtaminen on perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan vastaista, kun sillä tuetaan toista kilpailunvastaista mekanismia. Tämä tulkinta perustuu siihen näkemykseen, että hintatietojen vaihtamisella vain kilpailunvastaisen yhteistoimintajärjestelyn osallistujien välillä lisätään avoimuutta markkinoilla, joilla kilpailu on jo erittäin vähäistä, ja helpotetaan sen valvomista, että osallistujat noudattavat yhteistoimintajärjestelyä.

282 Tässä tapauksessa on merkityksetöntä, että kyseiset hintatiedot toimitettiin kaksi viikkoa ennen 14.1.1983 pidettyä kokousta, koska ne olivat keskustelujen pohjana kyseisessä kokouksessa. Aalborgin perustelua, jonka mukaan olisi sallittua, että Cembureaun kaltainen alan etujärjestö toimittaa tällaisia tietoja, ei myöskään voida hyväksyä.

283 Lisäksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 1648–1653 kohdassa tutkinut ja hylännyt asiaankuulumattomana sen seikan, että Tanskan hinnat olivat Tanskan kilpailuviranomaisten valvonnassa vuoteen 1989 saakka. Kun se on yhtäältä kieltäytynyt tutkimasta, ovatko vaihdettujen tietojen ominaisuudet kyenneet tekemään tietojenvaihdosta sääntöjenvastaisen, ja toisaalta päätellyt, että sekä satunnaisen että säännöllisen tietojenvaihdon tarkoituksena oli helpottaa Cembureau-sopimuksen täytäntöönpanoa, mistä syystä ne olivat kilpailunvastaisia, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt mitään oikeudellista virhettä. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kyseiselle tietojenvaihdolle antamaa oikeudellista luonnehdintaa ei voida kyseenalaistaa.

284 Kieltosanan puuttuminen valituksenalaisen tuomion 1680 kohdasta ennen italiankielisen version sanaa "oligopolistinen" on pelkkä kirjoitusvirhe, jota ei ole muissa kieliversioissa. Sellaisena sillä ei ole merkitystä, koska asiayhteys ja valituksenalaisen tuomion muut kohdat johtavat tämän kohdan osalta sen sanamuodosta poikkeavaan tulkintaan. Kun otetaan huomioon, että valituksenalaisen tuomion 1681 kohta poistaa kaikki moniselitteisyydet tältä osin, kyseinen virhe ei ole sellainen, että valituksenalaisen tuomion perustelut olisivat puutteelliset. Koska se ei ole voinut johtaa Buzzi Unicemiä harhaan, se ei ole heikentänyt sen puolustautumisoikeuksia millään tavoin.

285 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 1701–1703 kohdassa hylännyt perustelun, jonka mukaan Unicemiä ja AITECia olisi kohdeltu eri tavoin. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on nojautunut yhdistetyissä asioissa C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85, ja

C-125/85–C-129/85, Ahlström Osakeyhtiö ym. vastaan komissio, 31.3.1993 annettuun tuomioon (Kok. 1993, s. I-1307, Kok. Ep. IV, s. I-123, 146 kohta) täsmentäessään, että sen perusteella, että AITECin ei ole katsottu olleen vastuussa kyseisestä kilpailusääntöjen rikkomisesta, ei voida katsoa, että Unicem ei olisi siitä vastuussa. Puolustautumisoikeuksia ei voida todeta rikotun, koska Unicemiä ei ole estetty tutustumasta asiakirjoihin, jotka olisivat voineet tukea sen puolustusta hallinnollisessa menettelyssä.

286 Cembureau-sopimuksen täytäntöönpanosta hintatietojen vaihdon avulla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on arvioinut, että komissio oli esittänyt todisteet, jotka osoittivat oikeudellisesti riittävällä tavalla ensinnäkin sen, että eri kilpailunvastaiset menettelytavat olivat myötävaikuttaneet kilpailusääntöjen rikkomisen toteutumiseen kokonaisuutena arvioiden, koska niiden tavoite oli sama, ja toiseksi sen, että edellytetty subjektiivinen osatekijä oli olemassa vaihtoon osallistuneilla yrityksillä.

287 Tutkittuaan huolellisesti sille esitetyt todisteet ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole löytänyt virhettä komission päätelmistä. Se on vahvistanut ensinnäkin, että 14.1.1983 ja 19.3.1984 pidetyissä kokouksissa tapahtuneen satunnaisen tietojenvaihdon tarkoituksena oli vahvistaa kotimarkkinoiden rauhoittamista koskenutta yleissopimusta, joka oli tehty ja sittemmin vahvistettu kyseisissä kokouksissa (ks. valituksenalaisen tuomion 1518 kohta), ja toiseksi, että yksi säännölliselle tietojenvaihdolle asetetuista tavoitteista oli ollut kyseisen sopimuksen soveltamisen takaaminen (ks. valituksenalaisen tuomion 1644 kohta).

288 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arvioinnin mukaan tietojenvaihdon tarkoituksena oli siten sementin yhteisönsisäisen tuonnin jarruttaminen eli loppujen lopuksi Cembureau-sopimuksen täytäntöönpanon helpottaminen.

289 Tässä tapauksessa Cementirin perustelut, jotka koskevat 14.1.1983 pidetyn kokouksen puheenjohtajan alustusluonnoksen todistusarvoa, ovat asiaankuulumattomia. On viitattava toteamukseen, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuo-

mioistuin on esittänyt valituksenalaisen tuomion 1521 kohdassa vastauksena Irish Cementin samankaltaiseen perusteluun ja jonka mukaan alustusluonnoksen katkelmasta ilmeni, että tämän kokouksen tarkoituksena oli "arvioida riskejä, joita saattoi aiheutua tietyn tuonnin kasvusta yhdessä tiettyjen hintojen tason merkittävän alentumisen kanssa". Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen mukaan asiayhteyteensä palautettuina nämä sanat tarkoittavat selvästi sitä, että tässä kokouksessa harjoitetun, Cembureaun jäsenmaissa sovellettuja hintoja koskeneen tietovaihdon tavoitteena oli korostaa eroja eri maiden hintatasojen välillä, joista eräät olivat alentuneet merkittävästi, jotta siten tuotaisiin esiin ratkaisumalleja, joilla markkinakehitystä voitaisiin lieventää ennen kuin ilmiöllä, johon liittyy tuonnin kasvu ja tiettyjen hintojen merkittävä aleneminen, on ollut aikaa laajentua sekä volyymien että vakavuuden osalta. Näin ollen se ei ole havainnut mitään virhettä komission päätelmässä, jonka mukaan kyseisellä tietojenvaihdolla pyrittiin edistämään kyseisessä kokouksessa tehdyn Cembureau-sopimuksen soveltamista. Näitä tosiseikkoja koskevia arviointeja ei voida kumota muutoksenhaun yhteydessä.

290 Arvostelusta, jota Cementir ja Aalborg ovat esittäneet siitä, että säännöllisen tietojenvaihdon ja 14.1.1983 ja 19.3.1984 pidettyjen kokousten välillä ei ollut ajallista yhteyttä, on todettava, että tältä osin on määritettävä ainoastaan, kuuluuko tietojen vaihto "kokonaissuunnitelmaan" sen vuoksi, että niiden tavoite on sama, ilman että niiden erityistä aikajärjestystä pitäisi ottaa huomioon. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut asianmukaisesti valituksenalaisen tuomion 1644 kohdassa, että se, että säännöllisen tietojenvaihdon järjestelmä oli otettu käyttöön kauan ennen Cembureau-sopimuksen tekemistä, ei merkinnyt sitä, että komissio ei olisi saanut katsoa, että Cembureau-sopimuksen tekemisestä alkaen tämä järjestelmä oli tukenut 14.1.1983 ja 19.3.1984 pidetyissä kokouksissa käydyillä keskusteluilla sekä näiden kahden kokouksen yhteydessä tapahtuneella satunnaisella tietojenvaihdolla tavoiteltua kilpailunvastaista päämäärää ja jatkanut sitä.

291 Kunkin kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistuneen yrityksen subjektiivista osatekijää koskevan näytön osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tehtävänä oli selvittää, että komissio oli näyttänyt toteen, että yritys aikoi omalla toiminnallaan myötävaikuttaa kaikkien osallistujien yhteisten päämäärien tavoit-

telemiseen ja että yritys tiesi suunnitellusta tai muiden samaan päämäärään pyrkivien yritysten toteuttamasta konkreettisesta käyttäytymisestä tai että se saattoi kohtuudella ennakoida sen ja oli valmis hyväksymään siihen sisältyvän riskin (ks. em. asiassa komissio v. Anic Partecipazioni annetun tuomion 87 kohta).

292 Se, että yritys ei ole osallistunut kaikkiin yhteistoimintajärjestelyn muodostaviin osatekijöihin tai että sen osuus niissä osatekijöissä, joihin se on osallistunut, on ollut vähäinen, ei ole merkityksellistä kilpailusääntöjen rikkomisen olemassaoloa osoitettaessa. Tällainen seikka on otettava huomioon vain kilpailusääntöjen vakavuuden arvioinnin yhteydessä ja tarvittaessa sakon suuruutta määritettäessä (ks. vastaavasti em. asiassa komissio v. Anic Partecipazioni annetun tuomion 90 kohta).

293 Koska Cementir on nimenomaisesti myöntänyt osallistuneensa 14.1.1983 pidettyyn kokoukseen, jonka aikana hintatietoja vaihdettiin (ks. valituksenalaisen tuomion 1566 kohta), kilpailusääntöjen rikkomisen kokonaisuuden toteennäyttämiseksi on merkityksetöntä, että se ei ollut läsnä 19.3.1984 pidetyssä kokouksessa. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei siten ole tehnyt virhettä katsoessaan, että komissio oli perustellusti nojautunut muistioihin ja jälkimmäiseen kokoukseen liittyvään kansallisia keskihintoja koskevaan asiakirjaan näyttäessään toteen kilpailusääntöjen rikkomisen ja Cementirin osallistumisen siihen.

294 Buzzi Unicemin väitteistä, jotka koskevat perustelujen epäjohdonmukaisuutta ja todisteiden ottamista vääristyneellä tavalla huomioon siltä osin kuin kyseessä on Unicemin osallistuminen säännölliseen tietojenvaihtoon, on todettava, että on kiistatonta, että koska Unicem ei ole osallistunut 14.1.1983 ja 19.3.1984 pidettyihin kokouksiin, sementtipäätökseen ei sisältynyt mitään indisiota siitä, että kyseinen yritys olisi liittynyt Cembureau-sopimukseen ennen 9.9.1986 osallistumalla säännölliseen tietojenvaihtoon (ks. valituksenalaisen tuomion 4246 kohta). Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kuitenkin todennut valituksenalaisen tuomion 1698 kohdassa, että Unicem oli 9.9.1986 lähtien

(ETF:n perustamispäivä) osallistunut säännölliseen tietojenvaihtoon Cembureau-sopimuksen soveltamiseksi. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole valituksenalaisen tuomion missään kohdassa todennut, että Unicemin osallistuminen tietojenvaihtoon osoittaisi sen liittyneen Cembureau-sopimukseen. Nimenomaan sen liittyminen ETF:n perustamispäivästä eli 9.9.1986 lähtien selittää sen osallistumisen hintatietojen vaihtoon. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päätelmät eivät siten ole epäjohdonmukaiset.

295 Säännöllisen tietojenvaihdon kestosta Cembureau-sopimuksen täytäntöönpanotoimenpiteenä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut valituksenalaisen tuomion 1641 kohdassa, että oli kiistatonta, että tietojenvaihto oli jatkunut vuosina 1983 ja 1984 pidettyjen valtuuskuntien johtajien kokousten jälkeen ainakin vuoden 1988 loppuun saakka.

296 Koska tietojenvaihdolla tuettiin Cembureau-sopimusta, on vastakkaisten todisteiden puuttuessa täysin johdonmukaista katsoa, että kyseinen sopimus päättyi viimeisen tietojenvaihdon yhteydessä. Tästä seuraa, että Cembureau-sopimuksen kestoa koskevien ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointien tai perustelujen kyseenalaistamista ei voida hyväksyä. Kun Aalborg väittää yleisesti, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen olisi pitänyt tehdä toisenlainen päätelmä, mikäli se olisi ottanut sen perustelut huomioon, Aalborg tyytyy todellisuudessa kiistämään kokonaisvaltaisesti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tosiseikkoja koskevan arvioinnin oikeellisuuden, ilman että se vetoaisi mihinkään vakavasti otettavaan perusteluun väittääkseen, että tämä olisi ottanut todisteita vääristyneellä tavalla huomioon tai tehnyt oikeudellisen virheen. Näin ollen säännöllisen tietojenvaihdon kestoa koskevat perustelut on jätettävä tutkimatta.

297 Näin ollen valitusperusteet, jotka koskevat väitettyjä oikeudellisia virheitä, perustelujen puutteellisuutta ja puolustautumisoikeuksien loukkaamista hintatietojen vaihtamisen osalta, on hylättävä tutkittavaksi ottamisen edellytysten puuttumisen vuoksi ja/tai perusteettomina.

4. Perusteet, jotka koskevat väitettyjä oikeudellisia virheitä, perustelujen puutteellisuutta, todisteiden ottamista vääristyneellä tavalla huomioon ja puolustautumisoikeuksien loukkaamista siltä osin kuin kyseessä ovat toimenpiteet ETF:n yhteydessä sekä Italian markkinoiden puolustamiseen tähtäävät sopimukset ja menettelytavat

Asianosaisten lausumat

— Osallistuminen ETF:n perustamiseen

298 Aalborg arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä on katsonut virheellisesti sen olevan vastuussa ETF:n perustamisesta (sementtipäätöksen 4 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu kilpailusääntöjen rikkominen). Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on nojautunut yksinomaan siihen, että Larsen oli ollut passiivisesti läsnä hyvin lyhyessä ETF:n esittelyssä, joka oli tapahtunut 9.9.1986 pidetyn kokouksen päätteeksi.

299 Aalborgin mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on nojautunut yksinomaan siihen, että se ei ole nimenomaisesti sanoutunut irti muista kyseisen ETF:n esittelyn aikana. Aalborg vetoaa siihen, että se oli läsnä kyseisessä kokouksessa yksinomaan sallituista syistä eli lobbaustoimintaa varten, ja väittää, että tällainen vastuu ei voi perustua tietoihin, joita annettiin "esityslistan ulkopuolelta" kokouksessa ilman että sillä olisi ollut niistä mitään tietoa ja joihin se ei varsinkaan kyennyt vaikuttamaan millään tavoin.

300 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on siten tehnyt oikeudellisen virheen laajentamalla Aalborgin vastuun siitä, että se ei ole "sanoutunut irti", huomattavasti laajemmalle kuin yhteisön tuomioistuinten oikeuskäytännössä

ilmaistut "jatkuvan sopimuksen" edellytykset sallivat. ETF:n perustamista ja sen ylläpitämistä toukokuuhun 1987 saakka sekä ETF:n tärkeimpien toimijoiden toimenpiteitä ei Aalborgin mukaan voida pitää toimenpiteinä, jotka kuuluisivat kokonaissuunnitelmaan, jonka laatimisen se olisi hyväksynyt ja johon kuuluisi kartellin perustekijöitä.

301 Tämä pätee erityisesti sen vuoksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on myöntänyt, että se ei ollut osallistunut mihinkään muuhun kokoukseen, että sille ei ollut ilmoitettu myöhemmistä aloitteista ja että se ei ollut osallistunut ennalta ehkäiseviin eikä suostuttelutoimenpiteisiin tai muihin ETF:n toimenpiteisiin. Sen vastuu ei siten voi perustua pelkästään siihen, että se oli täysin passiivisena läsnä ETF:n esittelyssä 9.9.1986, eikä vastuu voi ulottua tämän päivämäärän jälkeiseen aikaan.

— ETF:n perustamisen luonnehtiminen yhdeksi ETF:ään liittyväksi sopimukseksi ja Cembureau-sopimuksen täytäntöönpanotoimenpiteeksi

302 Aalborg väittää, että ajallinen yhteys yhtäältä 9.9.1986 ja toisaalta 14.1.1983 pidetyn kokouksen sekä 19.3. ja 7.11.1984 pidettyjen kokousten, joiden aikana Cembureau-sopimus komission ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen mukaan tehtiin ja vahvistettiin, välillä ei ole riittävä peruste katsoa, että ETF:n perustamista voitaisiin kyseisen yrityksen osalta pitää tämän sopimuksen täytäntöönpanotoimenpiteenä.

303 Buzzi Unicem väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on menetellyt virheellisesti nojautuessaan arvioinnissaan ETF:n "perustamista koskeviin seikkoihin" ja Albertin "ehdotukseen" päätellessään, että Unicem oli väistämättä tietoinen siitä, että Cembureau-sopimus ja yhdenmukaistetut menettelytavat, joihin se oli osallistunut, kuuluivat kokonaisvaltaiseen strategiaan, jolla pyrittiin tuonnin estämiseen.

— ETF:n perustamiseen liittyvän kilpailusääntöjen rikkomisen kesto

304 Aalborg riitauttaa sen, että sen on katsottu olevan vastuussa ETF:n perustamisesta 31.5.1987 saakka sillä perusteella, että sen aktiiviset osallistujat ovat pitäneet kokouksia kyseiseen päivämäärään saakka. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kuitenkin myöntänyt, että se ei ollut osallistunut mihinkään muuhun kokoukseen kuin 9.9.1986 pidettyyn kokoukseen, että sille ei ollut ilmoitettu myöhemmistä aloitteista ja että se ei ollut osallistunut ennalta ehkäiseviin tai suostuttelutoimenpiteisiin tai muihin ETF:n toimenpiteisiin. Sen vastuuta ei siten voida todeta laajemmaksi kuin kyseisen kokouksen, johon se oli osallistunut täysin passiivisesti, päivämäärään ulottuvaksi.

— Osallistuminen ETF:n perustamiseen liittyvään kilpailusääntöjen rikkomiseen

305 Aalborg arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä on sillä perusteella, että se on osallistunut ETF:ään, virheellisesti todennut sen olevan vastuussa yhdenmukaistetusta menettelytavasta, jonka tarkoituksena oli poistaa Calcestruzzi kreikkalaistuottajien ja erityisesti Titanin asiakkaiden joukosta, erityisesti siltä osin kuin kyseinen kilpailusääntöjen rikkominen on todettu sen osalta 9.9.1986 jälkeen.

306 Se esittää tältä osin samat perustelut kuin se on jo esittänyt kiistäessään ETF:n perustamiseen liittyneen kilpailusääntöjen rikkomisen eli sen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on nojautunut yksinomaan siihen, että yksi Aalborgin edustajista oli osallistunut passiivisesti 9.9.1986 pidettyyn kokoukseen, ja siihen, että se ei ollut nimenomaisesti sanoutunut irti muista italialaisten sementintuottajien ja Ferruzzin välillä pidetyistä kokouksista kyseisessä tilanteessa esitetyn lyhyen tiedonannon yhteydessä.

307 Tätä menettelytapaa on sovellettu Italian markkinoilla, jotka ovat kaukana sen luonnollisista lähimarkkinoista, kun otetaan huomioon sementin kuljetuskustan-

nukset, ja sitä ovat soveltaneet lähinnä italialaisyritykset. Sementtipäätökseen tai valituksenalaiseen tuomioon ei sisälly minkäänlaista selitystä eikä varsinkaan vakuuttavaa selitystä siitä tietämyksestä, intressistä tai vaikutusvallasta, jota sillä olisi voinut olla kyseisen yhdenmukaistetun menettelytavan osalta.

308 Cementirin mukaan yksikään seikoista, joihin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on nojautunut todetessaan sellaisen euroopanlaajuisen yhdenmukaistetun menettelytavan olemassaolon, jolla pyrittiin siihen, että Calcestruzzi ei olisi enää kreikkalaistuottajien asiakas, ei osoita oikeaksi näkemystä, jonka mukaan Cementir olisi osallistunut kyseiseen yhdenmukaistettuun menettelytapaan:

— 9.9.1986 pidetyn kokouksen pöytäkirjalla ei ole merkitystä sen osalta, koska se ei ollut osallistunut kyseiseen kokoukseen;

— 2.9.1988 päivätty Titanin kirje sen lontoolaisille asianajajille (asiakirja nro 33.126/19196) ei voi missään tapauksessa osoittaa, että Cementirin käyttäytyminen Calcestruzzia kohtaan olisi liittynyt yhdenmukaistettuun menettelytapaan muiden eurooppalaistuottajien kanssa ETF:n välityksellä, koska Cementir ei kuulunut siihen, minkä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on myöntänyt;

— 11.2.1987 pidetty kokous sen enempää kuin 17.3.1987 pidetty kokouskaan eivät koskeneet Cementiriä, koska se ei ollut osallistunut yhteenkään ETF:n kokoukseen;

— kumpikaan telekseistä, joita Titanille lähetettiin vahvistukseksi kyseisen yrityksen ja Calcestruzzin välillä sovittujen sementtitoimitusten lykkäämisestä, ei osoita sitä, että Cementir tai muut yhtiöt olisivat tehneet Calcestruzzin kanssa kauppasopimuksen Euroopan tasolla määritellyn kilpailunvastaisen suunnitelman täytäntöönpanemiseksi.

309 Arvioinnit, joita ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on esittänyt tältä osin, eivät siten ole riittävän perusteltuja. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on nojautunut pelkkään olettamaan, jota eivät tue suorat todisteet eivätkä epäsuorat todisteet. Lisäksi tällaisella olettamalla asetetaan Cementirille todistustaakkana ylivoimainen näyttövelvollisuus (probatio diabolica), jonka mukaan pitäisi osoittaa yhteyden puuttuminen, mikä on vastoin niitä periaatteita, joita sovelletaan näytön arviointiin syyttömyysolettaman takaamiseksi.

310 Cementir lisää, että se ei ole koskaan kiistänyt sitä, että Calcestruzzi oli sen asiakas vuodesta 1979 lähtien ja että se piti sitä asiakkaana, jota se ei halunnut menettää, koska sille toimitettiin erittäin suuria eriä. Näiden seikkojen perusteella Cementirin käyttäytymistä olisi pitänyt kilpailuoikeuden kannalta pitää täysin itsenäisenä ja kilpailua edistävänä käyttäytymisenä eikä missään tapauksessa useita vuosia kestävänä salaisena menettelytapana, josta sellaisenaan pitäisi määrätä erittäin ankara seuraamus.

— Calcestruzzin kanssa tehtyjen sopimusten luonnehtiminen yhdeksi ETF:ään liittyväksi sopimukseksi ja Cembureau-sopimuksen täytäntöönpanotoimenpiteiksi

311 Cementirin mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt ilmeisen virheellisen luonnehdinnan todetessaan yhteyden Cementirin Calcestruzzin kanssa tehtyihin sopimuksiin liittymisen ja niiden kilpailunvastaisten yhteistoimintajärjestelyjen välillä, joita muut tuottajat ovat mahdollisesti tehneet ETF:n yhteydessä. Valituksenalaisessa tuomiossa ei ensinnäkään viitata mihinkään tällaista yhteyttä koskevaan suoraan todisteeseen. Toiseksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tutkinut, oliko tällaisesta yhteydestä olemassa epäsuoria todisteita. Cementirin mukaan tällaisia todisteita ei ollut, koska se oli osallistunut Calcestruzzin kanssa tehtyihin sopimuksiin ainoastaan kaupallisista syistä, joilla ei ole mitään tekemistä ETF:n aloitteiden kanssa. Se on siten osallistunut Luxemburgin kokoukseen ainoana tarkoituksenaan säilyttää voimassa oma sopimuksensa Calcestruzzin kanssa eikä — kuten valituksenalaisessa tuomiossa on virheellisesti todettu — Calcestruzzin ja Titanin sopimusta. Selvityksessä, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on esittänyt valituksenalaisen tuomion 3359 kohdassa, on otettu sen perustelu vääristyneellä tavalla huomioon.

— Väitetty virhe Calcestruzzin kanssa tehtyjen sopimusten lainvastaisuutta koskevassa oikeudellisessa selvityksessä

312 Italcementin mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt virheen pitäessään merkityksellisenä ja seuraamuksen määräämisen arvoisena italialaisten sementintuottajien ja Calcestruzzin välisten toimitussopimusten täytäntöönpanoa, koska nämä sopimukset eivät yhtäältä olleet olleet väitteiden kohteena ja koska tavoite suojella Italian markkinoita tuontia vastaan oli toisaalta saavutettu purkamalla Titanin ja Calcestruzzin välinen sopimus.

313 Italcementi ei ymmärrä, mistä syystä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin päättää tämän perusteella Calcestruzzin kanssa tehtyjä sopimuksia koskevan selvityksensä siihen, että se katsoo Italcementin, Unicemin ja Cementirin rikkoneen perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan määräyksiä 3.4.1987 ja 3.4.1992 välisenä aikana, koska tämä merkitsisi sitä, että myös Calcestruzzin kanssa tehtyjen sopimusten täytäntöönpano on ollut lainvastainen toimi. Sen mielestä kyseessä on syvällinen ristiriita sekä virheellinen oikeudellinen selvitys.

314 Italcementin mielestä on selvää, että koska kolmen italialaisen sementintuottajan välillä tehdyn horisontaalisen sopimuksen sekä Calcestruzzia kohtaan harjoitetun painostuksen tuloksena oli ollut se, että Calcestruzzin ja Titanin väliset toimitukset oli keskeytetty, niiden Cembureau-sopimukseen liittyneet kilpailunvastaiset vaikutukset olivat myös päättyneet. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin näyttää sitä vastoin katsoneen, että Calcestruzzin kanssa tehdyt sopimukset olivat myös tämän sopimuksen ilmenemismuoto, ilman että se olisi esittänyt tältä osin mitään perusteluja.

315 Italcementi vetoaa siihen, että se on osoittanut, ilman että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi tätä kumonnut, että sementin tuonti Kreikasta Italiaan

oli lisääntynyt eksponentiaalisesti vuodesta 1986 lähtien. Calcestruzzin osuus italialaisen sementin kysynnästä oli näet vain 5 prosenttia, ja kreikkalaista sementtiä oli siten helposti voitu toimittaa muille ostajille. Italcementin mukaan Calcestruzzi kykeni hankkimaan tavaraa muualta kattaakseen merkittävän osan (20 prosenttia) tarpeistaan. Näin ollen sopimuksen tarkoituksena ei ollut ollut vaikeuttaa tuontia Kreikasta Italiaan, vaan sillä oli pyritty estämään se, että tuonti tapahtuisi Calcestruzzin ja Titanin välillä tehdyn tietynpituisen sopimuksen perusteella. Sopimusten tekeminen Calcestruzzin kanssa merkitsi siten sementtipäätöksen 4 artiklan 3 kohdan b alakohdassa tarkoitetun kielletyn toimenpiteen loppumista eikä sen alkamista.

— Ne bis in idem -periaatetta koskeva peruste

316 Sekä Buzzi Unicem että Italcementi väittävät, että niiden Calcestruzzin kanssa tekemistä yleissopimuksista sekä kyseisten kolmen italialaisen sementintuottajien keskenään tekemistä sopimuksista määrätty seuraamus on ristiriidassa valtionsisäistä tilannetta koskeneista väitteistä luopumisesta tehdyn päätöksen kanssa ja Italian kilpailuviranomaisten tekemän päätöksen vastainen. Se, että näitä yleissopimuksia ja sopimuksia koskevat väitteet on otettu sementtipäätöksen 4 artiklan 3 kohtaan, on aiheuttanut sen, että ne on asetettu kahteen kertaan vastuuseen samasta menettelytavasta yhteisön tasolla ja kansallisella tasolla ne bis in idem -periaatteen vastaisesti.

317 Buzzi Unicem väittää, että valtionsisäistä tilannetta koskevista väitteistä luopumista koskenut päätös oli selvä indisio siitä, että italialaisten sementintuottajien välillä mahdollisesti tehdyt kansalliset sopimukset eivät kuuluneet ETF:n ja Cembureau-sopimuksen piiriin. Komissio piti kyseisiä sopimuksia kuitenkin osoituksena näiden sementintuottajien sekaantumisesta Cembureau-sopimukseen sen estämiseksi, että Calcestruzzi mahdollisesti toisi sementtiä Kreikasta.

318 Buzzi Unicem katsoo, että syyt, joilla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on perustellut valituksenalaisen tuomion 3386 kohdassa sitä, että kansallisia menettelytapoja on tutkittu kahteen kertaan, eivät ole vakuuttavia vaan päinvastoin monimutkaisia ja harhaanjohtavia. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on näet virheellisesti nojautunut siihen, että kummallakin oikeudenkäynnillä, kansallisella ja yhteisön tasolla käytävällä, on eri tavoite, todetessaan ensinnäkin, että Italian kilpailuviranomaisen tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää Calcestruzzin ja italialaistuottajien kanssa tehtyjen toimitussopimusten laillisuus, ja toiseksi, että komission ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tekemä selvitys koski näiden samojen tuottajien välillä tehtyä sopimusta, johon kyseiset toimitussopimukset perustuivat ja jonka tarkoituksena oli estää Calcestruzzia tuomasta sementtiä Kreikasta. Todellisuudessa erityisesti valituksenalaisen tuomion 3356 ja 3396 kohdasta ilmenee, että viimeksi mainittu selvitys koski myös mainittuja toimitussopimuksia.

319 Italcementi esittää samanlaisia perusteluja. Se väittää, että Calcestruzzin kanssa tehdyillä toimitussopimuksilla säänneltiin niiden sisällön perusteella yksinomaan kansallisia myyntisuhteita, joiden kilpailunvastaisista osatekijöistä oli jo määrätty seuraamus kansallisella tasolla Italian kilpailuviranomaisten päätöksellä maaliskuussa 1996. Niiden täytäntöönpano ei liittynyt millään tavoin ETF:ään eikä Cembureau-sopimukseen.

— Väitetty todisteiden ottaminen vääristyneellä tavalla huomioon

320 Buzzi Unicem katsoo ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen ottaneen vääristyneellä tavalla huomioon 17.6. ja 4.9.1987 pidetyistä kokouksista laadittujen pöytäkirjojen merkityksen sekä esittäneen valituksenalaisen tuomion 2683 kohdassa riittämättömiä ja ristiriitaisia perusteluja päätellessään Unicemin osallistuneen yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin. Se väittää, että suorat asiakirjatodisteet eivät ole sellainen kiistaton näyttö, jona ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on niitä pitänyt.

— Sementtipäätöksen 4 artiklan 3 kohdan b alakohdassa tarkoitetun kilpailusääntöjen rikkomisen kesto

321 Italcementi ja Buzzi Unicem kiistävät ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen sen arvioinnin oikeellisuuden, joka koskee Cembureau-sopimuksella toteutetun kilpailusääntöjen rikkomisen kestoa. Valituksenalaisessa tuomiossa muutetaan kyseisen kilpailusääntöjen rikkomisen päättymishetkeä ja päädytään siihen, että 19.5.1989 ja 3.4.1992 välisenä aikana ainoita Cembureau-sopimukseen osallistuneita yrityksiä olivat italialaiset sementintuottajat.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

322 Aalborgin perusteluissa, jotka koskevat sen osallistumista ETF:ään, toistetaan osittain sen versio 9.9.1986 pidetyn kokouksen tapahtumista. Nämä perustelut, joilla pyritään osoittamaan kyseisen kokouksen tavoitteiden laillisuus, on kuitenkin jo hylätty valituksenalaisen tuomion 2600, 2656 ja 2891 kohdassa, koska niitä ei ole pidetty vakuuttavina. Aalborg ei voi kyseenalaistaa näitä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tekemiä tosiseikkoja koskevia arviointeja.

323 On kiistatonta, että Aalborgin edustaja Larsen oli läsnä 9.9.1986 pidetyssä kokouksessa, jossa ETF:n tavoite ja siihen liittyneet ennalta ehkäisevät ja suostuttelutoimenpiteet sen estämiseksi, että sementtiä tuotaisiin halpaan hintaan Euroopan markkinoille, esiteltiin heti aluksi. Koska Aalborg ei ole osoittanut, että se olisi sanoutunut irti ETF:ää koskeneista keskusteluista, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin saattoi perustellusti vahvistaa komission päätelmät, joiden mukaan Aalborg oli olemalla varauksetta läsnä 9.9.1986 pidetyssä kokouksessa,

jonka aikana ETF:n tavoite esitettiin, osallistunut yhteisymmärrykseen, joka oli johtanut ETF:n perustamiseen. Se ei ole siten tehnyt virhettä hylätessään Aalborgin passiivista roolia kyseisessä kokouksessa samoin kuin sitä, että se ei ole osallistunut myöhempiin kokouksiin ja esitettyjen aloitteiden täytäntöönpanotoimiin, koskeneet väitteet asiaankuulumattomina (valituksenalaisen tuomion 2891 kohta).

324 ETF:n perustamista koskevista Buzzi Unicemin perusteluista on todettava, että yhteisöjen tuomioistuin on jo hylännyt valitusperusteet, joiden mukaan Unicemin ETF:ään osallistumisen osalta on tehty virheitä, selvästi perusteettomina (ks. em. asiassa Buzzi Unicem v. komissio annetun määräyksen 133–165 kohta).

325 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut valituksenalaisen tuomion 2537, 2538 ja 3701 kohdassa ETF:n perustamisen luonnehtimisesta yhdeksi sopimukseksi, että sen perustamisella pyrittiin tutkimaan ennalta ehkäiseviä ja suostuttelutoimenpiteitä, joilla voitaisiin estää erityisesti Kreikasta peräisin oleva tuonti Länsi-Eurooppaan. ETF:ään liittyi siten sama kilpailunvastainen taloudellinen päämäärä kuin sementtipäätöksen 4 artiklassa tarkoitettuihin muihin sopimuksiin ja menettelytapoihin. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut, että tätä tavoitteen yhteneväisyyttä vahvisti se, että kyseisistä kielletyistä toimenpiteistä oli sovittu tai niitä oli ainakin käsitelty useissa ETF:n kokouksissa tai ETF:ään liittyvissä kokouksissa, joita pidettiin 28.5.1986 ja toukokuun lopun 1987 välisenä aikana (valituksenalaisen tuomion 3705 kohta).

326 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut Cembureau-sopimuksen täytäntöönpanosta ETF:n piirissä valituksenalaisen tuomion 2560 ja 3701 kohdassa, että sillä oli laajempi tavoite kuin Kreikasta peräisin olleen halpatuonnin estäminen eli se, että estettäisiin kaikki sementin halpatuonti, joka saattaisi aiheuttaa häiriöitä Euroopan markkinoilla.

327 Kilpailusääntöjen rikkomisen keston osalta valituksenalaisen tuomion 2795 kohdasta ilmenee, että ETF:n kohtalosta keskusteltiin viimeistä kertaa toukokuun lopussa 1987 Luxemburgissa pidetyssä kokouksessa. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on perustellut valituksenalaisen tuomion 3309 kohdassa selvästi syyn siihen, miksi päivämäärä 15.3.1987 katsottiin päivämääräksi, jona puolustautumistoimenpiteisiin liittynyt kilpailusääntöjen rikkominen päättyi. Päivämäärä liittyi 17.3.1987 pidettyyn kokoukseen, jossa viitattiin viimeistä kertaa italialaisten sementintuottajien ja Ferruzzi-konsernin välisiin neuvotteluihin.

328 Pitää paikkansa, että komissio ei ole osoittanut Aalborgin osallistuneen näihin kokouksiin. Yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä on kuitenkin todettu, että sillä, että yritys ei ole osallistunut kaikkiin yhteistoimintajärjestelyn osatekijöihin tai että sen osuus on ollut vähäinen niissä osatekijöissä, joihin se on osallistunut, ei ole merkitystä osoitettaessa kilpailusääntöjen rikkomisen olemassaoloa (ks. vastaavasti em. asiassa komissio v. Anic Partecipazioni annetun tuomion 90 kohta). Kun on osoitettu, että yritys tiesi muiden osallistujien sääntöjenvastaisista menettelytavoista tai kykeni kohtuudella ennustamaan ne ja että se oli valmis hyväksymään riskin, myös sitä pidetään koko siltä ajalta, jona se on osallistunut kilpailusääntöjen rikkomiseen, vastuullisena menettelytavoista, joita muut yritykset ovat panneet täytäntöön saman kilpailusääntöjen rikkomisen yhteydessä (ks. em. asiassa Anic Partecipazioni annetun tuomion 83 kohta). Aalborg ei ole esittänyt mitään ratkaisevaa seikkaa, joka osoittaisi, että se olisi vetäytynyt tukemasta ETF:ää tai puolustautumistoimenpiteitä ennen viimeisiä niihin liittyneitä keskusteluja.

329 Aalborgin vastuusta Italian markkinoita koskeneiden puolustautumistoimenpiteiden osalta on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 3200–3202 kohdassa selvittänyt yksityiskohtaisesti, että Aalborg oli osallistunut 9.9.1986 pidettyyn kokoukseen, jonka aikana oli tutkittu Ferruzzin sementintuontiin Kreikasta liittynyttä tilannetta ja kirjattu muistiin, että italialaisten sementintuottajien ja Ferruzzin edustajat saattaisivat päästä tuloksiin. Kuten valituksenalaisen tuomion 3196 kohdasta ilmenee, Aalborg ei ole missään vaiheessa kiistänyt näiden seikkojen paikkansapitävyyttä.

330 Kuten valituksenalaisen tuomion 3203 kohdasta ilmenee, Aalborg ei ole myöskään osoittanut, että se olisi kokouksen aikana ilmaissut avoimesti paheksuntansa kyseisten lainvastaisten menettelytapojen osalta tai ilmoittanut muille osanottajille, että se aikoi osallistua kyseiseen kokoukseen eri tarkoituksessa kuin ne.

331 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt virhettä päätellessään samassa kohdassa, että komissio saattoi perustellusti katsoa muun muassa Aalborgin hyväksyneen kyseiset menettelytavat tai ainakin antaneen tämän vaikutelman muille osallistujille solidaarisessa hengessä tilanteessa, jossa Kreikan sementintuottajat olivat päättäneet viedä ylituotantoaan Länsi-Euroopan markkinoille, koska kyseistä päätöstä oli pidetty vakavana uhkana kyseisten markkinoiden vakaudelle kokonaisuutena katsoen.

332 Perusteluista, joihin Cementir on vedonnut ja joilla pyritään kyseenalaistamaan arvioinnit, joita ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on esittänyt todisteista, on todettava, että kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut valituksenalaisen tuomion 2768 kohdassa, on kiistatonta, että kyseinen yritys ei osallistunut ETF:n kokouksiin. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kuitenkin todennut, että sementtipäätökseen sisältyi useita indisioita siitä, että Cementir pyrki omalla käyttäytymisellään edistämään ETF:n osallistujien yhdessä tavoittelemia yhteisiä päämääriä (valituksenalaisen tuomion 3153–3155 ja 3284–3287 kohta).

333 Cementirin perusteluihin ei sisälly mitään vakavasti otettavaa seikkaa, joka osoittaisi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi ottanut nämä todisteet vääristyneellä tavalla huomioon. Sillä, että Cementir ei ole osallistunut ETF:n kokouksiin, on vähäisempi merkitys, koska kyseisiin kokouksiin liittyvistä asiakirjoista ilmenee selvästi, että se oli omalla käyttäytymisellään edistänyt osallistujien yhdessä tavoittelemia yhteisiä päämääriä. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 3288 kohdassa esittämän arvioinnin mukaan tämä asiakirjakokonaisuus osoittaa tältä osin, että Cementir oli yksi niistä italialaisista sementintuottajista, jotka olivat ottaneet yhteyttä Ferruzzi-konserniin saadakseen aikaan sen, että Calcestruzzi keskeyttäisi Titanin kanssa tekemänsä toimitussopimuksen täytäntöönpanon.

334 Lisäksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 3155 kohdassa tekemistä tosiseikkoja koskevista toteamuksista ilmenee, että italialaiset sementintuottajat pyysivät Italcementin edustamina "eurooppalaisia kumppaneitaan ilmoittamaan asiasta ETY:ssä toimivalle edustajalleen, jotta nämä eivät vastustaisi pyyntöä", joka koski sitä, että sovellettaisiin Italian lakia, jonka mukaan otettaisiin käyttöön etukäteisilmoitus kaiken sementintuonnin yhteydessä. Näillä sementintuottajilla, Cementir mukaan lukien, oli siten tieto muiden yritysten kilpailunvastaisten tavoitteiden toteuttamiseksi suunnittelemista tai toteuttamista aineellisista menettelytavoista.

335 Myöskään sillä, että kaupalliset syyt ovat ehkä saaneet Cementirin osallistumaan kilpailunvastaiseen yhteistoimintajärjestelyyn, ei ole merkitystä, koska sillä on ollut kilpailua rajoittava vaikutus. Koska sen osallistuminen yhteistoimintajärjestelyyn on näytetty toteen, ei ole tarpeen tutkia, oliko sillä intressi osallistua siihen.

336 Calcestruzzin kanssa tehtyjen sopimusten luonnehdinnan osalta on todettava, että koska Cementir on tukenut Calcestruzziin liittyviä toimenpiteitä ja yleissopimuksia Kreikasta peräisin olevan tuonnin käsittelemiseksi, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päätelmää, jonka mukaan Cementir oli tietoinen siitä, että se osallistui yleiseen markkinoiden jakamista koskeneeseen yhteistoimintajärjestelyyn, ei voida pitää mielivaltaisena tai virheellisenä.

337 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt virhettä päätellessään valituksenalaisen tuomion 3289 kohdassa, että komissio oli menetellyt perustellusti todetessaan sementtipäätöksen 4 artiklan 3 kohdan a alakohdassa, että Cementirin osallistumisella yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin pyrittiin poistamaan Calcestruzzi kreikkalaistuottajien ja erityisesti Titanin asiakkaiden joukosta.

338 Ne bis in idem -periaatteen noudattamisen osalta on muistutettava siitä, että kyseisen periaatteen noudattaminen edellyttää kolmen edellytyksen täyttymistä: tosiseikkojen, sääntöjen rikkojan ja suojellun oikeudellisen intressin on oltava samat. Tämän periaatteen mukaan seuraamusten määrääminen samalle henkilölle useamman kuin yhden kerran samasta lainvastaisesta käyttäytymisestä saman oikeushyvän suojelemiseksi on siten kiellettyä.

339 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut ainoastaan, että yhtäältä toimitussopimusten ja Calcestruzzin ja kolmen italialaisen sementintuottajan allekirjoittamien yhteistyösopimusten ja toisaalta näiden sementintuottajien keskenään tekemän sopimuksen sen osan, jonka tarkoituksena oli estää Calcestruzzin harjoittama Kreikasta peräisin olevan sementin tuonti, kohde ei ollut sama. Osallistuminen Cembureau-sopimukseen, jonka tarkoituksena oli kansallisten markkinoiden rauhoittaminen, merkitsee kilpailusääntöjen rikkomista, josta on määrätty seuraamus sementtipäätöksessä, ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut, että sen kohde oli eri kuin sen kilpailusääntöjen rikkomisen, josta Italian kilpailuviranomaiset olivat tehneet päätöksen ja joka koski Calcestruzzin ja kyseisten sementintuottajien välisiä toimitussopimuksia ja yhteistyösopimuksia.

340 Koska tosiseikat eivät ole samat, ne bis in idem -periaatetta ei ole loukattu.

341 Buzzi Unicemin perustelusta, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi ottanut 17.6. ja 4.9.1987 pidettyjen kokousten pöytäkirjojen merkityksen vääristyneellä tavalla huomioon, on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole vääristänyt todisteita eikä esittänyt ristiriitaisia perusteluja. Buzzi Unicem on tyytynyt ilmaisemaan erimielisyytensä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiaankuuluvista asiakirjoista esittämästä arvioinnista ja toistanut tosiseikoista oman versionsa, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo hylännyt.

342 Kilpailusääntöjen rikkomisen kesto vahvistettiin italialaisten sementintuottajien ja Calcestruzzin välillä tehtyjen toimitussopimusten ja yhteistyösopimusten keston

perusteella. Se, että nämä sementintuottajat ovat noudattaneet Cembureau-sopimusta 3.4.1992 saakka, kun toiset sementintuottajat olivat lakanneet noudattamasta sitä, osoittaa, että ne ovat pitäneet sopimuksen voimassa pidempään kuin kyseiset tuottajat. Yhdenmukaistettua menettelytapaa, jolla pyrittiin poistamaan Calcestruzzi kreikkalaistuottajien ja erityisesti Titanin asiakkaiden joukosta, jatkettiin ETF:n piirissä tältä osin viimeiseen kokoukseen saakka (ks. valituksenalaisen tuomion 3301–3310 kohta).

343 Näin ollen valitusperusteet, jotka koskevat väitettyjä oikeudellisia virheitä, perustelujen puutteellisuutta, todisteiden ottamista vääristyneellä tavalla huomioon ja puolustautumisoikeuksien loukkaamista siltä osin kuin kyseessä ovat ETF:n piirissä toteutetut toimenpiteet sekä sopimukset ja menettelytavat, joilla pyrittiin puolustamaan Italian markkinoita, on hylättävä tutkittavaksi ottamisen edellytysten puuttumisen vuoksi ja/tai perusteettomina.

C *Vastuun kohdistaminen*

344 Valituksenalaisesta tuomiosta ilmenee, että Aalborg perustettiin 26.6.1990 ja että se otti taannehtivasti 1.1.1990 lähtien haltuunsa Aktieselskabet Aalborg Portland-Cement Fabrik -yhtiön sementtituotannon. Tästä yhtiöstä on tullut holding-yhtiö, jolla on Blue Circlen tavoin hallussaan 50 prosenttia Aalborgin osakkeista.

Asianosaisten lausumat

345 Aalborg vetoaa siihen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on menetellyt virheellisesti vahvistaessaan valituksenalaisessa tuomiossa komission päätöksen kohdistaa tähän yhtiöön vastuu Aktieselskabet Aalborg Portland-Cement Fabrikin toteuttamista kilpailusääntöjen rikkomisista.

346 Aalborg päättelee, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin näyttää valituksenalaisen tuomion 1336 kohdassa perustaneen kyseisen yhtiön vastuun siihen näkemykseen, että tämän tuomion 344 kohdassa tarkoitetut tosiseikat merkitsivät uudelleenjärjestelyjä saman oikeushenkilön sisällä. Se väittää todenneensa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen istunnoissa, että ei pitänyt paikkaansa, että sen perustaminen olisi liittynyt sen konsernin uudelleenjärjestelyihin, johon se kuului. Toinen oikeushenkilö, Blue Circle, oli näet hankkinut omistukseensa puolet toiminnasta, jota Aktieselskabet Aalborg Portland-Cement Fabrik oli aikaisemmin harjoittanut.

347 Aalborg vetoaa siihen, että vastuun siirtymistä koskeva yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytäntö (em. asioissa Suiker Unie ym. v. komissio, CRAM ja Rheinzink v. komissio sekä komissio v. Anic Partecipazioni annetut tuomiot) koskee ainoastaan niitä tapauksia, joissa vastuussa oleva yritys on lakannut olemasta ja toinen yritys on ottanut haltuunsa kaikki sen aineelliset ja ihmisresurssit. Yhteisöjen tuomioistuin on siinä todennut, että niin sanottu taloudellisen jatkuvuuden peruste voi päteä ainoastaan siinä tapauksessa, että yrityksen hallinnoimisesta vastaava oikeushenkilö on oikeudellisesti lakannut olemasta sen jälkeen kun se on rikkonut kilpailuoikeutta.

348 Tässä tapauksessa oikeushenkilö, joka on vastuussa sementtipäätöksissä todetuista kilpailusääntöjen rikkomisista, eli Aktieselskabet Aalborg Portland-Cement Fabrik, ei ole lakannut olemasta, mitä myöskään komissio ei näytä kiistäneen. Näin ollen tätä vastuuta ei Aalborgin mukaan voida vierittää sille, kuten kyseisessä päätöksessä ja valituksenalaisessa tuomiossa on tehty.

349 Aalborg väittää lisäksi, että kilpailusääntöjen rikkomisesta vastuussa olevaa oikeushenkilöä koskevien perustelujen puuttumisen on johdettava valituksenalaisen tuomion kumoamiseen. Se, että se ei ole tuonut hallinnollisessa menettelyssä erityisesti esiin mahdollista epäselvyyttä vastuussa olevan oikeushenkilön osalta,

ei voi johtaa siihen, että komission ei tarvitsisi yksilöidä täsmällisesti vastuussa olevaa henkilöä ja perustella valintaansa.

350 Aalborg täsmentää tältä osin, että sillä ei ollut erityistä syytä korjata sitä nimeä, jonka komissio oli merkinnyt väitetiedoksiannon adressaatiksi, koska väitetiedoksianto oli perustunut eri näkemykseen eli yhteistoimintajärjestelyyn, jonka väitettiin edelleen olevan olemassa.

351 Koska tätä näkemystä on kuitenkin muutettu sementtipäätöksessä, päätöksen adressaatin henkilöllisyyttä koskevasta kysymyksestä on tullut olennaisen tärkeä. Aalborgin ei olisi voitu katsoa olevan vastuussa kartellin toiminnasta aikaisempana ajanjaksona, johon sementtipäätös, toisin kuin väitetiedoksianto, liittää tämän kilpailusääntöjen rikkomisen. Koska Aalborgia ei ollut vielä perustettu riidanalaisten kokousten aikana, sen edustajat ovat kiistatta olleet poissa kokouksista, joita on pidetty olennaisina sementtipäätöksessä todetun yhteistoimintajärjestelyn kannalta.

352 Komissio katsoo, että taloudellinen kokonaisuus on sama, kun kaikki sementin valmistamiseen käytetyt tuotannontekijät siirretään yritykseltä toiselle, joka jatkaa tätä teollista toimintaa. Se vetoaa siihen, että uuden yrityksen antama pääomapanos ei muuta millään tavoin sitä, että tuotannon kannalta kyseessä on edelleen sama taloudellinen kokonaisuus.

353 Komission mielestä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt menettelyvirhettä, kun se on ottanut huomioon sen, että Aalborg on myöntänyt istunnoissa, että se ei ollut väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa kiistänyt sitä, että sen voitaisiin katsoa olevan vastuussa Aktieselskabet Aalborg Portland-Cement Fabrikin toimenpiteistä.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

354 Tutkittaessa Aalborgin tekemää valitusta yhteisöjen tuomioistuimen on tutkittava, onko ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tehnyt virheen katsoessaan, että komissiolla oli oikeus toteuttaa toimenpiteitä kyseistä yhtiötä kohtaan ja katsoa sen olevan vastuussa Aktieselskabet Aalborg Portland-Cement Fabrikin ennen Aalborgin perustamista toteuttamista kilpailunvastaisista menettelytavoista.

355 Erityisesti on ratkaistava, merkitseekö se, että Aktieselskabet Aalborg Portland-Cement Fabrik on edelleen olemassa, väistämättä sitä, että komissiolla ei ole miltään osin mahdollisuutta toteuttaa toimenpiteitä Aalborgia vastaan pitäen sitä taloudellisesta ja organisatorisesta näkökulmasta kilpailusääntöjen rikkojana.

356 On kiistatonta, että Aktieselskabet Aalborg Portland-Cement Fabrikin taloudelliset toiminnot sementtialalla siirrettiin Aalborgille vuonna 1990.

357 Kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on päätellyt valituksenalaisen tuomion 1335 kohdassa, että Aalborg ja Aktieselskabet Aalborg Portland-Cement Fabrik muodostavat perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamisen kannalta saman taloudellisen kokonaisuuden, tämä toteamus on ymmärrettävä siten, että Aalborgin vuodesta 1990 hallinnoima yritys on sama kuin Aktieselskabet Aalborg Portland-Cement Fabrikin aikaisemmin hallinnoima yritys (ks. tältä osin tämän tuomion 59 kohta).

358 Se, että Aktieselskabet Aalborg Portland-Cement Fabrik on edelleen olemassa oikeushenkilönä, ei heikennä tätä päätelmää, eikä se siten sellaisenaan ole peruste kumota sementtipäätöstä Aalborgia koskevilta osin.

359 Tältä osin pitää paikkansa, että yhteisöjen tuomioistuin on katsonut edellä mainitussa asiassa komissio vastaan Anic Partecipazioni annetussa tuomiossa (145 kohta), että taloudellinen jatkuvuus voi olla olemassa ainoastaan siinä tapauksessa, että yrityksen toiminnasta vastuussa oleva oikeushenkilö on oikeudellisesti lakannut olemasta kilpailusääntöjen rikkomisen jälkeen. Kyseinen asia koski kuitenkin tilannetta, jossa oli kaksi olemassa olevaa toimivaa yritystä, joista yksi oli vain luovuttanut osan toiminnoistaan toiselle yritykselle, eikä niiden välillä ollut rakenteellista yhteyttä. Kuten tämän tuomion 344 kohdasta ilmenee, tilanne ei ole tällainen nyt käsiteltävässä asiassa.

360 Perustelujen väitetystä puuttumisesta on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on perustellusti voinut todeta valituksenalaisen tuomion 1336 kohdassa, että koska Aalborg ei ollut väittänyt komissiolle, että sen ei voitaisi katsoa olevan vastuussa Aktieselskabet Aalborg Portland-Cement Fabrikin toimenpiteistä, komissio ei ollut velvollinen selittämään sementtipäätöksessä tarkemmin syitä, joiden vuoksi se katsoi Aalborgin olevan niistä vastuussa.

361 Tämä valitusperuste on siten hylättävä perusteettomana.

D *Sakot*

1. Sakkojen määrittäminen sementtipäätöksessä

362 Sementtipäätöksessä on eroteltu kaksi yritysten ja yhteenliittymien luokkaa tai ryhmää, eli ensinnäkin ne, jotka ovat osallistuneet Cembureau-sopimukseen, ja toiseksi ne, joiden osallistuminen on ollut vähemmän ratkaisevaa ja vakavaa. Komissio on pitänyt sementtipäätöksen 2–4 artiklassa kuvattuja menettelytapoja vakavampina kuin kyseisen päätöksen 5 ja 6 artiklassa kuvattuja, sillä jälkimmäiset vaikuttivat epäsuoremmin kotimarkkinoiden eristämiseen.

363 Ensimmäiseen luokkaan kuuluville yrityksille ja yhteenliittymille, jotka kaikki ovat pyrkineet takaamaan kotimarkkinoiden rauhoittamisen samalla intensiteetillä ja jotka kaikki ovat vaikuttaneet suoraan näiden markkinoiden eristämiseen, on määrätty sakko, jonka suuruus vastasi 4 prosenttia liikevaihdosta, jonka kukin niistä oli tehnyt tavallisen sementin markkinoilla vuoden 1992 aikana. Toiseen luokkaan kuuluville yrityksille määrätyn sakon suuruus oli 2,8 prosenttia samasta parametristä.

364 Kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja keston mukaan määrättyjen sakkojen suhteellisuuden arviointi kuuluu ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle asetuksen N:o 17 17 artiklan nojalla annetun täyden harkintavallan mukaiseen valvontaan. Tätä valvontaa harjoittaessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on osittain hyväksynyt ensimmäisen oikeusasteen kantajien vaatimukset. Sakkojen määriä vahvistaessaan komissio oli näet katsonut, että kyseiset yritykset olivat osallistuneet yhteistoimintajärjestelyyn 122 kuukauden ajan, kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen oikeudenkäynnissä voitiin todeta, että niiden osallistumisen todellinen kesto oli lyhyempi. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on siten alentanut sakkoja samassa suhteessa.

365 Nyt käsiteltävien valitusten yhteydessä yhteisöjen tuomioistuimen arviointi rajoittuu ainoastaan siihen, onko ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin komission sakkojen vahvistamiseksi käyttämät perusteet vahvistaessaan ja niiden soveltamista valvoessaan tai jopa tätä soveltamista korjatessaan tehnyt ilmeisen virheen tai loukannut sakkojen asettamista säänteleviä suhteellisuusperiaatetta ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta.

366 Nyt käsiteltävien valitusten yhteydessä esitetyt perusteet ryhmitellään tässä tuomiossa yhteen niitä perusteita lukuun ottamatta, jotka koskevat vain yhtä valittajista.

2. Perusteet, jotka koskevat sakkojen vahvistamisperusteita sekä yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta

Asianosaisten lausumat

367 Kaikki nyt käsiteltävien asioiden valittajat ovat esittäneet perusteita, jotka koskevat niille sementtipäätöksessä asetettujen ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen sittemmin alentamien sakkojen kumoamista tai alentamista. Ne koskevat muun muassa komission sakkoja asettaessaan käyttämiä perusteita sekä sitä, että komissio olisi loukannut suhteellisuusperiaatetta ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta sakkoja laskiessaan, kun se on määrännyt hyvin ankaria seuraamuksia ottamatta huomioon kunkin yrityksen osallistumisen astetta. Ne arvostelevat myös sitä, että seuraamusta ei ole alennettu enempää sen jälkeen kun useat todetut kilpailusääntöjen rikkomiset kumottiin ja muiden kilpailusääntöjen rikkomisten kestoa lyhennettiin, joten yrityksille, joiden osuus oli ollut vähemmän ratkaiseva ja vakava, oli määrätty sama seuraamus.

368 Aalborg ja Cementir katsovat erityisesti, että yhdenvertaisen kohtelun periaatetta on loukattu siltä osin kuin eräät muut yritykset, jotka on niiden tavoin luokiteltu niiden yritysten alaryhmään, joiden vastuu oli suurin, olivat osallistuneet intensiivisemmin yhteistoimintajärjestelyyn. Buzzi Unicem katsoo niin ikään, että siihen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kumonnut tietyt sementtipäätöksen osat sillä perusteella, että Unicemin osallistumista niissä kuvattuihin menettelytapoihin ei ollut näytetty toteen, on liityttävä sakon alentaminen.

369 Komission mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen näkemys on välitöntä seurausta siitä, että se on hylännyt perustelun, jonka mukaan sakkojen pitäisi olla oikeassa suhteessa kunkin yrityksen toteuttamiin Cembureau-sopimuksen täytäntöönpanotoimenpiteisiin. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on siten vahvistanut komission sementtipäätöksen 65 perustelukappaleessa

esittämän arvioinnin, jonka mukaan oli määrättävä seuraamus kokonaisvaltaisesta osallistumisesta kyseisen sopimuksen täytäntöönpanoon. Se, että on päätetty olla alentamatta sakon määrää sillä perusteella, että kyseisen päätöksen 3 ja 4 artiklan tietyt osat oli kumottu, on tämän arvioinnin mukainen, koska sakko perustui tavallisen sementin markkinoiden osalta saman päätöksen 1 artiklaan. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on joka tapauksessa asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan mukaisesti määrittänyt seuraamuksen kunkin yrityksen toiminnan vakavuuden ja keston sekä sen mukaan, mikä osuus kullakin niistä on ollut yhteistoimintajärjestelyssä.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

370 Siltä osin kuin sakkojen vahvistamisen perusteita ja nyt käsiteltävien asioiden valittajien osallistumisen vakavuutta koskevat valitusperusteet liittyvät tosiseikkoihin tai niissä ainoastaan toistetaan ensimmäisessä oikeusasteessa jo esitettyjä perusteluja, joihin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on vastannut valituksenalaisen tuomion 4964–4969 kohdassa, ne on jätettävä tutkimatta.

371 Väitteestä, jonka mukaan valituksenalaista tuomiota olisi perusteltu riittämättömästi sakkojen vahvistamisperusteiden osalta, on todettava, että vaikka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ehkä olekaan vastannut nimenomaisesti johonkin yksittäiseen perusteluun yhdessä yhdistetyssä tuomiossa, valituksenalaiseen tuomioon sisältyvät riittävät perustelut. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on näet vahvistanut komission ratkaisun arvioida yritysten kokonaisvastuuta ja määrätä seuraamus Cembureau-sopimuksen muodostamasta kilpailusääntöjen rikkomisesta pikemminkin kuin kyseisen kilpailusääntöjen rikkomisen muodostavista yksittäisistä osatekijöistä. Se on todennut, että tietyn yrityksen toteuttamien yksittäisten kilpailusääntöjen rikkomisten lukumäärä ei ollut merkityksellinen peruste arvioitaessa sen vastuuta kyseisestä sopimuksesta. Se on niin ikään vahvistanut komission arvioinnin, jonka mukaan välittömät kotimarkkinoiden suojelutoimenpiteet olivat vakavampia kuin toimenpiteet, joilla tuotannon ylijäämiä kanavoitiin yhteisön ulkopuolisiin maihin (valituksenalaisen tuomion 4965, 4966–4968 ja 4975 kohta).

372 Perusteluvelvollisuus ei myöskään velvoita ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta esittämään selvitystä, jossa seurattaisiin tyhjentävästi ja kohta kohdalta kaikkia riidan asianosaisten esittämiä päätelmiä. Perustelut voivat siten olla implisiittisiä, kunhan asianosaiset saavat niiden avulla selville syyt, joiden vuoksi kyseiset toimenpiteet on toteutettu, ja toimivaltaisella tuomioistuimella on käytettävissään riittävät tiedot, jotta se kykenee harjoittamaan laillisuusvalvontaansa (ks. vastaavasti asia C-120/99, Italia v. neuvosto, tuomio 25.10.2001, Kok. 2001, s. I-7997, 28 kohta).

373 Sakon vahvistamista koskevien perusteiden ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen osalta on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on vahvistanut komission soveltamat perusteet. Se on todennut, että komissio oli menetellyt perustellusti päättäessään määrätä seuraamuksen Cembureau-sopimukseen osallistumisesta sellaisenaan, riippumatta kunkin yrityksen yksittäisistä menettelytavoista ja täytäntöönpanotoimenpiteiden lukumäärästä. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on samoin katsonut, että komission tekemä erottelu välittömiin osallistujiin (ensimmäinen luokka) ja välillisiin osallistujiin (toinen luokka) oli perusteltu ja että komissiolla ei siten ollut velvollisuutta arvioida kunkin erityistä asemaa todetuissa sääntöjenvastaisissa teoissa. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on niin ikään katsonut, että tietyn yrityksen Cembureau-sopimuksen yhteydessä toteuttamien erityisten kilpailusääntöjen rikkomisten lukumäärä ei ollut tässä tapauksessa merkityksellinen peruste arvioitaessa sen vastuun astetta.

374 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen käyttämät perusteet eli jatkuva kuuluminen Cembureau-sopimukseen osallistumalla yhteen tai useampaan kyseisen sopimuksen täytäntöönpanotoimenpiteeseen tai tekemällä yhteistyötä niiden yhteydessä ja menettelytapojen vaikutus kilpailuun ja kotimarkkinoiden eristämiseen ovat sakkojen määräämistä sääntelevien, tämän tuomion 89–92 kohdassa esitettyjen periaatteiden mukaisia.

375 Näin ollen valitusperusteet, jotka koskevat sakkojen vahvistamisen perusteita sekä yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta, on hylättävä tutkittavaksi ottamisen edellytysten puuttumisen vuoksi ja/tai perusteettomina.

3. Cementirin kuudennen valitusperusteen osa, joka koskee liikevaihdon laskemista

Cementirin lausumat

376 Cementir vetoaa laskuvirheeseen, joka komissiolle on sattunut liikevaihtoa laskettaessa, kun sementin kuljetushinta tai niiden säkkien hinta, joissa se toimitetaan, on otettu mukaan myyntihintaan. Koska muiden sementtipäätöksen kohteina olleiden yritysten liikevaihtoon ei sisälly näitä kulutekijöitä, sitä on kohdeltu epäyhdenvertaisesti.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

377 Cementirin kuudennen valitusperusteen tämä osa on jätettävä tutkimatta, koska kyseinen yritys tyytyy toistamaan perustelut, jotka se oli jo esittänyt ensimmäisessä oikeusasteessa ja joihin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on vastannut valituksenalaisen tuomion 5030–5032 kohdassa. Tämän valitusperusteen osasta, joka koskee yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, on riittävää todeta, että Cementir ei ole esittänyt mitään sellaista seikkaa, joka voisi osoittaa, että valituksenalaisessa tuomiossa on loukattu kyseistä periaatetta sen osalta.

378 Näin ollen liikevaihdon laskemista koskeva Cementirin kuudennen valitusperusteen osa on hylättävä osittain tutkittavaksi ottamisen edellytysten puuttumisen vuoksi ja osittain perusteettomana.

4. Ciments français'n toinen valitusperuste, joka koskee sen belgialaista tytäryhtiötä

Asianosaisten lausumat

379 Laskiessaan Ciments français'lle määräämiään sakkoja komissio on sisällyttänyt laskelmaan kyseisen yhtiön espanjalaisen, kreikkalaisen ja belgialaisen tytäryhtiön liikevaihdot. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on pysyttänyt omassa laskelmassaan belgialaisen tytäryhtiön liikevaihdon sillä perusteella, että Ciments français ei ollut kiistänyt sitä, että tämä oli sen määräysvallassa silloin kun kilpailusääntöjen rikkomiset tapahtuivat. Ciments français katsoo, että valituksenalaiseen tuomioon sisältyy tältä osin ilmeinen arviointivirhe, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiakirja-aineistosta ilmenee, että se oli saanut määräysvallan Compagnie des ciments belges SA:ssa (jäljempänä CCB) lokakuusta 1990 alkaen. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointiin sisältyy myös oikeudellinen virhe siltä osin kuin sillä loukataan syrjintäkiellon periaatetta, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kyseisen arvioinnin perusteella kohdellut samassa tilanteessa olleita yrityksiä eri tavoin: Ciments français'n tytäryhtiöille on määrätty ankarampia seuraamuksia kuin muiden yhtiöiden tytäryhtiöille, ja Ciments français'n belgialaista tytäryhtiötä on kohdeltu ankarammin kuin sen espanjalaista ja kreikkalaista tytäryhtiötä. Ciments français vaatii siten valituksenalaisen tuomion osittaista kumoamista ja sille tavallisen sementin markkinoilla toteutetusta kilpailusääntöjen rikkomisesta määrätyn sakon alentamista 12,52 miljoonasta eurosta 9,62 miljoonaan euroon.

380 Komissio vetoaa siihen, että tässä valitusperusteessa tuodaan esille puhtaasti tosiseikkoja koskeva kysymys, joka on jätettävä tutkimatta. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on ilmoittanut, että sakon määrän laskeminen konsernin kokonaisliikevaihdon perusteella ei merkitse sitä, että tytäryhtiöiden pitäisi suorittaa kyseinen sakko. Valitusperuste on lisäksi perusteeton, koska Ciments français on ensimmäisessä oikeusasteessa vedonnut ainoastaan omaan 28.2.1994 päivättyyn kirjeeseensä, jossa se ei ollut maininnut päivää, jona se oli saanut määräysvallan belgialaisessa tytäryhtiössään. Tämän osoittavat asiakirjat

on esitetty vasta vastauskirjelmän vaiheessa, eivätkä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käydyt keskustelut ole koskeneet kyseisen tytäryhtiön määräysvaltaan ottamisen päivämäärän vaikutusta sakkojen laskemiseen, joten virhettä, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tältä osin mahdollisesti tehnyt, ei voida pitää ilmeisenä. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen näkemys ei ole myöskään täysin johdonmukainen, sillä mikäli sakko pitäisi laskea vastuussa olevan yrityksen kokonaisliikevaihdon perusteella, pitäisi ottaa huomioon niiden tytäryhtiöiden liikevaihto, jotka kuuluivat konserniin kyseisen kokonaisliikevaihtoluvun määrittämiseksi huomioon otettavana päivämääränä. Ei ole mitään syytä jättää laskelman ulkopuolelle yrityksiä, jotka eivät kuuluneet konserniin kilpailusääntöjen rikkomisen hetkellä.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

381 Hallinnollisesta asiakirja-aineistosta, sementtipäätöksestä itsestään (5 perustelukappaleen 7 kohdan g alakohdan kolmannen luetelmakohdan toinen alakohta) ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiakirja-aineistosta, mukaan lukien vastauksena esittelevän tuomarin kysymykseen toimitetut 22.9.1998 päivätyt kirjeet, ilmenee, että Ciments français on ilmoittanut useaan kertaan, että se oli ottanut CCB:n määräysvaltaansa vasta lokakuussa 1990.

382 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jättänyt Ciments français'lle asetettavia sakkoja koskeneen laskelman ulkopuolelle kyseisen yhtiön espanjalaisen ja kreikkalaisen tytäryhtiön liikevaihdot, koska oli osoitettu, että ne eivät olleet sen määräysvallassa vielä silloin, kun se oli osallistunut kilpailusääntöjen rikkomisen muodostaviin menettelytapoihin. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on lisäksi myöntänyt, että Ciments français oli lopettanut kaikki riidanalaiset menettelytavat vuonna 1990.

383 Sementtipäätöksestäkin ilmenee, että Ciments français oli saanut määräysvallan CCB:ssä vuonna 1990 eli samana vuonna kuin se oli saanut määräysvallan espanjalaisessa ja kreikkalaisessa tytäryhtiössään. Toisin kuin komissio väittää, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on siten tehnyt ilmeisen virheen, joka oli havaittavissa esimerkiksi sementtipäätöksen kaltaista asiakirjaa luettaessa, ja tämä oli selvästi alusta lähtien keskustelujen keskipisteenä.

384 Näin ollen Ciments français'n toinen valitusperuste on hyväksyttävä ja annettava tälle ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen virheelle sama oikeudellinen seuraamus kuin se, jota se on soveltanut kyseisen yhtiön espanjalaiseen ja kreikkalaiseen tytäryhtiöön, poistamalla CCB:n vuonna 1992 toteuttama liikevaihto sakon laskentapohjasta. Valituksenalainen tuomio kumotaan siten siltä osin kuin siinä on vahvistettu Ciments français'n tavallisen sementin markkinoilla toteuttamista kilpailusääntöjen rikkomisista seuraamuksena asetetun sakon suuruudeksi 12 519 000 euroa.

385 Koska yhteisöjen tuomioistuimella on yhteisöjen tuomioistuimen perussäännön 61 artiklan ensimmäisen kohdan mukaisesti käytettävissään kaikki seikat lopullisen ratkaisun antamiseksi tässä riita-asiassa, Ciments français'lle päätöksen 9 artiklassa asetettua sakkoa alennetaan 9 620 000 euroon, mikä on laskettu niiden tietojen perusteella, joita kyseinen yritys on toimittanut ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle ja sittemmin yhteisöjen tuomioistuimelle ja joiden oikeellisuutta komissio ei ole kiistänyt.

5. Muut perusteet

386 Italcementi väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole erottanut toisistaan ajanjaksoja, joiden aikana sen kuuluminen Cembureau-sopimukseen oli vähemmän kiinteää, ja ajanjaksoja, joiden aikana se oli vahvemmin mukana siinä. Italcementi arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä ei ole alentanut sakon määrää sementtipäätöksen 2 artiklan 1 ja 2 kohdan kumoamisesta ja siitä toteamuksesta huolimatta, että sementtipäätöksen 5 artiklassa kuvattu menettelytapa ei ollut perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan vastainen.

387 Tältä osin on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on alentanut sakon määrää samassa suhteessa kuin Italcementin Cembureau-sopimukseen osallistumisen kestoa on lyhennetty, joten mainitun 2 artiklan kumoaminen sitä

koskevilta osin on vaikuttanut sakon määrään (valituksenalaisen tuomion 4381 kohta). Sementtipäätöksen 5 artiklan kumoaminen ei vähennä Italcementin menettelytavan vakavuutta eikä kestoa, eikä se siten voi vaikuttaa sakon määrään. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei siten ole loukannut suhteellisuusperiaatetta katsoessaan, että tietyn yrityksen toteuttamien yksittäisten kilpailusääntöjen rikkomisten lukumäärä ei ratkaise arvioitaessa sen vastuuta sopimuksesta. Eri ajanjaksojen erottelemisesta Italcementin osallistumisen asteen perusteella on todettava, että tämä perustelu liittyy tosiseikkoihin eikä sitä voida tutkia muutoksenhaun yhteydessä. Tämä valitusperuste on näin ollen hylättävä osittain tutkittavaksi ottamisen edellytysten puuttumisen vuoksi ja osittain perusteettomana.

388 Irish Cement väittää vielä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole vastannut sen perusteluun, jonka mukaan sen käyttäytymisellä ei voinut olla vaikutusta kotimarkkinoiden eristämiseen ja jonka mukaan se oli osallistunut komission arvostelun kohteena oleviin toimenpiteisiin vain vähäisessä määrin.

389 Tämä valitusperuste on hylättävä, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on vastannut kyseiseen perusteluun implisiittisesti valituksenalaisen tuomion 4966 ja 4975 kohdassa ja koska se liittyy tosiseikkoihin ilman että siinä tuotaisiin esiin mitään oikeudellista kysymystä.

Oikeudenkäyntikulut

390 Yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 69 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan mukaan, jota työjärjestyksen 118 artiklan mukaan sovelletaan valituksen käsittelyyn, asianosainen, joka häviää asian, on velvoitettava korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Komissio on vaatinut nyt käsiteltävien asioiden valittajien velvoittamista korvaamaan sen oikeudenkäyntikulut. Koska Aalborg, Irish Cement, Italcementi, Buzzi Unicem ja Cementir ovat hävinneet asian, ne on velvoitettava korvaamaan oikeudenkäyntikulut niitä koskevissa asioissa C-204/00 P, C-205/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P.

391 Yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 122 artiklan ensimmäisen kohdan mukaan silloin, kun valitus on perusteltu ja yhteisöjen tuomioistuin ratkaisee itse riidan lopullisesti, se päättää oikeudenkäyntikuluista. Työjärjestyksen 69 artiklan 3 kohdan ensimmäisessä alakohdassa, jota työjärjestyksen 118 artiklan mukaan sovelletaan valituksen käsittelyyn, määrätään, että jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisen ja osa toisen asianosaisen hyväksi, yhteisöjen tuomioistuin voi määrätä, että kukin vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan. Koska Ciments français ja komissio ovat molemmat osin hävinneet asian C-211/00 P, on määrättävä, että kumpikin asianosainen vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN (viides jaosto)

on antanut seuraavan tuomiolauselman:

1) **Yhdistetyissä asioissa T-25/95, T-26/95, T-30/95–T-32/95, T-34/95–T-39/95, T-42/95–T-46/95, T-48/95, T-50/95–T-65/95, T-68/95–T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 ja T-104/95, Cimenteries CBR ym. vastaan komissio, 15.3.2000 annetun Euroopan yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomion tuomiolauselman 12 kohdan seitsemäs luetelmakohta kumotaan.**

2) Ciments français SA:lle EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan mukaisesta menettelystä (asiat IV/33.126 ja 33.322 — Sementti) 30 päivänä marraskuuta 1994 tehdyn komission päätöksen 94/815/EY 1 artiklassa todetusta kilpailusääntöjen rikkomisesta asetettu sakko vahvistetaan 9 620 000 euroksi.

3) Valitukset hylätään muilta osin.

4) Aalborg Portland A/S, Irish Cement Ltd, Italcementi — Fabbriche Riunite Cemento SpA, Buzzi Unicem SpA ja Cementir — Cementerie del Tirreno SpA velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut niitä koskevissa asioissa C-204/00 P, C-205/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P.

5) Ciments français SA ja Euroopan yhteisöjen komissio vastaavat kumpikin omista kuluistaan asiassa C-211/00 P.

Jann Edward La Pergola

Julistettiin Luxemburgissa 7 päivänä tammikuuta 2004.

R. Grass

kirjaaja

V. Skouris

presidentti